

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVija

Č L A N K I

Poslanstvo malih narodov // P. KARLIN: Dr. Ivan Lah //
† DR. I. LAH: Od »Omladine« do »Preporoda« // B. BORKO:
Dr. Ivan Lah kot publicist // G. ŠILIH: Obrazovanje
ljudskošolskega učiteljstva v Jugoslaviji.

O B Z O R N I K

Evropa med dvema krizama (Dr. B. Vrčon) // Oris francoskega
političnega življenja (B. Ribnikar) // Novi pogledi na fran-
cosko zgodovino (Rr.)

P O R O Č I L A

Dr. J. Šlebinger: Slovenski časniki in časopisi, bibliografski
pregled od 1797—1936. (Inko) // M. Mirković: Flacius (P. P.)
// Alojz Gradnik: Večni studenci. Pesmi. (Inko) // Dr. Fr.
Ilešić: Hrvatska dobrovolja i popevka od kmetiskoga stališa
preštimanja (Inko) // L. Pucelj: Vesela pisarija (Inko) //
Dr. P. Grisogono: Ujedinjena Jugoslavija. // Spomenica
I. kongresa ekonomistov l. 1937 (B) // Hrvatje in »slovenska«
industrija (L—c.)

IV. JUNIJ-JULIJ 1938 6-7.

Redakcija 6-7. številke zaključena 18. junija 1938

NAROČNINA: za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za *inozemstvo*: celoletno 90 Din. Poštnočekovni račun: 16.602

UPRAVA v Ljubljani na Gosposvetski cesti 4/I.
Dopisi za uredništvo: Ljubljana, poštni predal 322.

UREDNIŠKI ODBOR: dr. STOJAN BAJIČ, dr. LAVO ČERMELJ,
dr. FRAN SPILLER-MUYS in dr. ALOJZ ZALOKAR

Izdajateljstvo in založništvo: Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih
starešin »NASTA« v Ljubljani, r. z. z o. z. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani (Predstavnik: Fran Jeran.)

Prihodnja številka (8-9) bo izšla v izrednem obsegu v začetku septembra in bo posvečena

problemom socialne politike

predvsem v slovanskih državah. Med drugim bo obsegala tudi sledeče prispevke:

- Prof. Ilija *Janulof* (Sofija): Temelji bolgarske socialne politike
Dr. Alois J. *Jindřich* (Praga): Glavne smeri češkoslovaške socialne politike
Dr. Melanija *Bornstein-Lychovska* (Varšava): Osnove poljske socialne politike
Ilija P. *Perić* (Beograd): O razvitku javne službe zbrinjavanja nezaposlenih u Jugoslaviji
Dr. Joža *Bohinjec*: Socialno-gospodarski ogledi po naši vasi
Dr. Janko *Köstl*: O naložbeni politiki v socialnem zavarovanju
Dr. Maks *Obersnel*: Razvoj našega rudarskega zavarovanja
Dr. Stojan *Bajič*: Poljedelski delavci

Poleg tega bo imela številka bogat *obzornik* iz tega področja ter zanimiva knjižna *poročila*.

POSŁANSTVO MALIH NARODOV

Razprave o malih narodih so bile aktualne zlasti v polpretekli dobi razgibanih narodnih bojev, ko se borba za narodne pravice ni nanašala samo na veje narodov v posameznih evropskih državah, temveč na celotne narode, ki so ponekod šele s svetovno vojno dobojevali svoj boj za narodno svobodo in narodno samostojnost. V Evropi je bil do leta 1918. tipično področje takih bojev ves njen srednji in jugovzhodni predel.

Zavedni pripadniki tistih narodov, ki so se kot celote borili za narodno samostojnost, so ustvarili posebno mistiko »malih v družbi velikih«: označevali so poseben evangelij dolžnosti posameznika do malih narodnih skupnosti, in da so te dolžnosti tem večje, čim manjši je narod, kajti izhajali so z etično edino pravičnega stališča, da so si v višji mednarodni skupnosti vsi narodi enaki, da pa morajo prav zaradi tega posamezniki pri malih narodih prevzeti nase sorazmerno večje dolžnosti in odgovornosti za narodno skupnost, kakor pa pri velikih. Zato je seveda njihova borba za obstanek neprimerno težja kakor borba velikih narodov.

Z narodno osvoboditvijo ta borba še ne preneha. Razen potrebe kulturnega uveljavljanja v družini narodov se pojavljajo z lastno državo še druge potrebe, zlasti potrebe obrambnega značaja za ohranjanje pridobljenih pozicij, tako da se dejansko področje borbe malega naroda po narodni osvoboditvi še razširi, dolžnosti posameznikov nasproti lastni državni skupnosti, ki je dopolnila zgolj narodno, pa se še povečajo. Razširi se končno tudi narodna fronta, ki je bila do osvoboditve obrnjena predvsem proti narodnemu zatiralcu kot nosilcu tujerodne državnosti v mejah ene same države, dočim se po osvoboditvi, vsaj teoretično, raztegne na najširše mednarodno področje. Položaj osvobojenega malega naroda je dejansko le toliko lažji, ker si je z lastno državnostjo kot vidnim izrazom svoje mednarodne suverenosti pridobil primerno sredstvo za to, da lažje zavaruje svojo komaj pridobljeno neodvisnost.

Zahteve, ki jih mednarodna družba stavi malim narodom kot pogoj za priznanje njih državnosti, so izredno velike. Njih izpopolnitev nalaga malemu narodu, ki se je dokopal do svoje države, izrednih naporov. Kar so pisali nekoč o dolžnostih pripadnikov malih narodov, velja v še večji meri za dolžnosti državljanov malih držav, v katerih okviru se mali narodi izživljajo. Zdrava notranja ureditev je prvi pogoj za obstanek. Mala nacionalna država mora najprej prepričati svet, da je zmožna samostojnega življenja. Morda je ta naloga najtežja, toda v njej se krije del onega poslanstva, ki je namenjeno malim narodom, organiziranim v malih državah: biti vest sveta s posebno razvitim občutkom za vse, kar je pošteno in pravično!

Zdrava zunanja politika, ki naj državi zajamči njeno varnost na zunaj, je drugi, kočljivejši pogoj obstanka malih držav. Pravilno vsestransko izpolnjevanje tega pogoja dokazuje zrelost malega naroda v mednarodni skupnosti. Navidezno je zunanjepolitični položaj malih držav le malo odvisen od hotenja njih samih. Zdi se, da ga odreja samo splošni mednarodni razvoj, v katerem pripada velikim državam nedvomno prva beseda. V tej zvezi lahko z vso upravičenostjo govorimo tudi o odgovornosti velikih držav za splošni politični razvoj na svetu, saj je povsem naravno, ako se večja odgovornost kaže kot posledica večje besede v mednarodni politiki. Toda napačno bi bilo izvajati iz teh ugotovitev zaključke, da nimajo male države nobene posebne zunanjepolitične misije v svetu, in sicer zato ne, ker je mednarodni razvoj v pretežni meri odvisen od politike velikih držav. Tudi na zunanjepolitičnem področju imajo male države kot nositeljice suverenosti malih narodov svoje posebno poslanstvo: v zvestobi do najplemenitejših mednarodnih načel, v katerih priznavanju je izvor njihovega nastanka in jamstvo njihovega obstanka, morajo biti naravni korektiv mednarodnih zablod in krivic, jez proti poskusom politike nasilja v mednarodnih odnošajih, ker bi taka politika slej ali prej pomenila njihov zopetni konec.

Iz te teoretične premise se za poslanstvo malih držav same po sebi nakazujejo praktične smernice za njihovo zunanjo politiko: neomajna zvestoba višjim mednarodnim idealom ob vsem realnem upoštevanju dejanskega mednarodnega razvoja ter enaka zvestoba starim, preizkušenim zaveznikom. Z drugo besedo: premočrtnost zunanje politike malih držav v skladu z njihovimi posebnimi nacionalnimi interesi je edina zunanjepolitična osnova, ki daje tudi malim državam pravico do besede v mednarodni politiki in s tem najsolidnejše jamstvo za njihov obstanek v težki mednarodni konkurenci. Samo one male države, ki vodijo svojo zunanjo politiko na teh osnovah, lahko postanejo iz objekta subjekt mednarodnega dogajanja. Na splošno usmerjajo tako velikim kakor malim državam zunanjo politiko njihovi posebni državni interesi, toda za male države je poleg teh posebnih interesov življenjskega pomena tudi zavarovanje višjega interesa mednarodne skupnosti, ki daje malim državam legitimacijo za nastanek in obstanek. V tem je mednarodno poslanstvo malih narodov in njihovih malih držav.

Najnovejši mednarodni razvoj je vsa ta načela posebno zgovorno potrdil v primeru bratske Češkoslovaške. Ta mala država, ki se je uveljavila v mednarodnem življenju kot nositeljica suverenosti svobodnega češkoslovaškega naroda, je svoje visoko mednarodno poslanstvo izpolnila v najvišji meri. V najbolj kritičnih trenutkih svojega razvoja je tako navznoter kakor navzven vnovič dokazala svojo življenjskost. Njena notranja ureditev in njena zunanja politika — obe v skladu s pravilno pojmovanim poslanstvom malega naroda — sta ji bila v najtežjih dneh najboljša opora njene samostojnosti in njene

neodvisnosti. Ne dvomimo, da ji bosta tudi v bodoče, saj so simpatije sveta ki je doumel ves njen položaj, na njeni strani.

Češkoslovaška je prepričala tudi največje skeptike, da gre tudi malim narodom v mednarodni politiki beseda, ako so zanjo sposobni in si jo znajo sami priboriti. Veliko, neizčrpno bogastvo malih narodov in držav je v njihovem odkritem, poštenem, premočrtnem ravnanju, ki slej ali prej vzbudi spoštovanje tudi tam, kjer se sicer obožuje samo sila kot izraz mednarodne pravice. Z malimi narodi ni glede tega prav nič drugače kakor z malimi, revnimi ljudmi: Kdor nima drugega kakor svoje poštenje, mora tem bolj paziti, da ga očuva vselej in povsod, kajti to je njegovo največje bogastvo!

Češkoslovaški primer je pokazal, da je beseda o poslanstvu malih narodov in držav v današnjih časih še posebno potrebna. Ako bo češkoslovaški zgled vzbudil še ob pravem času posnemanje tudi drugod, bodo že samo s tem odstranjene ali v veliki meri vsaj zmanjšane nevarnosti za male narode in države.

PAVEL KARLIN:

DR. IVAN LAH

Skica življenja in dela

V pričujočem članku bom poskusil v naglih potezah orisati življenjsko pot in sporedno z njo književno in publicistično delovanje svojega ljubega prijatelja in v mnogočem plemenitega vodnika dr. Ivana Laha, s katerim sva se seznanila jeseni leta 1923. na liceju in ostala poslej — navzlic precejšni razliki v starosti — vse do njegove prezgodnje smrti iskrena tovariša pri poklicnem delu, v skrbi za »Vodnikovo družbo« in ob razgovorih in načrtih prijateljskega omizja.

Razumljivo je, da v teh kratkih in žalostnih dneh še nisem mogel pregledati njegove literarne zapuščine, o kateri vem samo toliko, kolikor mi je o svojih namerah in delu zgovorni dr. Lah za dolge bolezni sam pravil, da je namreč v slutnjah skorajšnjega konca v svoji moščanski hišici vsak dan pozno v noč ostajal za pisalno mizo, delal, zbiral in urejal. Tako je že popolnoma pripravil za tisk drugi del Knjige spominov, v kateri pripoveduje o ječah in taboriščih, o doživljajih na fronti, o praških bolniških dneh in o povratku v osvobojeno domovino. Prav tako je redoljubni književnik deloma tudi že sam zbral svojo obširno korespondenco, ki prav gotovo vsebuje dragocene doneske in zanimive podrobnosti k naši slovstveni in politični zgodovini ter k slovenskim stikom zlasti z bratskimi češkimi kulturnimi delavci. Zapustil pa je tudi več predalov svoje miznice polnih rokopisov, ki jih bo treba še pregledati, urediti in jim poiskati založnika. Ravno tako bomo morali zbrati v reprezentativno knjigo njegove pomembnejše novele, zgodbe

in črtice, raztresene po nešteti revijah in listih, pa članke kulturno-bojne in politične vsebine, ki bodo značilno ogledalo dr. Lahove premomiselnosti, značajnosti, zavednosti in idealnega domoljubja. Pa o vsem tem morda prihodnjič še kaj. Danes ga samo spremimo od zibelke do prerane krste.

Na sveti večer revolucionarnega leta 1848. v Fari pri Blokah rojeni Ivan Lah, oče našega pisatelja, je prehodil težko in trdo življenjsko pot, toda »hodil jo je krepko ter ponosno, in spremljala ga je vedno tista globoka vera v zmago resnice in pravice, za katero se je toliko let boril«. Ohranjen je vezan »Posebnih reči zapisnik«, nekak letopis, v katerega je nadarjeni samouk zabeleževal važnejše dogodke iz svojega in družinskega življenja pa opombe o domači vasi in sovaščanih. Prične se ta zapisnik takole: »Dne 14. svečana leta 1873. sem prišel v Šmarje k učitelju Borštniku kakor za hlapca v mežnariji. — Dne 24. malega travna leta 1874. pa je bila meni izročena mežnarijska služba.«

Dalje je zapisano: »Leta 1876. sem bil poročen 11. septembra z Jero, rojeno Smole, iz Šmarja.« — V zapisnikih za leto 1880. pa je zabeleženo: »Dne 24. aprila sem pustil službo pri cerkvi in s tem je bilo tudi konec mojega preganjanja v mežnariji, katerega sem imel prestajati v najobilnejši meri od hudobnih nevoščljivcev skozi štiri leta.« Pozneje pa: »Dne 21. julija sem nastopil službo dacarja v Ribnici, kjer sem se tudi te službe učil.«

Že naslednje leto je bil prestavljen v Logatec za »pomočnika pri dacu«, kmalu nato pa v Trnovo pri Ilirski Bistrici, kjer je srečni oče zabeležil v svoj letopis:

»Dne 9. grudnia 1881 ob 6. uri popoldne mi je bil rojen sin Janez v Trnovem, hišna štev. 24. Krščen je bil 11. grudnia zjutraj ob 8. uri v Trnovem, botri so mu bili Jožef Tomažič iz Zarečja, hišna št. 1, in njegova žena Jedert, rojena Modic v Velikih Blokah. Krstil ga je gospod Jakob Strupi, kaplan v Trnovem.«

Že 4. avgusta sledečega leta je »vsled bolehnosti odpovedal službo dacarja« in se z družino preselil v ženin rojstni kraj Šmarje pri Ljubljani, kjer je »v Štrublovi hiši gostilno peljal in tudi napravil prodajalnico od krame«. V Šmarju, tej prijazni vasi, je torej mladi sinček Ivan preživel svoja detinska in deška leta in se tja — v svojo preljubo šmarsko dolino, kakor je vedno dejal — vselej najrajši vračal na počitnice iz Ljubljane in Prage, pa tudi pozneje še prav do poslednjih dveh let, ko zaradi težke srčne bolezni ni mogel več brez stalne zdravniške nege. Dr. Ivan Lah je bil Dolenjec, z dušo in srcem Dolenjec, po jeziku in pojavi pravi Šmarčan. Oboževalec zelenih dolenjskih gričkov, pesnik belih dolenjskih cest in romantični fabulist davne zgodovine svoje ljubljene Dolenjske. Zato se je vedno nasmehnil, kadar sva v kavarni listala po tedniku »Istra« in je bilo v predelku »Naši v revijah in listih« med primorskimi rojaki registrirano tudi njegovo delo.

Leta 1885. je Šmarje po vnetem prizadevanju in sodelovanju očeta Laha dobilo vodovod z lesenimi cevmi, ki pa so se mu starokopitni sovaščani tako upirali, da so naprednemu novotarju Lahu trikrat zapored iz protesta podrli kozolec, kar je ginljivo opisano v »Posebnih reči zapisniku.« — Pet in dvajset let pozneje (zgodovina se ponavlja, pravijo) so potomci teh Šmarcev s kamni nagnali mladega agitatorja dr. Laha, ki jim je v temperamentnem in z zgovornimi dejstvi podprtem nagovoru hotel odpreti oči...

Ko so čez deset let (1895) že preperele lesene cevi morali nadomestiti z železnimi, je med najetimi delavci vse dni kopal tudi štirinajstletni Lahov Janez, da si je prislužil nekaj krajcarjev za Ljubljano, kamor se je odpravljaj študirat. Neka šmarska gospa mi je pripovedovala, da je bil mladi Lah že takrat vesten in vztrajen delavec, bolj na uho pa, da se je na predvečer njegovega odhoda v mesto oglasilo pri posestniku, ki je vodil gradnjo novega vodovoda, neko vaško dekle in prineslo za popotnico lepemu študentu-delavcu deset goldinarjev od neimenovane občudovalke...

Naš naslovnik, ki je bil tretji otrok, je imel pet bratov in tri sestre, od katerih živita še dve sestri, Jožefa Jera (v Ameriki) in Micka, poročena Marn, na domu v Šmarju, ter dva brata, oba onstran vélike luže, Lojze in Miha, ki se v Clevelandu udejstvuje v raznih nacionalnih društvih in je predsednik tamkajšnjega Narodnega doma.

V Ameriki je tudi Lahov oče preživel sedemnajst trdih let (1890 — 1907). Hvaležni sin Ivan, ki mu je leta 1925. v »Domovini« posvetil topel nekrolog, takole opisuje takratne šmarske (in splošno kranjske) razmere: »Ustanovilo se je ‚Bralno društvo‘, spopolnila se je šola in prirejale so se razne veselice. Pri vsem tem je bil moj oče marljiv sodelavec in je opravil navadno vse tisto delo, ki ga razne prireditve zahtevajo, a se ga po večini vsi izogibljejo. Ob tem času se je začela po deželi tudi že prva politika. Začelo se je cepljenje v dve stranki in on v tem oziru ni poznal kompromisov. Z vso vnemo se je boril za zmago dobre stvari v domači občini in za zmago narodne in napredne strani pri deželnozborskih volitvah. Ta boj ni bil lahek, zahteval je mnogo dela in žrtev. A oče je vzdržal do konca, dasi je našel le malo moč, ki so šli z njim. Začela se je doba klerikalizma. Pri tem svojem boju ‚za resnico in pravico‘ je skoraj pozabil nase. Življenje družine je postajalo čim dalje težje... Tu je prišla nova doba. Gradila se je dolenjska železnica. Bila mu je dana prilika, da si opomore. Toda usoda se je čudno zaigrala z idealistom. Storil je uslugo prijatelju, ki mu je nekoč pomagal v stiski: zlicitiral mu je šmarsko mitnico, ki je v tem času nesla lepe denarje. Nastala je pravda zaradi neke vsote. Ko je vedel, da je vse izgubljeno, je odšel v Ameriko, da reši sebe in dom...«

Od tega očeta, ki je šel tako daleč reševat sebe in dom in je v Ameriki kot organizator po geslu: Nova domovina — stara korenina mnogo dobrega storil svojim rojakom (prim. dr. Kernove Spomine!), ni sin Ivan podedoval

samo svoje žilave vztrajnosti, deloljubnosti, podjetnosti in neustrašenosti v borbi za »svetle ideale, brez katerih bi življenje bilo tako prazno«, ampak je prejel tudi prve posevke vneme in veselja za knjigo in poslanstvo pisane besede, kateri je tako zvesto služil do poslednjega diha. Takole pripoveduje: »Očetov ponos je bila njegova domača knjižnica. V dolgih zimskih večerih nam je čital stare povesti in dobre knjige smo čitali po večkrat. Otroci smo ležali na peči in poslušali. Sicer so bile knjige shranjene na varnem kraju. Nabralo se je tekom let mnogo knjig in, da jih čas ne uniči, se je oče lotil vezave. Napravil si je sam nekako stiskalnico in delo se mu je dobro posrečilo. 'Vidite, to so moji prijatelji', je rekel navadno, kadar je ljudem razkazoval svojo knjižnico. Zapustil je v nji svoji hiši dragocen spomin.«

Od matere, ki ji je bilo »nerazumljivo, kako more človek živeti izven Šmarij«, in ki je v Trnovem na Krasu »preplakala dneve in noči ter hodila sest na one skale in gledala proti oni strani, kjer je ležala njena lepa, zelena dolenjska domovina«, (po črtici »Naša mati«, ponatis v ameriški »Prosveti«, 7. decembra 1937), pa je dobil njen preganjani ljubljeneček doto, dragocenejšo od skrinje starih tolarjev in domačega platna: ljubezen do svete rodne zemlje, do njenih ljudi in njih življenja, ljubezen, iz katere in za katero je napisal svoje najlepše, najsočnejše, pa tudi najbojevitejše vrste.

Gimnazijska leta (1895 — 1904) je Ivan Lah prebil v Ljubljani. Rad je pozneje pripovedoval, da mu je razrednik prof. Karlin že v drugem razredu, ko je vračal neko domačo nalogo, prerokoval lepo pisateljsko kariero, ker je tako imenitno popisal domačo vas.

Od tretje do šeste šole je bil gojenec Alojzijevišča. Prof. dr. Debevec — alojzijeviški prefekt Jožef Ošaben — je takrat priobčeval v Domu in svetu II. del svojih »Vzorov in bojov«, o katerih je Lah tudi kasneje vedno govoril s spoštovanjem in jih mnogo posojal dijakinjam. Že zgodaj — kot tretješolec — je pričel literariti. Prve stvarce je objavila zavodna »Večernica«, pozneje »Domače vaje«. V peti šoli je že napisal zgodovinsko povest »Uporniki«, ki je šele leta 1906. predelana izšla v 68. zvezku Slovenskih večernic. Dom in svet je 1900 pod psevdonimom Bogdan objavil njegovo prvo sliko »Šopek« in nato do leta 1907 celo vrsto črtic, zgodb in novelet, ki kažejo zlasti ruske vplive. Lah sam je menil o tej svoji dobi: »Vsi smo se učili ruščine in čitali vse od Puškina in Lermontova do Korolenka in Čehova. To je bila dobra šola, v kateri je tako čudno znano zvenela pesem dolenjskih cest. Hodil sem takrat mnogo po teh cestah in srečal mnogo znancev ... Tako so nastale tiste zgodbe, ki se jih človek še zdaj rad spominja ...«

Po maturi, ki jo je opravil 26. septembra leta 1903., je krenil v slovansko zlato Prago, kjer je preživel pet najlepših let ter si dokončno začrtal svojo premo življenjsko pot in postavil neizprosne cilje. Študiral je spočetka slavistiko in klasično filologijo, potem pa pri velikem Masaryku in prof. Drtini

filozofijo in pedagogiko. Čisto literarno so bila to njegova najplodnejša leta. Dom in svet, kasneje Slovan in Ljubljanski Zvon so pridno prinašali njegove impresionistične novele in zgodbe. Bila je to bujna doba Gospoda Ravbarja, Klare, Signore Bianche in Časov romantike, doba, v kateri so se zaplodila tudi mnoga poznejša Lahova dela, zlasti viteško fantastična zgodovinska beletrija. »Mislim sem takrat — in to je pravica mladosti — na velike stvari, na zgodovinske romane. Leposlovje v širokem smislu besede ima gotovo namen, da podaja narodu njegovo lastno podobo, projektirano iz duše umetnika. Pogledati do dna dobam, ki se je v njih odločala usoda našega naroda, in podati pravo sliko preteklosti — to je naloga zgodovinskega romana. Taki načrti spremljajo lahko človeka vse življenje. »Brambovci« so bili poskus. »Vaška kronika« skice. Vedno se zavedamo, da še nismo dosegli popolnosti. Cankar je nekoč rekel moji sestri, da bi bil sicer 'fest fant', ko bi ne nosil črne mašnje. Hotel je reči, da sem preveč romantičen. S tem, mislim, da je dovolj označen moj odnos do realističnega in romantičnega literarnega nazora. Sicer pa o tem ne odločamo mi. Res je, kar je rekel Cankar: umetnik kleše vedno svoj lastni obraz...«

In Lahovemu duhovnemu obrazu je ravno tedanji predvojni, burno slovanski, revolucionarni praški milje zarisal najznačilnejše in najtrajnejše poteze.

Njegovo romantično nastrojenje pa je našlo svoje paradisijske artificije v Rivi ob Gardskem jezeru, kjer je po absolutoriju na Karlovi univerzi dve leti hofmajstroval v rodbini stotnika Busbacha, svaka slovenskega mecena Roberta Kollmanna.

Dne 10. februarja leta 1910. je nato promoviral v Pragi pri Masaryku in potem kot mlad doktor krenil na dolgo potovanje po svetu svojih najlepših sanj, po Poljski, Rusiji, Bulgariji in Srbiji (ki jo je poznal že iz za svečanih dni kronanja kralja Petra), išoč pri bratskih slovanskih narodih potrdila smelim upom in moči za neizprosno borbo, v katero se je kmalu nato pognal z vso silo neuklonljive volje in strastne prepričanosti. Ko je minulo zimo Smrt že stala ob njegovi delovni mizi in ko je v grenki slutnji pisal duhovno oporo sinčku Andrijanu, je za slovo in naročilo še enkrat v mislih poromal z njim v Krakov, Varšavo, Petrograd, Moskvo, Kijev, Odeso, Sofijo, na Kosovo polje in v Beograd, proseč ljubljene malčka, naj nikoli ne pozabi, kako iskreno je njegov tatek spoštoval vse borbe in tvorce Velike Slavije in kako rad je za svobodo teptane domovine prelil najslajše rubine svoje srčne krvi...

Po povratku iz slovanskega sveta je absolvirani filozof dr. Lah vložil prošnjo za učiteljsko službo na srednji šoli — in čakal. Optimistična prošnja s prevratnimi idejami prežetega nacionalista pa seveda ni bila uslišana in

mlademu doktorju, ki je sicer pridno leposlovil, bi kaj trda predla v Ljubljani, če ga ne bi urednik Milan Plut slučajno srečal na ulici in povabil v »Jutro«. S tem je stopil naš pisatelj na novo, za mnoge bridkosti in trpljenja njegovega življenja usodno odločilno pot — med novinarje, katerim je tudi še pozneje kot licejski profesor (ki je v XVI. rubriko svojega Uslužbenskega lista s ponosom vpisal: Od leta 1910. do 1914. novinar pri »Jutru« in »Dnevu«, dveh srbofilskih listih) in prav do zadnje ure ostal zvest tovariš, sodelavec in svetovalec.

Težko je reči, kako bi se bil po snovi in slogu razvil kot literat in kakšna bi bila njegova čisto slovstvena zapuščina, da ni svojega romantičnega, zasnanega peresa v najlepših letih tolikrat moral zamenjati z nemirnim poklicnim časnikarskim peresom, ki ga je navdušenega in neustrašenega, prepričanega in bojevitiga privedlo naposled v ječe in internacijska taborišča, pa na fronto in v težko invalidnost, od katere je tako prezgodaj moral umreti.

Prav njegovemu novinarskemu udejstvovanju pa se ima naš narod pred vojno in po njej zahvaliti za premnoge važne pobude in smernice, katere je dolgih 24 let prejemal od požrtvovalno delavnega dr. Laha, ki se je ob petdesetletnici takole ozrl na prvo dobo svojega žurnalistovanja: »Naš jugoslovenski ideal je dozoreval. Začutil sem, da je moja dolžnost, da vztrajam na svojem mestu in storim vse, kar je mogoče za preorientacijo našega javnega mišljenja v jugoslovenskem smislu. Bili so to trpki časi, a spominjam se jih z veseljem, ker smo do svetovne vojne izvršili veliko delo preporeda in pripravili narod vsaj deloma na to, kar je imelo priti.«

Ko je ob koncu leta 1911. »Jutro« nehalo izhajati, se je zdelo, da »Ljubljana ne more biti več brez jutranjega lista. Pa tudi domača politika se je razvijala tako, da je neka skupina tako zvanih mladinov smatrala za potrebno, da ima svoje glasilo...« Tako je jel v začetku l. 1912. izhajati »Dan«. Že preizkušeni dr. Lah mu je bil glavni urednik. Ker je vso to dobo in njene težke boje in zveste soborce sam popisal v lahko dostopni »Knjigi spominov« (Tiskovna zadruga, 1925) ter v člankih »Radikalno novinstvo pred vojno« in »Moje žurnalistovanje« v jubilejnem Žisu (1937), tu o teh časih, v katerih je »veliki izdajalec zmagoval v deželi, čisti domoljubi pa so bili preganjeni...« ne bomo govorili. Pač pa opozarjam zlasti mlajši svet, ki te za marsikoga tako značilne dobe ni občutil na lastni koži, naj v počaščenje idealnega dr. Laha vendar vzame v roke njegovo »Knjigo spominov«, da bo videl, kako je ravno dandanašnji spet veljavna misel starega Ben Akibe, in da bo spoznal resničnost Denisovih besed: »Vse, kar ni popolnoma zatrto, pride s časom — žal — potrojeno strašno na dan.«

Skozi krivične avstrijske ječe in duhamorna internacijska taborišča je usodna pot 16. novembra 1916 privedla dr. Ivana Laha kot politično osumljenega infanterista k dunajskemu domobranskemu polku št. 24, s katerim

je poleti naslednjega leta moral na romunsko fronto, kjer je bil 19. avgusta tako težko ranjen v hrbtenico, da je nad njegovim dragocenim življenjem dolge tedne visel Damoklejev meč.

Sledili so negibni dnevi po raznih lazareti in bolnicah med trpečimi in umirajočimi tovariši, ki jim je dr. Lah pozneje v malih revijah postavil toliko občutenih spomenikov. Naposled mu je vendar uspelo, da so ga prepeljali v praško vinogradsko bolnico, iz katere je na sveti večer leta 1917. tako lepo pisal očetu v Šmarje: »... Spominjam se onih lepih večerov doma in mislim na našo lepo šmarsko dolino, kako je žalostna, ko ne bodo po nji peli naši stari zvonovi svojo božično pesem... Toda Kristus se rodi letos v krščanskem Betlehemu in ta Kristus je naš — Bog trpečih in pričakujočih... In to je vesela misel!... In je še mnogo drugega veselega, dasi je svet okrog nas beden in žalosten. Jaz ležim sam v sobi, tovariši so vsi doma. Eden se je vrnil danes dopoldne, da bi mi ne bilo dolgčas. Prišla je tudi gospa Preisova, češka pisateljica, in mi prinesla smrečico, jabolko, orehov in potico. Tudi gospa Ziegloserjeva me je spet obiskala in prinesla v sladko kuhano božično ribo in »vanočky« (male pogače kakor pri nas prešce), pa gospa dr. Jenkova in hčerka gospe Preisove, prijatelj Rasto in še drugi. Vsa postelja, mizica in vsi stoli so polni daril... Nemogoče je popisati vse, kar so mi storili ti dobri češki ljudje, odkar sem tukaj. Ko bi šel kdaj češki vojak mimo naše hiše, ne pozabite nikoli, kaj so meni dali Čehi. Ne da se popisati to zlato češko srce, ki v največji bedi deli z drugim, kar ima. V Pragi je strašna beda. Zunaj rjuje burja in nikjer ni premoga. Mnogo ljudi si ne more skuhati niti »kave« ali »juhe«. Napravili so društvo »Češko srce«, ki ima skrbeti za ubožne otroke, ki nimajo ne kruha ne doma. To je ljubezen, ki jo pri nas težko najdete. Oni vedo, da je treba rešiti vsakega človeka, ki bo pozneje služil domovini. Jaz sem ljubil Prago in češki narod brez obzira na to, kar so zame storili, kajti oni so dali zgled, kako je treba ljubiti domovino. Ampak v teh časih so storili več nego more zahtevati človek. Tudi jaz hočem storiti več, ker so zlata srca, ki z menoj ljubijo in verujejo, trpe in upajo, ker čakamo odrešenja...« In potem k sklepu: »Vem, da pride nov božič, naš božič, ko bo zmagala resnica, pravica, ljubezen in mir. Takrat bomo doma...«

»Tudi jaz hočem storiti več...« In je res tudi storil. Zakaj nepregledna je vrsta njegovih esejev, člankov, poročil in pisem o češki zemlji in kulturi pa njenih tvorcih in vzgojiteljih, o Jirasku, Eliški Krasnohorski, Fr. X. Šaldi, Gabrijeli Preisovi, Hani Kvapilovi, Viktorju Dyku, Máchalu, Wolkerju, Masaryku, Theeru, Měrki, Vybiralu in še mnogih drugih... Drobnihi vesti, glos in beležk k češkemu prosvetnemu in političnemu življenju, ki jih je — nepodpisane — stalno pošiljal časopisom, pa nikoli ne bomo mogli vseh razbrati. Prav tako bo tudi šele objava korespondence s češkimi prijatelji, sodelavci in soborci (Strakaty) pokazala pravo podobo tega neutrudljivo snujočega propagatorja češko-slovenske in jugoslovanske vzajemnosti.

Na vinogradski bolniški postelji je dr. Ivan Lah pisal »Doreta«, vojno mladinsko povest, ter razne češke članke (Novoročni naděje u Slovenců. Zlata Praha, letnik XXXIV) in srečen pričakal svetle majniške dneve, ki jih je (ob dvajsetletnici) popisal v svojem poslednjem članku: Pomen praških slavnosti za naše osvobojenje (Proboj, 21. maja 1938).

Strašna vojska, ki mu je prinesla toliko ponižanja in trpljenja, pa ga — strtega — zmerom više in silneje dvigala v upanju in zavesti, se je ob popolni iznemoglosti in razkrojenosti osovražene mačehe in njenih zaveznikov bližala veselemu koncu. Prišel je naposled tako težko pričakovani veliki dan... In vojni invalid Ivan Lah je, trdno uprt na palico, slab in upadel, ampak naj-srečnejši in najponosnejši, na ljubljanskem kolodvoru iz vlaka Rdečega križa stopil na osvobojena tla svoje ljubljene domovine...

Zdaj se mu je kar takoj izpolnilo, o čemer je zaman sanjal pred osmimi leti, ko je pisal v dnevnik: »Moj namen je iti v šolo, med mladino, dati ji vse to, kar sem prinesel s seboj iz slovanskega sveta: vzgajati, dvigati, pripravljati...« Že 17. decembra je bil z odlokom Narodne vlade SHS postavljen za nadomestnega učitelja na državni realki v Ljubljani, s katere so tedaj trumoma bežali nemški profesorji. A slabotni, izmučeni dr. Lah ni mogel dolgo opravljati naporne učiteljske službe. Le s težavo je zdržal do konca šolskega leta. Počitnice je potem na povabilo prijateljev preživel v gosposki Rogaški Slatini, kjer je bil duša družabnega življenja in je krepko pomagal pri nacionalizaciji. Tu je nastala tudi njegova romantična bajka o Slatinski princesi.

Jeseni se ni vrnil na ljubljansko realko, temveč je v želji, da bi pomagal pri nujni narodnostni izgradnji slovenske severne metropole, krenil v Maribor, kjer ga je vladni komisar z dekretom od 15. septembra 1919 imenoval za provizoričnega uradnika za agende humanitarnih občinskih zavodov. V Mariboru je Lahov organizatorski duh široko razmahnil krila. Povsod se je udeleževal. Pomagal je v uredništvih listov, v tiskarni, v društvih in pri prireditvah, ki naj bi pokazale Nemcem, da tudi Slovenci nekaj zmorejo. Pripravljal je temelje sedanji študijski knjižnici in s prijatelji organiziral Narodno gledališče. Kako bi spet zdaj, po dvajsetih letih, potrebovali njegove podjetnosti, vsestranosti in delavnosti!

Pa so se kmalu, prekmalu iztekli njegovi mariborski dnevi. Skoro že štiridesetleten si je ta lepi »fantovski fant« vendarle zaželel stalne skorjice kruha in spet — šole, mladine. Vrnil se je v Ljubljano in tam takoj dobil suplentsko mesto na Mestnem liceju, kjer je s šolskim letom 1920/21 pričel poučevati slovenščino in srbohrvaščino, pa neobvezno ruščino in češčino. Ko je potem na ljubljanski univerzi v oktobru 1923 opravil še profesorski izpit,

se je po tolikih tesnih in težkih ahasverskih letih naposled umirilo njegovo življenje.

Še potovanje po Dalmaciji, ki ga je opisal v Slovenskem Narodu (1921), izlet z jugoslovenskimi novinarji po češkoslovaški republiki (glej feljtone istotam, 1922), dve letovanji na divnem Rabu (roman v verzih Gabrijan in Šembilija, Ženski svet, 1923 in 24), profesorski kongres v Skoplju (1925) in izlet z osmošolkami v Prago in Brno (1931) — pa smo postavili vse pomembnejše vnanje mejnike dr. Lahove življenjske poti zadnjih osemnajstih let, ki jih je neutrudoma posvečal peresu in javnemu delovanju.

Bil je izpodbuden odbornik Tiskovne zadruge, Češkoslovaško-jugoslovenske lige, Društva »Kazine«, Vodnikove družbe, Slovenske matice in še drugih ter marljiv, prizadeven sodelavec vseh naprednih revij, listov in časopisov, poslednja leta zlasti »Pohoda« in njegovih naslednikov. »Kjerkoli sem bil v redakciji, povsod sem dobil njegove rokopise. Če je imel kaj povedati, je zmeraj našel list, ki je objavil njegovo opozorilo, klic ali svarilo. Pa tudi sicer je rad pomagal z nasveti ter se večkrat iniciativno uveljavljal pri uredniškem delu. Bil je vedno na straži, kadar je šlo za napredno, narodno ali svobodoumno stvar...« je pisal o njem urednik Podržaj v Žisu.

Dr. Lah ni bil nikdar in nikjer odbornik ali sotrudnik — kimavec. Kamor je prihajal, k sejam ali v uredništva, povsod je res tudi krepko, podjetno sodeloval, uveljavljajoč svoje bogate izkušnje in zmagujoč s svojo idealno, neuklonljivo prepričanostjo in nevsiljivo zgovornostjo. Navzlic nagnenju k romantičnemu gledanju na svet in dogajanja v njem je razodeval dokaj praktičnega duha. Kaj naglo je precenil predlog ali sodbo soodbornika in se — brez fraz — takoj ogrel zanjo ali jo vehementno zavrnil.

Spominjam se ustanovnega občnega zbora Vodnikove družbe. Pripravljali ni odbor je povabljenim sodelavcem razdelil tiskana pravila novega založništva, ki naj bi se imenovalo »Književna matica Triglav«. Dr. Lah je mirno poslušal prvega govornika, ostal brezbrizen ob poročilu o finančnih zadevah, ki zanje živ dan ni imel smisla, potem pa je kar poskočil: »Kakšen Triglav? Ali bomo prodajali liker, sveče in žajfo? Hm, Triglav! Vodnikovo družbo ustanovimo! Vodnik naj bo naš program in patron!« In se je to na srečo tudi zgodilo.

Kot profesor je imel pri šolskem in izvenšolskem delu izredne lastnosti, ki sem jih skušal ohraniti v spominskem feljtonu »Dr. Ivan Lah na liceju« (Jutro, 22. maja). Že njegova lepa, prikupna pojava, njegove vabljive oči in zgovorna a možata beseda so mnogo opravili. Kakor je imel vedno uspeh, kadar je predaval v ZKD, pri Preporodovcih, Jadranaših in Sočanih, tako je tudi v šoli znal učenke navdušiti za svoj predmet, ker jim ni prodajal tuje učenosti, ampak govoril s kleno uverjenostjo in spoštovanjem o likih in stikih, ki so mu bili sveti in najdražji. Ko je bil že težko bolan in ni mogel

več na licej, je v skrbah, da se zavod ne bi dosti veličastno oddolžil spominu prezidenta Masaryka, napisal govor in sam sestavil program za komemoracijo (Pesem o kovaču Tomažu!), ker je tako želel, da bi »tudi licejke vzljubile njegovega vélikega učitelja in v življenju varno hodile za njim«.

Tudi povojno literarno delo tega našega kulturnega delavca v najlepšem pomenu besede je zelo obširno. Navzlic mnogim robotim polenom, ki so mu priletela na pot, in čeprav je kot beletrist in zlasti kot pisec-nacionalist doživljal dosti več zapostavljanja, omalovaževanja in naravnost žalitev kakor priznanj in spodbud, je vendar snoval in delal, izredno marljivo delal do svoje poslednje ure. »Jaz sem srečen, ta sreča pa je v zadovoljnosti s samim seboj, posebno zato, ker je srečnejši tisti, ki daje, nego tisti, ki prejema. Hvala Bogu, moje srce je bogato in lahko delim duševne darove vsem, ki jih hočejo sprejemati. S posvetnimi je malo težje. Za denar nimam talenta... Morda sem malo poseben človek, pa to nič ne de. Eno je gotovo, da bom ostal zvest samemu sebi in če me ima kdo rad, gre lahko z menoj. Moja pot je lepa, ne maram motiti drugih in jaz si je motiti ne dam. Grem rajši sam...« je pisal sestri Micki v Šmarje (22. 12. 1926).

Bil je pač prepričan o vrednosti in svetlem poslanstvu svojega dela, zavedal se je, da je narodu potreben in koristen, pa naj glasniki »visoke umetnosti« in »kratkovidne, sebične politike« še tako malo cenijo ali celo prezirajo njegovo pero in misel, ki ju često niso znali ločiti. Zakaj, če je bilo pero včasih nemirno, prelahko (Angelin Hidar, 1923), vsakdanje in neurejeno, če se je krhko drobilo (Sigmovo maščevanje, 1931), je bila misel vselej mirna, resna in poštena, skušala je prav doumeti vrednote in jih z dobro vero odtehtati (»Vodniki in preroki«, 1927, ki so iz šolske prakse zrasli v potrebno ljudsko knjigo, in oba dela »V borbi za Jugoslavijo«, 1928, 1929). Pa tudi kadar je pisalo razklano, razžaljeno pero, je bil obziren in olikan. Nasprotnega mu nihče ne bo mogel očitati.

Saj je celo v eni naših najobčutljivejših zadev premnogim neizprosnim nasprotnikom pred leti kar sapo zaprlo, ko je prosluli in osovraženi nacionalist profesor Lah objavil svoja znamenita članka: Jugoslovenska akcija in naš kulturni problem (Naša doba, 1930) in Naše kulturno jedinstvo (Glasnik jugosl. profesorskega društva XI, 1931), članka, v katerih je slovenski kulturi in jeziku tako mirno in pravično odmeril delež in prostor v jugoslovenstvu. V pravem, duhovno in snovno čistem jugoslovenstvu, ki bo »zahtevalo še mnogo skupnega dela, preden bodo uresničeni vsi ideali onih, ki so se za to državo borili, delali, trpeli in umirali«.

Dne 18. maja umrli slovenski pisatelj dr. Ivan Lah je bil od teh borcev, tvorcev in trpinov prav gotovo eden najplemenitejših in najdelavnejših. Zato naj ostane hvaležen in spodbuden spomin nanj v mladem pokolenju!

OD „OMLADINE“ DO „PREPORODA“ OMLADINA OB ZAČETKU STOLETJA

Desetletje 1904 — 1914 pomeni v glavnem pripravo na zaključek naših borb in stremeljenj po svobodi, na izpolnitev naših upov in nad, ki smo jih gojili od začetka narodnega prebujenja do onega velikega preobrata, ki smo ga v začetku komaj slutili, a je dobil v sijajnih zmagah srbske armade med balkansko vojno svoj potrdilni pečat. Ves ta razvoj v tem desetletju predstavlja dvojje dijaških generacij: »Omladina« in »Preporod«. Mejo med obema tvori aneksijska kriza l. 1909. in njen odmev v gibanju naše omladine. Zanimivo je zasledovati razvoj tega odločilnega desetletja od podzvestnega hotenja do trdne vere, od iskanja rešilnih poti do odločilne borbe, od pravičnega dela do izrazitega jugoslovanskega nacionalnega programa. Tudi tu bi veljal pregovor: unda non fert, sed fertur (val ne nosi, ampak njega nese). To se pravi, da je vprašanje, koliko so ljudje delali dogodke in koliko so dogodki delali ljudi. Naval dogodkov je bil tako silen, da nas je prehitel in skoraj prehitel. Ako smo mu še kolikor toliko sledili, je to zasluga mladine, ki je z izredno čuječnostjo reagirala na vsak znak, ki je obetal odrešenje. Ne rečemo, da naše prejšnje mladinske generacije niso vršile v tem oziru svojih dolžnosti; s ponosom lahko pokažemo na vsa desetletja preteklega stoletja, ko je naša mladina, živeča v tujih vseučiliških mestih, iskala zvez s sosednimi slovanskimi narodi in skušala skupno z njimi graditi naš politični in narodni program.

Kratek pregled teh generacij sem podal v »Jutru« (19. I. 1930) ob 60 letnici dunajskega akademskega društva »Slovenije«. Seveda je to le načrt, ki čaka temeljitejšo razpravo, da dobimo jasno sliko o vlogi slovenske mladine v našem narodnem in kulturnem razvoju, kakor jo je podal dr. Ivan Prijatelj v temeljiti študiji: »Vloga omladine v prvem obdobju mladoslovenskega pokreta« (Ljub. Zvon. 1924.).

Akadska mladina, ki je prevzemala ob začetku novega stoletja dediščino preteklosti, je stala pred težavno nalogo. Na vseh poljih so nastopali »mladi« proti »starim«, v literaturi in v likovni umetnosti je nastal prevrat, »mladi« se odrekajo starih in iščejo samostojnih poti; v vsej Evropi se vrši prava revolucija, preobrat vseh vrednot, boj proti tradiciji naj prinese popolno prenovljenje in premlajenje umetnosti. Isto se čuti tudi v političnem svetu, ki ga je pretresala nova umetnost (pri nas predvsem Ivan Cankar) s pikro satiro, s socialnimi in revolucionarnimi gesli, z odporom proti filistrstvu in klečeplastvu, proti oficelnemu »rodoljubju« in narodnim frazam, proti raznim proslavam in češčenju korifej, proti praznemu pompu in starinskemu prvaštvu. »Tisti čas se nas je polotil nekak gnus,« je rekel Cankar. Mladina, ki je bila zrevolucionirana z idejami nove umetnosti, ni mogla

ostati privesek starih političnih struj, katerim se je očitala nedelavnost, nezmožnost, zaostalost in glavna krivda za vse slabe razmere med narodom. Treba je bilo tudi tu stopiti na novo pot. A kam? Nekateri so verjeli, da je mogoče izboljšati razmere v političnih strankah z novim naraščanjem, s prilivom mladih sil in uveljavljanjem novih idej v strankah; drugi so se bali, da bi v tem primeru, če bi mladina zapustila stari tabor bojevnikov, zmagovala nasprotna stranka, da torej velevala dolžnost do napredka in svobode, naj se bije mladina skupno s starimi, dokler ne bo premagana nevarnost, ki preti od nasprotne strani. Stranke, ki so se bile zagrizle v medsebojnem boju vase, so se bile na življenje in smrt, in tedaj ostati izven njih je pomenilo breznačelnost, brezznačajnost in celó izdajstvo. In vendar je vse kazalo, da je treba iskati novih poti skozi te vrste borečih se front — v novo življenje. Treba je bilo poguma, dela in vere, da je rešitev mogoča, ako narod spozna svoj pravi položaj: mladina je spoznavala, da ni napaka samo pri narodu, ampak tudi pri njegovih voditeljih, da je torej mogoče izboljšati razmere, ako se izboljša — inteligenca. Akademsko društvo so imela postati kader, kjer se pripravljajo novi bojevniki s samoizobrazbo za javno delo. Mladina se je postavila na stališče kritike in si pridržala pravico, da pove svoje mnenje o javnih razmerah. Ako je položaj slab, je to znamenje, da nekaj ni prav, in zato je prva naloga mladine poiskati vzroke glavnega zla. »Ali so vaše njive zorane?« je vpraševal pesnik mladino ob začetku stoletja, ko je pel »Vseh živih dan«.

Oj bratje, bratje, kako je v vas?

Oj bratje, bratje, prišel je čas!

Po bliskovito gre vseh živih dan,

kdor ga zamudi — ves klic zaman!

doživi ga le, kdor je pripravljen nanj.

Nova mladina se je zavedala svojega poslanstva in je skušala slediti pesniku. Zato se je najprej odrekla dediščini preteklosti, romantiki. Ni bilo to lahko, kajti romantika je mladost in odreči se njej pomeni odreči se samemu sebi. In kam z menzurami, dvoboji in križevačkimi statuti, ki so krasili in slajšali mlada leta tolikih generacij? In kam z vinom, krokarijami in veselimi pesmimi, ki so razveseljevale mlada srca? In kam s poezijo, ljubeznijo, slavnostmi in plesi, ki so bile od nekdaj znak mladostnega razpoloženja? In vendar je bilo treba iz vsega tega najti pot do knjige, do dela za samoizobrazbo, treba je bilo prisiliti omladino, da gleda v življenje trezno, resno, realno, treba je bilo vaje v organizaciji, disciplini in v delitvi dela. Ta preobrat se čuti v vsej tedanji mladinski generaciji, posebno pri slovenskih narodih, ki so dozorevali za svoje svobodno življenje. Na čelu te nove generacije je stopala češka praška mladina pod vodstvom prof. Masaryk, čigar ime je privabilo v Prago tudi mnogo akademikov iz jugoslovanskih dežel.

Novo življenje v češki akademski mladini se pričinja leta 1889., ko je začel izhajati »Časopis českého studentstva«, glasnik novih idej, verskih, socialnih in političnih, kot odmev Masarykovih nauk ter domačih političnih razmer. Tega leta je priredilo francosko dijaštvo velike slavnosti na Sorboni v Parizu, h katerim je povabilo akademsko mladino vseh civiliziranih narodov razen Nemcev. Češko akademsko društvo »AČS« (Akad. Čtenářský Spolek), ki je od leta 1848. zbiralo češko dijaštvo v svojem okrilju, je pozdravilo te slavnosti s posebno adresno in poslalo deputacijo v Pariz. Društvo je zaradi tega avstrijska policija razpustila, kar je vzbudilo med mladino velik odpor. Še večje ogorčenje je nastalo, ko je knez Schwarzenberg isto leto v češkem deželni zboru nazval husite »bando razbojnikov in požigalcev«, s čimer se je dotaknil čeških narodnih svetinj, ki so prav tedaj v narodnostni filozofiji Masarykovi dobivale svoj pravi pomen. Ti trije dogodki so globoko posegli v življenje češke mladine, ki je sprejemala nov program in zapuščala stare politične struje: to je bil tako zvani napredni program, ki so ga pozneje sprejele tudi druge slovanske dijaške organizacije, le da je ta »naprednost« (pokrokovost) dobila pri posameznih narodih različen pomen, prilagojen domačim razmeram. Revolucionarni duh med češko mladino se je kazal v dogodkih na praških ulicah, ki so se ponavljali l. 1891. in 1892., in v velikem procesu (Omladina) leta 1893. ko je bilo 68 mladih bojnikov obsojenih skupaj na 96 let ječe. Ti dogodki so vzbudili tudi med drugo slovansko mladino zanimanje za Prago in od tega časa se čuti priliv tudi drugega slovanskega dijaštva na praški univerzi.

Skoraj istočasno se začneja novo gibanje na jugu. Leta 1893. se je zopet sprožila misel, naj bi se sešli srbski maturanti iz vseh pokrajin. Priredili so sestanek v Beogradu, kjer so dijake drugih srbskih pokrajin navdušeno sprejeli. Srbska vlada jim je omogočila potovanje po Srbiji in povsod je odmevala v nagovorih misel srbskega edinstva in osvobojenja. V pozdravnih telegramih srbskih mest čitamo n. pr., da žele Užičani, naj ta sestanek dijaštvo »združi v kolo, ki bo vneto in složno delalo za uresničenje srbskih idealov«; Nišani gledajo »v edinstvu omladine edinstvo vsega srbstva«; Kruševčani pa kličejo: »Omladina, nate se zanaša razdeljeno srbstvo«. Na tem sestanku je bilo mnogo abiturientov, ki so stopili v naslednjih letih na čelo borbe za osvobojenje in zedinjenje.

Ob istem času se je začel nov pokret med srbsko in hrvatsko omladino v Zagrebu, kateremu so stali na čelu: Svetozar Pribićević, Jovan Banjanin in Bude Budisavljević. Almanah »Narodna misao« je bil prvi vidni znak velikega pohoda omladine. Že leta 1895. je ta omladina tudi javno izrazila svoj protest proti tujemu nasilju s tem, da je pri cesarjevem obisku v Zagrebu sežgala madžarsko zastavo, zaradi česar je moralo mnogo omladincev zapustiti Za-

greb; večinoma so odšli v Prago in na ta način je Praga postajala središče nove jugoslovanske omladine. O tej omladini piše Dragomir Prokić v Zborniku »Predratna omladina«, (ki ga je izdal leta 1929. »Književni Sever« v Subotici; od tod povzemam tudi glavne podatke za to dobo):

»Mladina, pregnana z vseučilišča v svoji domovini, je razbijala pod vodstvom velikih čeških učiteljev, posebno Masaryka, vse zapreke, ki so do tedaj ločile Srbe od Hrvatov, in je začela izdajati 10. januarja 1897 svoje glasilo, »Hrvatska misao«, okoli katere so se zbirali tudi Srbi. Ta mladina je poudarjala potrebo reforme glede izobrazbe in je dala nov smisel pojmu domovine, naroda in države, razumevala pod temi izrazi »vse, ki govore en jezik in diha v njih ena narodna duša«. Hrvati in Srbi so torej en narod. Istega leta (1897) so izdali J. G. Banjanin, Milan Kostić, Ivan Sorković, Dušan Mander, Lav Mazura in Svetozar Pribićević »za ujedinjenje hrvatske in srbske omladine« v obliki ankete o srbsko-hrvatske mvprašanju almanah »Narodna Misao«. To je bil stvarni temelj dela za ideal edinstva med Srbi in Hrvati kot enega naroda.

Ko je zaradi ovir, ki so jih postavljale oblasti, prenehal časopis »Hrvatska misao« izhajati, je ista praška omladina začela izdajati »Novo dobo« (1897 in 1898) kot organ »Udružene omladine srpskohrvatske i slovenačke«, leta 1899. pa »Glas ujedinjene hrvatske, srpske i slovenačke omladine«, v založbi Stjepana Radića in Svetozarja Pribićevića, pod uredništvom Frana Podgornika. V domovini pa je začel izhajati 1898 pod vodstvom Erazma Barčiča in dr. Franja Potočnjaka časopis »Narodna misao«, namenjen »jedinstvu in svobodi naroda — ljubezni in slogi bratov«. Poleg teh so se pojavljali tudi mladinski leposlovni listi, kakor je bila slovenska »Vesna« (l. 1892.) v Celju, hrvatska »Mladost« na Dunaju, predvsem pa »Nova nada« v Zagrebu pod uredništvom Milana Marjanovića, katera je družila od l. 1897 mlade literate in srednješolsko mladino.

Od leta 1902. do 1905. je potem zopet v Zagrebu izhajala »Hrvatska misao« pod uredništvom Lava Mazure in Stjepana Radića; s tem je prva praška generacija že stopala na domače politično polje. »Ta mladina«, piše D. Prokić, »je razglasila narodno edinstvo kot nepobitno dejstvo in zapisala na svoj prapor ideje demokracije in realizma, po katerih je dobila tudi ime »Napredna mladina«. V šolskih letih 1901. do 1902. je ta mladina zmagala v Zagrebu na vseučilišču pri volitvah v »Hrvatsko akademsko podporno društvo« in istega leta izdala svojo brošuro »Poraz i slavje«, kjer je »namesto zanikavanja Srbov, ki ga propagirajo pravaši«, zahtevala boljše medsebojne spoznanje med Srbi in Hrvati, in »namesto da bi iskali krivcev naše nesloge, skušajmo raje med seboj izravnati nesoglasja«. Ta brošura »Hrvatske napredne omladine«, ki je izšla na Reki, je nekak epilog na sramotne dogodke leta 1902. (Zmaga vladne stranke,

slavnost akademije, pri kateri se ni smelo niti imenovati Strossmayerjevo ime), protisrbski izgredi, politično ponižanje in gospodarsko obubožanje Hrvatske. Na vse to je mladina odgovorila: »Proučevanje tega najbolj važnega problema našega obstanka, delo od spodaj in v malem bo začetek resnične naše finančne samostojnosti, ki nas bo dovedla do tega, da naša najvažnejša produkcija ne bo več v rokah tujega kapitala in da bo imela finančna samostojnost, ko jo politično dosežemo, svojo realno in pozitivno vrednost«. »Toda za razumevanje in podrobno reševanje vseh teh vprašanj je potreben širok razgled, dalekoviden duh, potrebna je ljubezen in poznanje življenja vsega naroda. Potrebna pa je tudi priprava, z eno besedo prava prosveta.« V teh besedah je izražen program te nove mladine.

Medtem je nastopila tudi že prva slovenska praška generacija, o čemer poroča dr. Dragotin Lončar v svojih »Spominih na Masaryka« (»Življenje in svet« št. 10, 1930): »Spočetka nas je bilo slovenskih dijakov v Pragi morda 7 do 10. V zimskem tečaju 1898. do 1899. smo imeli svoj »Slovenski klub« s predavanji. Pozneje smo se pridružili srbskemu društvu »Šumadija«, končno smo bili skoraj vsi v velikem češkem društvu »Slavija«, sodelovali so tudi pri zgoraj omenjenih listih. Leta 1901. so sklicali ti akademiki sestanek v Narodnem domu v Ljubljani, kjer so podali svoj realistični program. Sad tega sestanka je bila brošura »Kaj hočemo«, delo dr. Lončarja s prevodom Drtinovih »Idealov vzgoje«. Slovenski abiturienti so imeli to leto sestanek, na katerem so agitirali za praško univerzo. Zato vidimo naslednje leto v Pragi že precejšen prirastek slovenskega dijaštva, ki si je leta 1902. ustanovilo svoje društvo »Ilirijo«.

Nato je prišlo burno leto 1903., ki se je s svojimi dogodki tako globoko zarezalo v našo jugoslovansko zgodovino. (Vasić, »Devetnaestotreća«). Dr. Stevan Simonović-Čokić podaja v spisu »Omladinska stremljenja na početku 20 veka« (»Preratna omladina« str. 27—42) sledečo sliko teh dogodkov: »V Srbiji se je ravnokar izvršila izpremembra na prestolu, kar je povzročilo silne pretrese in izpremembe vse politične orientacije na znotraj in na zunaj. V Avstro-ogrski je kriza nemogočih notranjih razmer na višku, na Ogrskem obstrukcija proti vojnemu proračunu, krvave dijaške demonstracije na budimpeštanskih ulicah in še nevarnejše vojaške demonstracije v Šopronu, Pragi in na Dunaju. Na Hrvatskem prava revolucija proti finančnemu izkoriščanju od Madžarov, demonstranti mečejo madžarske napise in zastave z državnih poslopij; vlada preganja in zapira kmete po vaseh, dva tisoč je zaprtih, okoli 20 kmetov je padlo, a z njimi je končno padel režim bana Khuen Hedervarya; v Dalmaciji, v Istri in v Sloveniji splošno vznemirjenje in demonstracije zaradi dogodkov na Hrvatskem; vsa Dalmacija je na vest o »štiridesetih obešenih«

zavita v črno, 30 poslancev drž. zbora — Hrvatov, Slovencev in Srbov — je nujno zahtevalo avdienco pri avstrijskem cesarju. Cesar jih ni sprejel in poslanci so objavili manifest vsemu evropskemu časopisju o madžarski tiraniji na Hrvatskem. V evropski Turčiji vrenje med kristjanskim prebivalstvom zavzema tak obseg, da preti skoraj razpad osmanskega cesarstva. Po popolnem neuspehu reformnih poskusov zapadnih velesil in Husejin Hilimi-paše se je začela kristjanska vstaja v bitoljskem vilajetu; Srbija sprejema preganjane makedonske vstaše na svoje ozemlje. Boris Sarafov postaja junak dneva. Ponovni napad na ruske diplomatske zastopnike v Makedoniji in smrt konzula Ščerbine so popolnoma kompromitirali reformni režim v Makedoniji in so privedli do rusko-avstrijskega sestanka v Münzstägu, da bi ne nastal javen konflikt zaradi Makedonije.

»V kratki dobi štirih mesecev«, piše Simonović-Čokić dalje, »so se torej zgodili veliki in usodni dogodki. Naša javnost, kakor da ni takoj dovolj razumela dalekosežnosti teh dogodkov. Tudi v sami izpremambi na prestolu svobodne Srbije je videla tedanja javnost »zarotniško vprašanje« bolj od vseh drugih vprašanj. In ni slučaj, da so bili študentje na Dunaju prvi, ki so preroško pozdravili Petra Karadorđevića na poti iz Švice v Srbijo z vzkliki »Živio jugoslovenski kralj!«. Ob času, ko je bila še vsa naša javnost pod pritiskom nedavne mučne prošlosti in je povsod videla vse črno, je mladina prva zaslutila začetek novih dni in prva iz vseh razumevala in smatrala za dobro znamenje i nemire v Avstriji i neredi v Makedoniji. Optimizem je končno res delež neizkušenih, mladih ljudi. — Od leta 1903. se čuti močno gibanje nacionalnega optimizma med dijaško mladino. Godilo se je v mladini nekaj podobnega, kar se je godilo v Srbiji pred vojnami leta 1867. in 1877. Res je, da se mladinsko gibanje v začetku tega stoletja ne more po svojem razmahu daleko meriti z onim prejšnjim pokretom uedinjene srbske omladine v šestdesetih letih preteklega stoletja, a vsak dijak iz leta 1903. je doživel v svoji notranjosti obnovljenje nacionalnega optimizma, ki ga ne bo nikoli pozabil.«

V začetku leta 1903. se je lotila dijaška napredna omladina fuzije hrvatskih opozicionalnih strank, zanesla agitacijo med široke mase naroda in prvič po avstro-ogrski nagodbi izzvala gibanje hrvatskih mas za praktične politične cilje. Na Dunaju se je po daljšem zastoju začela zbirati na delo bosansko-hercegovačka mladina, ki je imela v svoji sredi nekaj izvrstnih voditeljev. To gibanje bosanske mladine je vplivalo oživljajoče na ostalo dunajsko mladino. Poleg »Zore« so ustanavljali nove dijaške organizacije in sama »Zora« se je začela tudi buditi iz spanja, priredila več sestankov in na dveh sejah je razpravljala o srbsko-hrvatskem in srbsko-bolgarskem vprašanju, in dalje o srbskih zemljoradniških zadrugah, o smereh v sociologiji, o zgodovini Bosne itd.

Pot kralja Petra skozi Dunaj je zbližala zveze med slovanskimi akademiki in ustvarjati se je začela stalna zveza med »Zoro«, »Zvonimirom«, »Slovenijo« in »Balkanom«. Tako so dogodki leta 1903. povzročili, da je mladinsko gibanje stopilo v ospredje in pokazalo svoje prve rezultate.«

V to leto 1903. spada tudi skupščina srbske visokošolske omladine v Sremskih Karlovcih, ki je po besedah dr. Čokića »postala simptom nečesa velikega, znak za prebuje-nje nacionalnih energij po dolгих mračnih dneh«. Leta 1903. je namreč potkelo 50 let od smrti prvega omladinskega pensika Bran-ka Radičevića, ki je v svojem »Djačkem rastanku« opeval radost mlado-sti in dijaškega življenja v Sremskih Karlovcih. V pesmi »Djački rastanak« je tudi ono znano »Kolo«, v katerega kliče mladi pesnik vse dele jugoslovenstva »da se skupa zaigramo«. V listu »Brankovo kolo« je izšel poziv na mladino, naj se v Karlovcih pri odkritju Radičevićevega spomenika priredi »Brankov dan«. Poziv pa ni našel pravega odmeva med mladino, šele meseca avgusta je končno karlovška omladina sklenila sklicati sestanek v mesecu septembru.

Od velikih srbskih omladinskih skupščin pred 30 leti se je medtem že marsikaj izpremenilo. Omladinci iz leta 1903. niso bili več oni zanosni romantični nacionalisti, kakršni so imeli glavno besedo na prej-šnjih skupščinah v Novem Sadu, Beogradu, Bečkerek, Kikindi, Vršcu, in ki so nosili »dušanke« in »lazarice«, marveč meč ob pasu in se čutili »brate po Dušanu in Marku«. Mladina je bila razdeljena po strankah, a vkljub temu so se po listih pojavljali glasovi, da je čas resen in skupno delo potrebno. Zanimivo je, da so stopala v ospredje gospodarska vprašanja. »Glavni znak dijaškega pokreta iz leta 1903. v primeri s prejšnjimi omladin-skimi pokreti šestdesetih let preteklega stoletja je ravno prehod iz ob-če meglene težnje po napredku v realnejše in kon-kretnejše potrebe narodnega življenja«. — »Ta težki prehod iz veselega kraljestva poezije v resničnost stvarnega življenja kaže ves napredek naših šolskih naraščajev v zadnjih tridesetih letih« (Čokić). Posebno zagrebški »Privrednik« je pridobil mladino za propagando o potrebi srbskih zemljoradniških zadrug, kajti tudi srbska zemlja je pre-hajala v tuje roke in mladina je čutila, da je njena dolžnost »da svuda širi misao: svoj svome, jer ćemo tek onda itd.«. Po dolгих časopisnih debatah se je določil za skupščino v Karlovcih sledeči program referatov: 1. O uedinjenju in organizaciji omladine, 2. Omladina in naše družbene (politične) razmere, 3. O razmerju omladine do naroda in njegovih gospodarskih potreb, 4. Omladina in naše prosvetne razmere.

Dva dni pred sestankom je v časopisu »Zastava« izšel »Načrt statuta za organizacijo omladine«, ki naj bi se na skupščini spopolnil. Kot glavna naloga omladine se tu poudarja, »da naj pomaga svojemu narodu pri kulturnem in materialnem napredku, da proučuje politične razmere svojega naroda in s pripravo in nepristranostjo služi pri javnih zadevah v srečo in korist naroda«.

Dne 20. septembra se je sešlo v Sremskih Karlovcih okoli 120 dijakov od vseh strani. Politične stranke so zahtevale pri tem svoj delež. Ker so bili Karlovci središče radikalov in je »Zastava« največ pisala o sestanku, so se v zagrebškem »Srbobranu« pojavili članki proti kongresu, češ da bo to klerikalno-radikalna skupščina. Ker pa je bila v Karlovcih tudi patrijaršija in teologija, so srbski teologi smatrali za svojo dolžnost, da uveljavijo svoje nazore proti »napredni omladini«, ki so jo smatrali kot svobodomiselnno brezbožno organizacijo. Zato je talkoj na prvem sestanku prišlo do spora o tem, ali spadajo na kongres omladine tudi teologi, čeprav za bogoslovje ni potrebna cela srednja šola. Bogoslovci so imeli na skupščini skoraj večino in so zahtevali, da se kongres otvori s službo božjo. Ker je bil prvi dan posvečen spomenu pesnika, je prešel še precej mirno, drugi dan pa je bil na vrsti referat o uedinjenju in organizaciji omladine, ki je povzročil burne debate. Končno je bila sprejeta sledeča resolucija:

»Po daljši in obširni debati, v kateri je omladina, zbrana na zboru v Sremskih Karlovcih, slišala mnenje iz raznih krajev Srbstva o gospodarskem stanju v vseh srbskih pokrajinah, smatra gospodarsko gibanje v narodu za eno najvažnejših in si stavi za nalogo, da ga s svojimi silami čim najbolj podpira; smernice tega dela naj se podrobneje določijo v omladinskem listu«.

V debati o političnih razmerah se je poudarjalo delo med narodom, govorilo se je o dijaškem življenju in samoizobrazbi. (Čokić). O macedonskem in starosrbskem vprašanju je govoril Gliša Elezović in je bila sprejeta tale resolucija:

»Srbska omladina, zbrana na svojem zboru, si stavi za nalogo, da v svojem listu predvsem obravnava vprašanje o organizaciji svojih društev, o njihovem notranjem in zunanjem življenju in da podpira ono zdravo smer, ki bo delala za nacionalni napredek«.

Glede prosvetnega dela je bil sprejet sledeči sklep: »Srbska omladina je sklenila, da naj pospešuje domačo šolo in knjigo in deluje za širjenje narodne prosvete; v svojem listu naj pripravi temelj za bodoči podrobni program dela na kulturnem polju, glede prosvetnega edinstva izjavlja svojo najtoplejšo željo, da čimprej dobi srbsko univerzo kot svoj kulturni center.« Na banketu je bilo potem nekaj običajnih govorov, listi so bili z

izjavo mladine zadovoljni in »Brankovo kolo« je končalo poročilo o skupščini z navdušenim pozivom: »O mladino, napred!«

Dr. Stevan Sim. Čokić, član pripravljalnega odbora in eden glavnih govornikov na kongresu, je pisal: »Omladinska skupščina v Sremskih Karlovcih se ne more imenovati prava skupščina srbske visokošolske omladine, ker je bila za to premajhna. Ni bila pripravljena, kakor bi bilo treba, vse je bilo odvisno od slučaja.« Načrt organizacije ni bil predelan pred skupščino, referati so bili površni, niti v nacionalnem vprašanju ni bilo soglasnega mnenja. A ta skupščina je imela tudi svoje dobre strani. Omladina je predvsem dobro začutila resnost trenutka, ko se sestaja in razgovarja o svojem nadaljnjem delu. Ta razgovor mladine je bil v glavnem resen in stvaren in se ni izgubil v navdušenih frazah nekdanjih omladinskih skupščin. Ta razgovor je prinesel tudi sadov, privedel je vsaj do zbližanja srbske omladine iz vseh krajev, opozoril je mladino na mnoga nacionalna vprašanja in odprl pot za nadaljnje delo. Skupščina je pridobila mnoge za delo. Nekateri udeleženci tega sestanka so se izkazali pozneje v nacionalnem in političnem delu in zavzeli vidna mesta v narodu. In morda je glavni znak te dijaške skupščine ravno v tem, da je v vsej mladini, kakor je reklo »Brankovo kolo«, odmevalo: »Napred, o mladino!«

Na tej skupščini je bilo tudi sklenjeno, da naj se izbere odbor 15 članov, ki naj uredi vse potrebno za izdajanje lista »Omladinski glasnik«, katerega lastnica naj bo dunajska »Zora«. A »Zora« je to čast odklonila, zato je bil izbran poseben uredniški odbor; v januarju 1904. je začel »Omladinski glasnik« izhajati. Urejala sta ga Vasa Čarišević in Aleksa Zorić. Oglašil se je v njem tudi Jovan Skerlić z geslom »Zdravnik, zdravi samega sebe!« s čimer je opozarjal na lastno vzgojo. Zato je »Omladinski glasnik« izdal v prevodu Vase Stajića znano Payotovo knjigo »Vzgoja volje«. Toda kakor večina dijaških listov, je tudi »Omladinski glasnik« trpel zaradi premalo plačujočih naročnikov in je zašel kmalu v težave ter po sedmih mesecih omagal. Vkljub temu je izhajal še eno leto na Dunaju.

Karlovški sestanek pa je dal tudi pobudo za druge omladinske skupščine: V začetku marca leta 1904. je bil srbsko-bolgarski dijaški kongres v Sofiji, kjer je mladina zahtevala: a) sporazumno rešitev macedonskega vprašanja, b) carinsko in politično zvezo med Srbijo in Bolgarijo in c) konfederacijo balkanskih narodov. — Ko so frankovski študentje tisto leto zopet sneli srbski napis na zagrebškem vseučilišču, je napredna omladina zopet skupno nastopila, a najvažneje je, da je bil v tej skupščini zarodek kongresa srbske in jugoslovenske omladine leta 1904., ki ga lahko smatramo za začetek velikega zavestnega nacionalnega gibanja naše omladine pred svetovno vojno.

V tem času je prišlo do ločitve duhov tudi med slovensko mladino, ki je

leta 1902. dala dunajski akademski »Sloveniji« določen program, kateri je postal program vse »narodno-radikalne omladine«. V tem programu vidimo mnogo sličnosti s programi tedanje napredne češke, hrvatske in srbske mladine. Leta 1903. je mlada slovenska generacija že toliko dozorela, da je mogla izdajati svoj list »O m l a d i n a«, v katerem je dr. Gregor Žerjav razvijal mladinski program. Leta 1904 je radikalna omladina udarila tudi v graškem akademskem »Triglavu« in med tem so se začele povsod že prve priprave za beograjski kongres.

BOŽIDAR BORKO:

DR. IVAN LAH KOT PUBLICIST

Z dr. Ivanom Lahom je zapustil naše javno življenje eden najizrazitejših slovenskih publicistov, pisec, ki mu pero ni bilo samo sredstvo za oblikovanje literarno-estetskih spisov, marveč tudi »uma svitli meč«, torej bojno orožje. Avtorja »Vaške kronike« in drugih spisov leposlovnega značaja ni nikdar kljub vsej njegovi izrazito romantični duševnosti docela omamila skušnjava tiste kakor marmor hladne Muze, o kateri je pel Jovan Dučić in ki v slovstveni zgodovini predstavlja program l'art pour l'art. Če sedaj, ko je zaključena Lahova življenjska pot, premotrimo njegovo celotno delo, opazimo, da v njem prevladuje življenje nad umetnostjo, konkretno nad teoretičnim, akcija nad idejo. Romanticizem Ivana Laha ni bil v tem, da bi se zaradi osebne neprilagodljivosti stvarnemu življenju zatekal v sanjski svet in stremel po nečem absolutnem in večnem. Nasprotno, Lahovo izhodišče je bila vsekdar življenjska stvarnost. Romantična razpoloženost mu je nudila zgolj nekak inspiracijski vir ter v tem ali onem formalne značilnosti, ne pa tudi tvarino in smoter. Tak romantik je bil nekoč Victor Hugo, toda bolj kakor njegov vzor je pisatelja Ivana Laha duhovno oplodil vzor ruskih realistov, zlasti Turgenjeva. Tvarino je Ivan Lah zajemal vedno le iz življenja, četudi je rad obujal podobe zašlih časov. Če jih pogledamo ostreje, spoznamo v njih tudi sodobne obraze in za njimi problematiko pisateljeve generacije. Smoter njegovega literarnega delovanja je bil pretežno konkreten: hotel je dokumentirati neke ideje in načela, prispevati k izoblikovanju nove narodne zavesti in reagirati na časovne pojave. Vzemite Masarykove ideje in jim primešajte nekoliko Turgenjevljeve čustvenosti, pa dobite literarni pravec, po katerem se je razvijala Lahova leposlovna in v širšem smislu tudi publicistična dejavnost.

V delu, ki ga je zapustil za seboj dr. Ivan Lah in ki je bibliografsko le deloma pregledno (bibliografija, ki jo je leta 1932. vestno sestavil J. K. Strakaty, obsega samo knjižno izišle ter v časopisih in zbornikih objavljene spise), prevladuje publicistična snov in z njo tudi publicistični stil. Ta karakteristika zahteva jasnejšo opredelitev: Publicistika obravnava v nasprotju

s čisto poetično tvornostjo aktualno stvarino zaradi pomena in vpliva, ki ga ima ta stvarina v danem času in se pri tem poslužuje lahkega, preprostega sloga, ne da bi miselno in po obliki skušala obravnavano snov izgraditi v svojsko poetično vrednoto in ji dati personalni značaj. Če vzamemo to merilo, tedaj vidimo, da imajo publicistični značaj skoraj vsi nepripovedni ali neverzificirani spisi Ivana Laha — od študije o Josipini Turnograjski preko »Knjige spominov« do »V borbi za Jugoslavijo«. V Strakatega bibliografiji Lahovih člankov, ki so izšli v revijah in zbornikih, so po večini publicistični sestavki, t. j. spisi, ki jih je vzpodbudila bodisi neposredna aktualnost, bodisi potreba informacije in propagande nekih pojavov in idej, ali potreba, da zavzame pisec osebno stališče v vprašanjih, ki so zanimala javnost ali opiše svoje »cose viste«. S formalnega, predvsem stilnega stališča so pri Ivanu Lahu dokaj redki sestavki, ki bi imeli bodisi izrazito esejski značaj v smislu Šaldove teorije in prakse eseja. Ivan Lah je imel tako močno »žurnalistično žilico«, da je vzlic vsej svoji obilni čustvenosti in poetičnim nagibom le pre-pogosto zanemarjal formalno stran svojih literarnih sestavkov, v katerih si dostikrat začudno pogrešal barve in soka, t. j. emotivne vsebine, tistega notranjega ritma, ki loči esej od publicističnega sestavka in ki se na zunaj kaže na pr. v metaforah in drugih podobnih odlikah.

Zato pa je bil pokojni Ivan Lah tem izrazitejši publicist in novinar. V tem pogledu je nadaljeval tradicijo Josipa Jurčiča in za svojo dobo original-nih feljtonistov, kakor sta bila Janko Kersnik in Ivan Tavčar. Tipične žur-nalistične sposobnosti so mu bile dane v večji meri kakor vsem njegovim literarnim predhodnikom in vzornikom. Sem sodi predvsem zmožnost nagle-ga doumevanja in hitrega, četudi bolj površnega kakor globinskega izražanja. Dober žurnalist mora biti zmožen spisati kadarkoli in o čemerkoli kratek članek, ki bo zajel snov tako, da bo čitatelja vsaj trenutno zamikala in mu zapustila neki, četudi še tako površen vtisk. Če je to eno izmed meril novinar-jeve sposobnosti, tedaj je bil dr. Ivan Lah rojen novinar. V zadnjih dvajsetih letih sem ga videl premnogokrat pri delu za redakcijsko mizo ali sem imel v rokah njegove prispevke. V vseh primerih je njegov rokopis izražal isto: zmožnost lahkega in jasnega pisanja. Svoje misli je vrgel tako rekoč v enem dihu na papir in po navadi ni niti pregledal sestavka, ki ga je bil spisal, zato so bile v Lahovih rokopisih korekture zelo redke. Ta lahki, prožni način izražanja je ostal dr. Lahu prav do zadnjega in še v poslednjih mesecih svo-jega življenja se je boril zoper fantom smrti, ki je nenehno bedel pred nje-govo življenjsko zavestjo, s svojim lahkim, igrave oblikujočim peresom. Tako je torej svojo žurnalistično potrebo izživiljal prav do smrti, ko je že jasno spoznal, da bo moral dokončno pokopati vse ostale načrte. Iz pisem, ki mi jih je pisal v zadnjih mesecih, je bilo videti, kako silno so ga zanimali vsi važnejši pojavi v našem kulturnem življenju, in najsi jih je včasih presojal eno-stransko, je vendar stal za sleherno sodbo dr. Lahov nemirni, razgibani, kri-

tični duh, ki se je nekoč pri Masaryku uril v stvareh konkretne logike in aktivnega poseganja v kulturne, socialne in politične pojave.

Ko je bil Ivan Lah profesionalni žurnalist, so bile razmere v slovenskem tisku mnogo neugodnejše, kakor so dandanes. O tem pravi v »Knjigi spominov«: »Žurnalist je bil takrat pri nas prezirana stvar. Mislili so, da se s tem ukvarjajo samo izgubljene eksistence. Izgubljena eksistenca! Dobro! Koliko jih je šlo to pot v borbi za lepše življenje milijonov. Tudi Jurčič je moral sprejeti to breme, ki ga je uničilo. A boril se je za slovensko in jugoslovansko stvar. Kdo si upa vreči kamen nanj?«

Pokojni dr. Ivan Lah je bil med onimi, ki so s svojim delom bistveno pripomogli k povzdigi in napredku slovenske publicistike in žurnalistike. Tesni stiki s češkim kulturnim življenjem, stalno čitanje čeških revij in listov in spomini na Masarykove nauke o pomenu kulturnega aktivizma za povzdigo množic so mu bili topel vir vzpodbude ali vzgled, ki ga je hotel pri nas uresničiti. S svojim delovanjem v redakciji »Dneva« je pomagal polagati temelje novi slovenski žurnalistiki, ko je po osvobojenju stopila z »Jutrom« na trdnjša materialna tla, kakor so jih mogle nuditi predvojne razmere. Značilnosti te koncepcije žurnalizma so: večja razgibanost in prožnost, hitrejši način poročanja, grafično pestrejša in vabljivejša podoba lista, uporaba karikatur in ilustracij, skratka: stremljenje, zajeti s sredstvi, ki ustrezajo novim psihološkim spoznanjem, čim večjo pozornost množice in jo pritegniti k modernemu mišljenju in doživljanju sveta. Začela se je doba dinamičnega žurnalizma, ki ga Jurčič še ni poznal in za katerega ni imel niti Tavčar polnega razumevanja.

Dr. Ivanu Lahu ni bila žurnalistika nikdar sama sebi namen, marveč jo je cenil samo po njeni službi obćim interesom in progresivnim idejam, ki se bore za človeka in za njegovo bodočnost. V listih je videl žive in resnične organe narodnega kolektiva, zato mu je bila zoprna sleherna spekulativnost, breznačelnost in osebno koristoljubje tiska. V resnem naprednem slovenskem tisku je videl najpomembnejšega sodelavca pri izgradnji jugoslovanske bodočnosti. Cenil je zlasti njegov kulturni pomen in vpliv, zato ga je posebno veselilo, da se skuša v »Jutru« smotrno izgraditi kulturno-poročevalska služba. To ga je veselilo tem laže, ker je sam dolga leta deloval tudi v tej smeri in zlasti še v tej smeri, smatrajoč s Platonom in Masarykom kulturo za del splošne narodne politike. Umljivo je, da si je predvsem želel usmerjenosti v slovanski svet, saj je bil eden najpomembnejših propagatorjev slovanske misli med Slovenci, vendar je dobro razumel, koliko so se v zadnjem času razmaknila slovenska obzorja in z njimi tudi vidiki v svetovno kulturno problematiko. Kakor mi vsi, je tudi dr. Lah živo čutil svetovno-zgodovinsko važnost našega časa in prodor novih idej, novih impulzov v jugoslovansko življenje. V luči te vzburkane dobe je s pešajočimi telesnimi močmi, vendar pa z neugnano svežim in čuječim duhom spremljal junaško

borbo češkoslovaškega naroda za ohranitev nezavisnosti in za veljavnost Masarykovih idej — borbo, ki je dosegla v dneh okoli dr. Lahove smrti tragično napetost in obenem pokazala, da se v nji odraža vsa težka problematika sedanjega svetovnega položaja.

Z dr. Ivanom Lahom je umrl eden izmed bojevnikov za našo svobodo, mož, ki mu je dala usoda veliko zadoščenje, da je doživel zmago idealov svojih in svoje generacije. Naš neumorni publicist je moral odložiti pero v času, ko so se marsikje obnovile stare bojne pozicije in ko bi bilo treba čim več mož njegovega duha in njegove izkušenosti. Vsem, ki smo kdaj z njim sodelovali, ostane v svetlem spominu njegov telesni in duševni lik in veliki memento njegovega življenjskega dela.

GUSTAV ŠILIH:

OBRAZOVANJE LJUDSKOŠOLSKEGA UČITELJSTVA V JUGOSLAVIJI

I.

Ko so se leta 1918. Slovenci, Hrvati in Srbi zedinili v samostojno narodno državo, so bile baš učiteljske šole na vsem državnem ozemlju precej enako urejene, dasi so posamezne pokrajine dotlej pripadale različnim političnim enotam z različno organiziranim šolstvom. Učiteljske šole so imele povsod po 4 letnike. V 1. letnik pa so se sprejemali dijaki z absolvirano nižjo srednjo, odnosno meščansko šolo ter ponekod s posebnim sprejemnim izpitom. Učni načrti sicer niso bili povsem enaki, vendar se niso bistveno razlikovali. Učiteljstvo s temi obrazovalnimi ustanovami ni bilo zadovoljno ter se je že pred zedinjenjem borilo za reformo. Od svoje lastne države, ki mu je že v prvih letih izpolnila mnoge zahteve, zlasti poddržavljenje ljudskih šol in učiteljev, je pričakovalo izboljšanja tudi na tem področju. Žal so neustaljene politične prilike dolgo zavirale uresničenje reformnih teženj in šele leta 1929. je zakon o učiteljskih šolah postavil obrazovanju ljudskošolskih učiteljev nove osnove. Kakor je to že običajno, je pomenil tudi ta zakon kompromis, ki še daleko ne ustreza načrtanim smotrom.

Današnja jugoslovanska učiteljska šola ima 5 letnikov ter nudi dijakom obče, strokovno in tehniško odnosno umetniško obrazovanje, in sicer v duhu državnega in narodnega edinstva ter verske strpnosti. V 1. letnik se sprejemajo absolventje nižje srednje in — od letos dalje — zopet tudi absolventje meščanske šole z nižjetečajnim odnosno završnim izpitom, ako niso prekorčili 17. leta in če so telesno in tudi glasbeno sposobni. Vsaki učiteljski šoli je prideljena ljudska šola kot vadnica za šolsko prakso, mnogokje pa so tudi

konvikti, namenjeni osobito revnejšim dijakom s podeželja, ter večja šolska posestva. Večina zavodov je državnih, nekaj (izključno za ženske) pa je tudi zasebnih samostanskih.

Spajanje obče izobrazbe, ki je v glavnih predmetih enaka oni v višji srednji šoli, s strokovno ima za posledico ogromno število učnih predmetov. Največ časa je odmerjenega pedagoški skupini, namreč 30 tedenskih ur (poprej samo 17!). Pedagoška skupina obsega: občo in pedagoško psihologijo (6 ur), občo pedagogiko in didaktiko (4 ure), zgodovino pedagogike (2 uri), posebno didaktiko (4 ure), šolsko organizacijo in administracijo (1 uro) in praktično šolsko delo (10 ur). K temu pridejo še seminarske ure (3), ki služijo poglobljanju predelane pedagoške snovi. Razen predmetov pedagoške skupine se poučujejo naslednji učni predmeti: narodna ekonomija z elementi sociologije, verouk, materinščina, živi tuji jezik (francoščina ali nemščina), obča in narodna zgodovina, zemljepis, prirodopis, kemija in tehnologija, fizika, matematika, higijena, poljedelstvo (za moške), gospodinjstvo (za ženske), risanje s pisanjem, petje, glasba, ročno delo in telovadba. Vseh učnih predmetov je 23. Posebne seminarske ure so odmerjene razen pedagogiki še materinščini, tujemu jeziku, zgodovini in zemljepisu ter prirodopisu. V slovenskih učiteljskih šolah se poleg slovenščine še posebej poučuje srbohrvaščina. Precejšnja pažnja se posveča praktičnemu šolskemu delu, ki se začneja v IV. letniku s hospitacijami na vadbici in drugih ljudskih šolah, z opazovanjem dece, sestavljanjem pismenih učnih priprav in samostojnim poučevanjem v razredih. V 5. letniku se to delo nadaljuje še intenzivneje: vsak kandidat mora vsaj dvakrat poučevati posamezne učne predmete ter med letom 1—6 dni samostojno poučevati in v vsem voditi šolski razred. Po učnih nastopih so vselej konference pod vodstvom profesorja metodike, pri katerih dijaki sami razčlenjajo in ocenjujejo uspehe in neuspehe svojih tovarišev. Študij na učiteljski šoli se završi z diplomskim izpitom, ki sestoji iz pismenega (materinščina, tuji jezik, pedagogika), praktičnega (kandidat poučuje v šolskem razredu pred izpitno komisijo) in ustnega dela (predmeti pedagoške skupine, materinščina, tuji jezik, narodna in obča zgodovina ter narodna geografija). Pridobljena diploma usposablja kandidata za provizoričnega učitelja na ljudski šoli.

Priznati moramo, da reformirana učiteljska šola očituje nasproti prejšnji marsikatero izboljšanje, bodisi glede povečanja števila pedagoških ur, bodisi glede profesorjev, ki morajo biti pedagogi po stroki ter teoretsko in praktično temeljito podkovani. Vseeno pa je še vedno obremenjena s celo vrsto hib, ki že danes kličejo po ponovni in korenitejši reformi. Njih glavna hiba je kakor doslej, istočasno posredovanje višje obče in poklicne izobrazbe, kar nujno vodi k površnemu enciklopedizmu in didaktičskemu materializmu. Z uvedbo 5. letnika se stanje ni spremenilo, kajti z novimi učnimi predmeti in seminarskimi urami je naraslo število tedenskih ur tako zelo, da dijak

ne dospe v tej ali oni smeri do poglobitve in samostojnega razmišljanja. Preobloženost dijakov s poukom najbolj označuje dejstvo, da imajo v 4. letniku tedensko po 39, v 5. letniku pa po 38 ur. Druga hiba je prezgodnja odločitev za učiteljski poklic, kajti petnajstletnik še ne more vedeti, ali ima za to potrebne sposobnosti. To prezgodnjo odločitev poostruje še dejstvo, da z učiteljske šole pozneje, ko je dijak spoznal svojo nepoklicanost za učiteljsko zvanje, ne more prestopiti na kako drugo šolo. Tretja hiba je premajhno upoštevanje nalog bodočega učitelja med ljudstvom. Četrta hiba, ki je bolj vnanjega značaja, je neprimerna grupacija predmetov pedagoške skupine, ki otežuje smotrno obrazovanje celo v obsegu in načinu, ki bi bila danes mogoča. Učni načrt zahteva namreč obravnavanje obče pedagogike in didaktike v 4. letniku, toda otroška in pedagoška psihologija, ki tvorita važne osnove za prvo, se poučujeta šele v 5. letniku. Metodika se poučuje že v 1. semestru 4. letnika, torej preden dijaki vobče poznajo občo didaktiko in seveda tudi preden poznajo psihologijo otroka.

Splošna napaka prosvetne politike v letih gospodarske krize in še bolj pred njo je bilo sprejemanje prevelikega števila dijakov in dijakinj na učiteljske šole. Res so bile in so še prilike v državi takšne, da bi vso množico absolventov z lahkoto namestili ter bi jih bilo še premalo, toda v državnih proračunih ni bilo za ta namen potrebnih postavk. Tako se je zgodilo, da je vzrasla v zadnjih letih cela armada brezposelnih učiteljev in učiteljic. Najhuje je prizadeta Slovenija, kjer še vedno čaka nad 500 absolventov, ki so izšli večinoma iz siromašnih prilik, na službo in delo. Posledice brezposelnosti pa niso usodne samo za prizadete mlade ljudi, ki zagrenjeni čakajo na možnost zaslužka in poklicnega udejstvovanja, marveč še bolj za šolstvo, kjer zlasti na podeželju mnogi razredi čakajo učiteljev, ter za učiteljski stalež, ki mu bolj in bolj primanjkuje potrebnega podmladka. Pred nekaj leti je prosvetna uprava zajezila hiperprodukcijo učiteljskega naraščaja s tem, da je normirala točno število učencev, koliko jih sme šola sprejeti v 1. letnik (največ 25 dečkov in 10 — 15 deklet). Razen tega je onemogočila vstop absolventom meščanskih šol, ki pa so v severnih pokrajinah pogosto pomenili za učiteljske šole boljši in dragocenejši naraščaj, zlasti tisti, ki so prihajali s podeželskih meščanskih šol. Javljali so se namreč večinoma zelo nadarjeni učenci z izrazitim veseljem za učiteljski poklic. Ker so do 16. leta živeli v domačiji, kamor so se po končanih študijah navadno spet vračali kot učitelji, so bili mnogo bolj zakoreninjeni med ljudstvom ter so laže dobili z njimi stike nego učitelji iz meščanske sredine.

Iz naštetih dejstev je razumljivo, da ne kličejo po temeljiti reformi obrazovanja ljudskošolskih učiteljev samo vodilni jugoslovanski pedagogi, marveč še bolj učiteljstvo samo, z njimi pa tudi tisti del javnosti, ki se zaveda, da je spričo silno razširjenega dejstvenovalnega območja učitelja ljudske šole potrebna mnogo globlja in novim zahtevam bolj ustrezajoča izobrazba. Dokaj

pa se razhajajo naziranja o obsegu in vsebini izobrazbe. Izmed raznih načrtov omenimo samo tri. Po prvem naj bi se 1. in 2. letnik ukinila, ostali trije letniki pa naj bi se organizirali kot pedagoške akademije, v katere bi se sprejemali absolventje 6. gimn. razreda. Taka reforma bi pač potisnila odločitev za učiteljski poklic za 2 leti naprej, kar bi tudi ustrezalo pedološko, toda glavni nedostatki bi se ne odpravili. Drugi se zavzemajo za ustanovitev pedagoških fakultet na obstoječih univerzah, deloma zato, ker bi se tako dvignil ugled učiteljskega stanu in ker bi se lahko uporabljali kot docentje profesorji na ostalih fakultetah, kar bi bilo dobro iz gmotnih in organizatoričnih ozirov. Obstaja pa upravičen dvom, ali bi bila današnja univerza, obremenjena z zastarelim, nesodobnim in s tradicijo obteženim študijskim sistemom, kos novi nalogi. Največ pristašev ima zaradi tega dvoletna pedagoška akademija, ki bi se čisto na novo zgradila na osnovi stvarnih potreb ljudskega šolstva. Sprejemala bi absolvente 8. gimn. razreda z opravljenim zrelostnim in posebnim sprejemnim izpitom, ki naj bi dosegal zlasti, ali imajo kandidatje za učiteljski poklic potrebne sposobnosti (predvsem močno pedagoško dispozicijo, didaktičsko nadarjenost in socialni čut). Takšna pedagoška akademija naj bi imela vse pravice ter notranje in zunanje znake visoke šole. Učni načrt in način obrazovanja si zamišljajo nje propagatorji približno tako, kakor se je uresničil in deloma preizkusil drugod, n. pr. na Češkoslovaškem, v Grčiji, Nemčiji i. dr.

Zaenkrat je reforma na osnovi tega ali onega predloga še precej daleč, čeprav se prosvetna uprava resno ukvarja z njih študijem. Zelo pa bi se približala, ako bi se posameznim pokrajinam dovolila že dolgo zahtevana šolska avtonomija v smislu decentralizacije prosvetne uprave. Zato se zavzemajo pedagoški delavci za zbiranje in pripravljanje potrebnih sil ter žele, da bi mogli sposobne pedagoge že zdaj za daljšo dobo pošiljati v inozemstvo študirat ustroj obrazovanja učiteljev na že obstoječih pedagoških akademijah, kjer bi se pripravljali znanstveno-teoretsko in praktično za svoje poznejše delo. Resnica je namreč, da bo zelo težavna rešitev financiranja bodočih pedagoških akademij in zvišanja prejemkov učiteljev z višjo izobrazbo, da pa bo še bolj težavno vprašanje sposobnih profesorjev na takih akademijah, ako se ne bomo zanje pravočasno pobrigali.

II.

Mlademu učitelju je potrebno, da se v prvih letih svojega poklicnega udeleževanja popolnoma posveti nadaljnjemu poklicnemu izobraževanju, se poglobi v konkretne vzgojne in učne probleme ter poskuša najti lasten način metodičnega oblikovanja učne snovi. To mu je potrebno že zato, ker mora po dveh (najpozneje v 5 letih) opraviti pred posebno izpraševalno komisijo prak-

tični učiteljski izpit, ki mu šele omogoči stalno namestitev v učiteljski službi. Ta izpit, ki sili mladega učitelja k nadaljnjemu izobraževanju, se v krogih jugoslovanskih pedagogov in učiteljstva zaradi njegove zgrešene oblike močno kritikuje. V svojem bistvu je namreč samo ponovitev diplomskega izpita ter sestoji iz pismenega (pedagogika in materinščina), praktičnega (kand. poučuje v šolskem razredu pred izpitno komisijo) in ustnega dela izpita (materinščina, narodna zgodovina in zemljepis ter šolska administracija). Iz neumevnih razlogov ni ustnega izpita iz pedagogike. Glavni nedostatek sedanjega izpitnega načina pa je v tem, da z njim kandidat ne pokaže svoje praktične usposobljenosti za poklicno delo in tudi ne uspehov svojega nadaljnjega pedagoškega obrazovanja, marveč zgolj spominski pridobijene vednosti, ki jih je itak že moral dokazati pri diplomskem izpitu. Izmed mnogih reformnih predlogov je najvažnejši tisti, ki zahteva, da se praktični učiteljski izpit v celoti prenese v razred, v katerem kandidat v resnici poučuje. Pogoj za priustitev k izpitu bi naj bila izčrpna razprava o šolskih prilikah, v katerih kandidat dela in se obrazuje. Izpit pa naj bi se omejil na praktično šolsko delo v razredu, torej v prirojni in za kandidata ugodni situaciji, potem pa bi sledil v organski zvezi ustni izpit iz predmetov pedagoške skupine, ki bi neprisiljeno navezoval na kandidatov pouk, na otroke v njegovem razredu, okolje, v katerem živijo, in na vse, kar se zdi komisiji v tej zvezi pomembno. Nazadnje bi sledil izpit iz šolske zakonodaje in administracije s posebnim ozirom na krajevne prilike. Tako reformirani izpit bi nudil kandidatu priliko, da pokaže svoje znanje, svojo pripravljenost in vestnost, a tudi svoje doseganje uspehe. Naslanjal bi se na pristno šolsko življenje in bi tudi v teoriji obravnaval samo konkretne vzgojne in učne probleme. Njegova največja odlika pa bi bila v tem, da bi mladega učitelja vodil k poglobljenemu nadaljnjemu pedagoškemu izobraževanju, s katerim se šele polagoma izoblikuje dragocena učiteljska osebnost.

Samoizobrazba naj bi bila učitelju tudi pozneje glavno sredstvo notranje rasti. V ta namen so mu potrebne poleg samostojnega opazovanja, razmišljanja in preizkušanja zlasti knjige in revije, a tudi druga sredstva. Kar se tiče pedagoških knjig je za Slovence važna Slovenska šolska matica, ki izdaja letno za 30 din po tri do štiri knjige. V drugih pokrajinah skrb za zanje bolj zasebna založništva in zlasti Srbi imajo mnogo prevodov iz svetovne pedagoške književnosti. Vse tri glavne pedagoške revije »Popotnik«, »Napredak« in »Učitelj« pa izdajajo učiteljske stanovske organizacije same. Važne so centralne in krajevne pedagoške knjižnice, ki so ponekod zelo bogate, a se v zadnjem času radi pomanjkanja denarnih sredstev ne morejo uspešno razvijati.

Priznati je treba, da jugoslovansko učiteljstvo in njega predstavniki popolnoma umevajo važnost nadaljnjega strokovnega izobraževanja, toda dela se večinoma brez enotnega, na daljši čas raztezajočega se načrta. Mnogo ko-

ristijo počitniški pedagoški tečaji, ki jih prirejajo posamezna pedagoška društva in ki trajajo po več tednov. Na njih predavajo domači, jugoslovanski pedagogi, ki seznanjajo udeležence z novjšimi izsledki pedagoške znanosti ter jim dajejo pobude za praktično šolsko delo. Učiteljstvo jih prav rado poseča. Njih prednost je v tem, da so prireditelji odgovorni ljudje, ki se čuvajo slepomišljenja ter vselej in povsod opozarjajo, da mora sodobni učitelj obvladati znanstvene osnove šolskega dela. V novjšem času se v vrstah mlajšega učiteljstva porajajo dvomi v potrebo teorije ter se prekomerno povečuje katera koli praksa. Tu bi se morali spomniti na Masarykove besede: »... Ako se kdaj pojavi nasprotje med teorijo in prakso, tedaj je nekje pogrška: bodisi je napačna teorija, bodisi praksa, često sta napačni obe. Pri vsej praktičnosti sem povsod za teorijo, za teoretično znanstveno in filozofično spoznavanje. Sem proti nekoristnemu špekuliranju, proti igri z besedami, sem proti slabi praksi in proti nepotrebnemu delu — kakor je lahko teorija brez cveta, tako je lahko brez ploda tudi praksa...«

Pomembna novost za nadaljnje pedagoško obrazovanje bi lahko bile »ogledne« (=poskusne) šole, ki jih je v zadnjem času ustanovilo prosvetno ministrstvo v vseh banovinskih središčih. Vodiijo jih pedagoški strokovnjaki s fakultetno izobrazbo. Po uredbi naj bi bil namen teh šol, da učiteljstvu nazorno pokažejo, kako se dasta z najpreprostejšimi sredstvi prenesti v šolsko delo obe načeli aktivnosti in koncentracije, ki ju zakon o narodnih šolah izrečno podčrtava. Sporazumno s pedagoškim vodjem organizirajo šolski nadzorniki hospitacije na poskusni šoli, in sicer tako, da ostanejo skupine učiteljev dalje časa na njej. Misel posebnih šol, ki naj učiteljstvu pokažejo možnosti boljšega in uspešnejšega ter znanstveno vseskozi utemeljenega dela v razredu, v svojem bistvu ni slaba. Žal so omenjene »ogledne« šole že s samo uredbo močno utesnjene v svojem razvoju.. Prvič nimajo sredstev za primernejšo, moderni didaktiki ustrezajočo zunanjo ureditev, drugič pa jih omejuje izključno poudarjanje dveh sicer važnih, toda še dolgo ne edino in prvenstveno pomembnih pedagoških načel, s čimer se jim vtiskuje pečat statičnosti mesto dinamičnosti.

Radi tega bi bile mnogo pomembnejše prave poskusne šole, ki nimajo ambicije, da bi bile vzorne, nego bi poskušale in preizkušale nove učne metode in oblike. V tesni zvezi z njimi bi morali delati nadzorniki. Poskusne šole pa bi ne smele biti samo v pokrajinskih središčih, nego tudi na sedežih sreskih šolskih nadzornikov. S poskusno šolo, z zajednico mlajših učiteljev (posebno tistih, ki se pripravljajo na praktični učiteljski izpit) in z uradnimi učiteljskimi konferencami bi sreski šolski nadzornik čim tesneje navezal stike z učiteljstvom. Na osnovi dobro premišljenega načrta ter s popolnim upoštevanjem krajevnih prilik bi se preizkušale novejšje vzgojne in učne metode, proučile kulturne, gospodarske in socialne prilike, v katerih žive otroci, ter izvajali za nadaljnje delo potrebni zaključki. S takšno pre-

osnovo pa je v zvezi seveda pravilna rešitev nadzorniškega vprašanja. Pedagoški krogi in učiteljstvo se zavzemajo za reformo nadzorniškega staleža, ki bi ga naj tvorili obče in strokovno visoko obrazovani šolniki z neoporečnim značajem in taktnim ponašanjem. Zakaj samo takšni ljudje bodo mogli biti vodje in svetovalci učiteljstva, samo oni bodo uživali tisti ugled in imeli tisto avtoriteto, brez katere ni pravih uspehov. Takšni nadzorniki bi bili tudi najboljše jamstvo za učinkovito in v globino segajoče nadaljnje obrazovanje učiteljstva.

III.

Vprašanje sposobnih voditeljev na območju ljudske šole vodi v ravni črti k vprašanju višjega obrazovanja učiteljstva. Takšni voditelji seveda niso samo nadzorniki, marveč tudi profesorji učiteljskih šol, učitelji na vadnicah in poskusnih šolah, učitelji na šolah s posebnimi nalogami, n. pr. na pomožnih šolah, gluhonemnicah in tudi na meščanskih šolah, dasi spadajo te zaenkrat med srednje šole, kamor so jih v njih škodo uvrstili. Tudi upravitelje velikih ljudskih šol bi morali prištevati sem. V Jugoslaviji je prosvetna uprava razmeroma zgodaj uvidela pomen višjega obrazovanja voditeljev ljudskega šolstva ter jim danes proži v ta namen dvoje možnosti.

Diplomirani absolventje učiteljskih šol z odličnim ali vsaj prav dobrim uspehom lahko postanejo redni slušatelji na filozofskih fakultetah, toda samo v pedagoški skupini. Večinoma izkazujejo prav dobre in celo odlične uspehe. Velika napaka pa je s stališča ljudskega šolstva v tem, da se dopušča vpis takoj po absolvirani učiteljski šoli in na osnovi šolskih uspehov, namesto da bi se absolventje najprej napotili na ljudsko šolo, na kateri bi se morali izkazati v najmanj petletni praksi. Praktično zadostno utrjeni in preizkušeni bi šli študirat na univerzo, s katere bi se vračali na razna vodilna mesta v sklopu ljudskega šolstva. Danes je stvar povsem drugačna. Obča kriza je zajela poleg učiteljskih abiturientov tudi filozofe in z njimi vred pedagoge. V trpki brezposelnosti čakajo na to ali ono možnost poklicnega udejstvovanja, ki bi seveda ustrezalo njihovi višji izobrazbi, najnadarjenejši med njimi pa uhajajo drugam, kjer sicer posredno koristijo tudi ljudski šoli, a se zanjo kot bodoči voditelji povsem izgube. Na ljudsko šolo se vrnejo za učitelje le redki. In vendar bi samo tako zase pridobili tisto praktično izkustvo, brez katerega si ljudi na vodilnih mestih ljudskega šolstva ni mogoče misliti.

Druga možnost višjega obrazovanja je dana ljudskošolskemu učitelju na višjih pedagoških šolah v Zagrebu in Beogradu. Obe sta pretežno namenjeni obrazovanju učiteljev meščanskih šol ter sta dvoletni. V novejšem času ju poskušajo razširiti ter bi se naj tu izobraževali tudi bodoči sreski šolski nad-

zorniki in učitelji na šolah za defektno deco. Izbera kandidatov, ki uživajo tekom dvoletnega študija plačan dopust, je dokaj stroga. Zahteva se odličen ali vsaj prav dober uspeh pri diplomskem in praktičnem učiteljskem izpitu. Običajno se ne sprejme učitelj, ki nima 3 let službe in ki ni najmanj prav dobro ocenjen. Ako med študijem kak slušatelj ne zadovoljuje (v ta namen se morajo podvreči ob koncu vsakega semestra kolokviju odn. letnemu izpitu), ga rektorat vrne na njegovo službeno mesto. Zaključek dvoletnega študija tvori diplomski izpit, ki kvalificira kandidata za učitelja na meščanski šoli ali za sreskega šolskega nadzornika, ali pa za učitelja na šoli za defektno deco (gluhonemnice, šole za slepe, pomožne šole itd.).

Obe višji pedagoški šoli, ki imata značaj nepopolnih fakultet, sta bili nekaj časa razširjeni na 8 semestrov. Namen višjega tečaja je bil izobraževati profesorje na učiteljiščih, osobito iz pedagoške skupine, ter banovinske šolske nadzornike. Toda že leta 1931. so obe višji pedagoški šoli spet reducirali na 4 semestre. Za višje obrazovanje učiteljstva sta nedvomno pomembni, toda njih ustroj ne zadovoljuje. Oglašajo se zahteve, da bi se reformirali, in sicer tako, da bi se na njih v obče-pedagoški skupini obrazovali bodoči sreski šolski nadzorniki, učitelji vadic in poskusnih šol ter upravitelji velikih ljudskošolskih zavodov; v zdravstvenopedagoški skupini učitelji pomožnih šol in sploh šol za defektno deco (slepe, gluhoneme, hrome); v skrbstvenopedagoški skupini voditelji in vzgojitelji na dečjih zavetiščih, vzgajališčih za zanemarjeno deco itd.; v več meščanskošolskih skupinah pa učitelji na meščanskih šolah. Razumljivo je, da bi takšna razširitev zahtevala celo vrsto docentov, ki bi morali biti polnovredno usposobljeni kakor na drugih visokih šolah, a tudi pridelitev raznih šol in ustanov, kjer bi bil zajamčen soliden teoretski in hkrati praktičen študij. Priznati je treba, da je med učiteljstvom tudi mnogo nasprotnikov višjih pedagoških šol, ker jim je žal, da zapuste ljudsko šolo baš najnadarjenejši učitelji. Toda na pravilno organizirani višji pedagoški šoli bi se naj posamezniki samo specializirali, ne da bi izgubili zavest, da slej ko prej pripadajo ljudskemu šolstvu. S pomočjo svojega višjega obrazovanja naj postanejo pomočniki in voditelji ostalega učiteljstva. Obvaruje se naj enotnost staleža ljudskošolskih učiteljev, hkrati pa se naj izvrši stroga izbira sposobnih učiteljev za posebne naloge v sklopu ljudskega šolstva.

Ta pregled osnovnega, nadaljnjega in višjega obrazovanja ljudskošolskega učiteljstva dokazuje, da koraka tudi Jugoslavija v vrstah kulturnih držav, ki težé za boljšo ureditvijo svojega šolstva. Čeprav zaenkrat resničnost še vedno ne zadovoljuje, zlasti je v šolskem oziru dokaj žalostna v južnejših pokrajinah, pokazujejo sedanje uredbe in ustanove, še bolj pa vedno glasnejše reformne težnje krepko voljo za napredkom. Ker je Jugoslavija država s pretežno kmetskim in kljub prirodnemu bogastvu, ki ga izkoriščajo tujci, večinoma revnim prebivalstvom, je zanjo najvažnejša šola ljudska šola. Od nje razvoja bo odvisen dvig širokih narodnih slojev in njih gospo-

darsko ojačenje ter porast politične zrelosti posameznikov. Za ljudsko šolstvo se v Jugoslaviji še vedno mnogo premalo stori in še vedno je preveč v sponah strankarske politike. Izboljšanja je pričakovati samo od naslednjih ukrepov, ki bi se naj čimprej izvršili: izvedla naj bi se decentralizacija prosvetne uprave; ljudsko šolstvo naj bi se oprostilo dnevne politike in naj bi se mu dala sredstva za možnost neoviranega razvoja; povečala naj bi se gmotna sredstva za ljudsko šolstvo, v čigar sklopu naj bi tudi organizatorično bile povezane vse obrazovalne ustanove, ki služijo obrazovanju širokih ljudskih slojev, od otroškega vrtca do ljudske visoke šole; reformiralo naj bi se obrazovanje ljudskošolskih učiteljev, in sicer tako, da bi se sedanje učiteljske šole nadomestile s pedagoškimi akademijami; izvršila naj bi se smotrna in sistematska ureditev nadaljnega obrazovanja učiteljev; na osnovi načel poklicne enotnosti in stroge izbere pa naj bi se poskrbelo za višje obrazovanje sposobnih učiteljev, s tem pa tudi za dobre voditelje ljudskega šolstva, ki bodo jamčili za nevzdržen napredek šolstva, torej za napredek mladine in ljudstva.

O B Z O R N I K

Evropa med dvema krizama

Srednja Evropa, španija s Sredozemljem in Daljni vzhod ostajajo slej ko prej tri glavna težišča mednarodne napetosti. V zadnjih dveh mesecih je bila pozornost Evrope in sveta bolj kakor kdaj koli po svetovni vojni obrnjena predvsem na Češkoslovaško, kjer so se v zvezi z zahtevami sužetskih Nemcev, o katerih sem že pisal, ter občinskimi volitvami, ki so bile izvedene v treh etapah v približno tretjini vseh občin v državi, notranjepolitičnim zapletljajem pridružili še zunanjepolitični. V »kritični noči« med 21. in 22. majem, tik pred prvo etapo češkoslovaških občinskih volitev, je bila Evropa celo že »samo še nekaj centimetrov oddaljena od vojne«, kakor je v juniju izjavil francoski ministrski predsednik Daladier. Zaradi premikanja nemške armade ob češkoslovaški meji je tedaj Češkoslovaška izvedla delno mobilizacijo, v Berlinu je v petih zaporednih demaršah svojega diplomatskega zastopnika z vso odločnostjo nastopila Anglija, na mizi francoskega ministrskega predsednika in obrambnega ministra Daladiera pa je bil že pripravljen mobilizacijski dekret.

Evropa ni še niti dodobra spoznala nevarnosti, ki je visela v oni kritični noči nad njo, ko je bila v trdi preizkušnji odpornosti Češkoslovaške, njenih zaveznikov in njihove moči ta nevarnost vsaj začasno odstranjena. Svet se je v ponedeljek dne 23. maja tega leta lahko oddahnil, ko je zvedel, da so miroljubne evropske sile s svojo pravočasno in, kar je glavno, uspešno intervencijo odvrnile katastrofo, ki bi bila sicer ob njih pasivnosti neizogibna...

Morda smo še preblizu tem majskim dogodkom, da bi vsestransko prav ocenili pomen vojaških in diplomatskih akcij ob nenadnem izbruhu izredne napetosti, ki je zajela vso bližino Češkoslovaške, vso Evropo in tudi ostali svet. Že v sedanji razdalji pa lahko postavimo nekaj ugotovitev, ki nam omogočajo ne le primerno presojo dogodkov okoli 21. in 22. maja tega leta, temveč nam obenem nakazujejo tudi verjetne smeri bližnjega evropskega razvoja.

Prve ugotovitve se nanašajo na Češkoslovaško samo. Češkoslovaški narod je v onih usodnih dneh pokazal toliko odločnosti in toliko volje do svojega svobodnega, samostojnega življenja, da je

bil o njegovi zrelosti in odpornosti prepričan ves svet. Prepričani so bili o tem tudi oni, ki tega sicer na zunaj niso priznali. Češkoslovaška je nadalje dokazala, da si je v svoji svobodi ustvarila močno, izvrstno organizirano armado, ki jo je mogoče v najkrajšem času uspešno mobilizirati. Hubert Beuve-Méry je v pariškem »Tempsu« zapisal, da so celo »nemški poznavalci priznali, da si je težko zamisliti boljšo izvedbo mobilizacije«. Češkoslovaški vojaški element je torej v maju sijajno prestal svojo prvo resno preizkušnjo. Danes bi se morda težko našel še kdo, ki bi podcenjeval češkoslovaško vojaško pripravljenost.

Nobenega dvoma ni, da je bil češkoslovaški nastop v prvi vrsti odločilen tudi za akcije češkoslovaških zaveznikov in za stališče ostalih držav v tem vprašanju. Kdor je pazljivo zasledoval pisanje evropskega časopisja, zlasti onega na evropskem zapadu po samem vrhuncu češkoslovaške krize, je lahko opazil, da je predvsem izkazana življenjskost češkoslovaške republike »vzbudila češkoslovaške zaveznike k odločnemu nastopu v njeno korist. Tako so dogodki zgovorno potrdili, da mala država lahko brez dvoma in skepse pričakuje pomoč svojih velikih zaveznikov, ako jim na nedvomen način dokaže, da se je tudi sama pripravljena boriti za svoj obstoj. Češkoslovaška je razen tega s svojo premišljeno in sistematično propagando prepričala svoje zaveznike na evropskem zapadu, da je obstoj neodvisne češkoslovaške države ne le v njenem interesu, temveč v enaki meri tudi v interesu zaveznikov samih.

Z mednarodnega vidika pa se je izkazalo, da **kolektivna varnost** vendarle ni še tako zavržena stvar, kakor bi se to zdelo po izkušnjah zadnjih dveh let. Sistem kolektivne varnosti je to pot brezhibno funkcioniral, četudi se je povsem izognil Ženevi in se je praktično izvedel samo v direktnih akcijah posameznih držav. Šele v luči angleških intervencij v Berlinu dne 20. in 21. maja tega leta lahko pravilno presodimo vrednost znanih izjav angleških državnikov o angleških obveznostih na evropskem kontinentu. Chamberlainova izjava z dne 24. marca tega leta, ki so jo tedaj marsikje

tolmačili s pomisleki glede pravih namerov Anglije za primer resnih zapletljajev v Srednji Evropi, je našla v demaršah angleškega poslanika v Berlinu svoje najbolj avtentično tolmačenje, ki so ga na mestu, kjer je bilo izrečeno, nedvomno v celoti upoštevali, kakor je to pokazal razvoj dogodkov. Evropski listi so po kritičnem weekendu z dne 21. maja 1938 soglasno ugotavljali, da je bilo ravnanje Anglije to pot jasnejše kakor na primer leta 1914. Angleški faktor, katerega veljava v evropski politiki se je znova potrdila, je torej odločilno posegel v razvoj.

Toda tudi ostali češkoslovaški zavezniki

so storili svojo dolžnost. To velja prav tako za Francijo kakor za Rusijo. Glede prve je treba še posebej pripomniti, da ne le ni zatajila svojih obveznosti do Češkoslovaške, temveč je obenem odločilno vplivala tudi na odločitve Londona. Angleško-francosko sodelovanje, ki je bilo svečano potrjeno v razgovorih angleških in francoskih državnikov v Londonu dne 28. in 29. aprila tega leta, se je ob višku češkoslovaške krize manifestiralo na posebno otipljiv način.

Anglija in Francija sta pokazali zanimanje za razplet češkoslovaškega vprašanja še pred »kritično soboto« 21. maja tega leta. Čim so bile znane karlovarške zahteve sudetsko-nemške stranke, sta zastopnika obeh držav v zvezi s **spomenico češkoslovaške vlade** pred francosko-angleškimi razgovori v Londonu prijateljsko intervenirala v Pragi z željo, da bi se narodnostni odnošaji v državi čimprej uredili, vendar v skladu s češkoslovaško ustavo in neodvisnostjo češkoslovaške države. Iste meje je svoji želji po narodnostnem sporazumu v ČSR postavil tudi sam angleški premier Chamberlain v svojem govoru z dne 24. marca. Informirani evropski listi so zato intervencijo obeh držav v Pragi dne 7. maja tega leta tolmačili tako, kakor da se angleška in francoska vlada popolnoma zavedata svoje odgovornosti s prevzemom kočljive misije in da bosta v primeru nadaljnega neugodnega razvoja v ČSR izvajali tudi vse posledice, kar se je praktično tolmačilo

tako, da bosta nudili češkoslovaški vso potrebno pomoč za primer kakšnih zapletljivost.

Te informacije je še pred »kritično soboto« potrdil v svojem uvodniku pariški oficijozni »Temps«, ki je glede na namero češkoslovaške vlade, da s posebnim narodnostnim statutom uredi spor s sudetskimi Nemci in odnošaje z ostalimi narodnimi manjšinami v državi, zapisal med drugim: »Dilema, ki se postavlja po Henleinovih proklamacijah v Karlovih Varih, je: Ali naj se popusti ali vztraja? Mogoče je doprinesiti skrajne žrtve, ki so še v skladu z neodvisnostjo in nedotakljivostjo države, toda vse je odvisno predvsem od konkretnega tolmačenja teh žrtev. Ako gre le za to, da se sudetkim Nemcem zagotove takšni življenjski pogoji, da bodo potem dobri češkoslovaški državljani, se vlada prav gotovo ne bo pomišljala, da jim gre na roko do skrajnih možnosti. Ako pa gre za to, da bi se jim po načelih narodnega socializma dovolila nekakšna država v državi, potem bo vlada toliko bolj previdna, kolikor bolj bo češkoslovaški narod trdno odločen, da očuva svojo samostojnost. Naj bodo določbe pripravljajočega se statuta še tako širokogrudne in spravljive, češkoslovaška vlada tvega z njimi, da se bo v kratkem znašla v položaju, ko bo morala reči: **Do tu in ne dalje!**«

Da so bila tolmačenja prijateljske demarše Anglije in Francije v Pragi točna, je pokazal nastop obeh držav ob vrhuncu napetosti okoli 21. maja 1938. Točno »Tempsovo« analizo položaja v ČSR po Henleinovih zahtevah pa je potrdil ves razvoj do najnovejšega časa.

Občinske volitve so sicer v vseh etapah (22. in 29. maja ter 12. junija tega leta) zaradi hladnokrvnosti češkoslovaške vlade in češkoslovaškega naroda — z izjemo neznatnih incidentov, ki jih je povečala samo propaganda — potekle popolnoma mirno, toda niti notranjepolitična niti zunanjepolitična napetost nista toliko popustili, da bi še vedno ne prevladovalo mnenje o resnosti položaja. »Omiljenje napetosti« je bilo samo v tem, da je bila vsaj v najbolj kritičnem trenutku odstranjena nevarnost komplikacij od zunaj, tako da so se po kritični soboti 21. maja in po

zaključni etapi občinskih volitev lahko nadaljevali razgovori med vlado in zastopniki nemške manjšine. Vlada je medtem že pripravila besedilo **narodnostnega statuta** in razširila pogajanja o njem tudi na zastopnike madžarske in poljske manjšine.

Ne glede na končni uspeh vseh teh pogajanj pa se češkoslovaški odgovorni krogi popolnoma zavedajo kočljivega položaja, v katerem se je tako notranjepolitično kakor zunanjepolitično znašla češkoslovaška država zaradi nemških zahtev po avtonomiji. ki so jih izkoristile za svoje zahteve tudi ostale narodne manjšine ter celo del Slovakov, zbran v **Hlinkovi slovaški ljudski stranki**. Po »Tempsu« označena meja: »Do tu in ne dalje!« pomeni praktično za češkoslovaške državnike odločitev, ali naj vztrajajo pri sedanjih ureditvi države v skladu z ustavo, a s širšo narodnostno dekoncentracijo, ali naj se temu načelu odpovedo in s tem prepustijo svojo državo neznani usodi.

Za poznavalce mednarodnega položaja češkoslovaške republike — in teh je tudi na evropskem zapadu vedno več — je jasno, da bi kakršna koli federativna ureditev države spričo tendenc, ki se pojavljajo ob njenih mejah, pomenila predvsem odpoved njeni dosedanji zunanji politiki. Ta pa se je doslej izkazala za najboljše jamstvo njene mednarodne suverenosti in neodvisnosti. Zdi se, da se tega zavedajo predvsem vsi češkoslovaški zavezniki, ki čutijo, da branijo s Češkoslovaško ne le njene, temveč predvsem svoje interese. Uničenje češkoslovaške, pa naj bi ga povzročila akcija od zunaj ali sistematično izpodkopavanje avtoritete praške vlade od znotraj, bi spremenilo splošno evropsko ravnotežje v tolikšni meri, da bi ne mogla biti nasproti takemu pojavu indiferentna nobena država na evropskem vzhodu in jugovzhodu, pa tudi ne velesile, ki imajo na tem področju ali v njegovi neposredni bližini svoje interese.

To spoznanje si je v Evropi deloma že utrla, deloma pa si še utira pot. Odmevi češkoslovaške krize v posameznih evropskih državah so bili v tem pogledu zelo značilni. Češkoslovaški zavezniki so se še prav posebno zanimali za stališče **Poljske**. Nekateri listi so po »kri-

tični sobotni objavili informacije o Beckovem sporočilu nemškemu poslaniku v Varšavi, da bo Poljska izpolnila svoje obveznosti do Francije, ako bi bila ta napadena. Te informacije je uradna poljska agencija demantirala, v kolikor so se spravljale v neposredno zvezo s Češkoslovaško. Ni pa ostala neopažena francoska demarša v Varšavi in francoski listi so v zadnjem času večkrat namignili, da hoče francoski zunanji minister Bonnet razčistiti odnose z vsemi francoskimi zaveznici, posebej tudi s Poljsko. Stališče Poljske se je v ostalem tolmačilo tako, da se Varšava glede Prage sicer ni v ničemer vezala, da pa je poljska vlada ponovno zagotovila francosko vlado, da bo svoje vojaške obveze do Francije v celoti izpolnila.

Iz pisanja poljskih vladnih organov je bilo med tem mogoče razbrati, da je akcija poljskih Nemcev za formiranje enotne nemške fronte na Poljskem po Henleinovem vzgledu vzbudila pozornost in tudi zaskrbljenost Poljakov. V zvezi s poglobitvijo prijateljskih odnosov med Poljsko in Rumunijo ter Poljsko in Madžarsko na eni, pa povečano akcijo poljske diplomacije v državah ob Baltiku na drugi strani, se je mnogo pisalo tudi o poljskih načrtih za formiranje posebnega nevtralnega bloka držav, ki bi segal od Baltika do Črnege morja in ki naj bi tvoril nekakšno ravnotežje med Nemčijo in Rusijo. Značilno je, da se v to kombinacijo doslej ni jemala Češkoslovaška, kar je povzročilo ponekod odpor in nezaupanje proti poljskim načrtom.

Iz vseh tendenc poljske diplomacije bi se dalo sklepati, da se Poljska sicer močno zaveda nevarnosti nove dinamike ob svojih mejah, da pa se za sedaj še ne želi uradno eksponirati v politiki, ki bi imela poudarjen protinemški značaj. Med tem pa je poljsko javno mnenje na zelo prepričevalen način izražalo svoje simpatije do Češkoslovaške in so celo nekateri oficijozni poljski organi, kakor na primer »Gazeta Polska« in krakovski »Kurjer Codzienny«, objavili zelo simptomatične pozive za ureditev poljsko-češkoslovaških odnosov.

Italija se v češkoslovaški zadevi z jemo kratkega intermezza, ki je sledil posebni intervenciji nemškega poslanika v Rimu v italijanskem zunanjem ministrstvu, ko je pretekel že dober teden brez kakršnega koli italijanskega komentarja, ni posebno eksponirala. Italijanski listi so se zadovoljili s poročili svojih posebnih poročevalcev, ki so šele po nemški intervenciji dobila nekoliko bolj nemško barvo. Prevladoval je vtis, da se Italija v češkoslovaško krizo neposredno ne želi vmešavati in da noče dati niti Berlinu niti Londonu povoda za očitke v tej zadevi. V ostalem je bilo njeno stališče do češkoslovaškega vprašanja diktirano bolj po razvoju španske državljanske vojne kakor pa po razvoju dogodkov v Srednji Evropi.

Predvsem se je zaradi Španije zavleklo uveljavljanje velikonočnega angleško-italijanskega sporazuma, ki je bil, kakor znano, vezan na izpolnitev dveh pogojev: likvidacije abesinske ter španske zadeve. Zaradi Španije so se v glavnem razbila tudi pogajanja med Italijo in Francijo, ki naj bi po zamisli angleškega premiera Chamberlaina dopolnila angleško-italijanski sporazum. Zaradi Španije so se končno še pred tretjo etapo češkoslovaških občinskih volitev pojavile nove napetosti med velislami, ki so v zadnjem času celo odvrnile pozornost od češkoslovaške zadeve.

Bombardiranje francoskih vasi v Pirenejih in letalski napadi na angleške ladje v španskih vodah so zadnje tedne spet potisnili v ospredje španski problem, za katerega se iščejo sedaj nove rešitve. General Franco je med tem osvojil precejšen kos španske sredozemske obale, kjer je prodiral že do Castellona, kakih 150 km od Valencije, vendar pa so njegove operacije spet zastale. S tem se je seveda spet odmaknila verjetnost bližnje Francove zmage, ki je bila, kakor se zdi, glavna podmena angleško-italijanskega velikonočnega sporazuma. Ako upoštevamo, da je Chamberlain ob Edenovi demisiji dne 21. februarja tega leta izrecno poudaril, da smatra njegova vlada »ureditev španskega vprašanja za bistveni del slehernega sporazuma z Italijo« in da je na

drugi strani zmaga generala Franca za Italijo važno prestižno vprašanje, si lahko predstavljamo, kolikšne so še težave za uveljavljanje velikonočnega sporazuma med Anglijo in Italijo, od katerega je končno odvisno tudi zblizanje med Francijo in Italijo.

Pri tem ne gre toliko za nasprotja v nekaterih tehničnih vprašanjih, o katerih teoretično razpravlja londonski odbor za nevmešavanje v španske zadeve (v katerem je bil n. pr. 21. junija tega leta dosežen popoln sporazum o obnovi nadzorstva in umiku prostovoljcev), kolikor za »končno« rešitev španskega problema. Anglija hoče špansko zadevo čimprej likvidirati, ker se zaveda, da španske homatije preveč absorbirajo njeno pozornost, ki bi bila zlasti po izbruhu češkoslovaške krize potrebna drugod. Zato je za vsak primeren kompromis v španski zadevi, ako bi za njegovo ceno dosegla italijansko sodelovanje v evropski politiki. Z nekaterimi pridržki velja to tudi za Francijo. Nemčija, ki je zaposlena trenutno drugje, kjer želi imeti kolikor le mogoče svobodne roke, na hitri likvidaciji španske zadeve ni posebno interesirana. Za Italijo pa je iz razumljivih razlogov poglavitna stvar samo — Francova zmaga.

Iz tega vidimo, da je še vedno španija, ki odloča o odnošajih med evropskimi velesilami. Prav zato pa se njen vpliv kaže v precejšnji meri tudi na drugih spornih področjih, v novejšem razvoju zlasti v Srednji Evropi. Kakor je za uspeh angleške intervencije v korist Češkoslovaške bila v znatni meri odločilna okolnost, da je potekel komaj mesec od podpisa angleško-italijanskega sporazuma, tako bi nove komplikacije zaradi španije utegnile povzročiti tudi nove zapletitjave v zvezi s češkoslovaškim vprašanjem. Zato razumemo nove napore angleške vlade za likvidacijo španske zadeve in zato tudi razumemo, zakaj ni hotel Chamberlain ob priliki novega bombardiranja angleških ladij spreostri izjavami pokvariti položaja.

Po vsem tem nam je tudi jasno, zakaj je Italija še vedno navezana na sodelovanje z Nemčijo, dasi se sicer ne more reči, da bi ne bili italijanski krogi z vso potrebno pozornostjo ter tu in tam tudi z zaskrbljenostjo zasledovali

novega razvoja v podunavskem bazenu po »anšlusu«. **Položaj Trsta** je bil na primer predmet zelo zanimivih razprav v italijanskih listih! V kolikor pa se z italijanske strani pojavljajo glede tega kake reakcije, ne prihajajo za sedaj še do izraza na liniji politike veselih ali v širšem evropskem okviru, temveč so bolj regionalnega značaja. Simptomatične so v tej smeri zlasti težnje po vsestransko poglobljenem sodelovanju z Jugoslavijo, ki jih je italijanski tisk zelo zgovorno manifestiral ob priliki razgovorov našega ministrskega predsednika in zunanjega ministra dr. Milana Stojadinovića z italijanskim zunanjim ministrom grofom Clanom v Benetkah dne 16. in 17. junija tega leta. V dokumentiranje teh italijanskih stremeljenj bi lahko navedel celo vrsto člankov uglednih italijanskih listov, omejujem pa se v tem okviru na registriranje zgovornega članka v tržaškem »Piccolu« z dne 19. junija tega leta o potrebi novih pobud za poživljenje gospodarskih odnošajev med Italijo in nami. Članek je spisan kot poziv italijanskim političnim, gospodarskim in kulturnim krogom za večji polet v poglobljanju zlasti gospodarskih odnošajev z nami, da bi mogla Italija »zavzeti v jugoslovanski trgovini pravičnejši položaj nasproti onemu, ki ga zavzema Tretji rajh«. Še večji pomen pa smemo pripisati referatu direktorja lista »Giornale d' Italia« Virginio Gaydi v okviru milanskega državnega zavoda za proučevanje zunanjepolitičnih vprašanj »o italijanski politiki na Balkanu«.

Naj končno v izpopolnitev tega kratkega pregleda novih italijansko-jugoslovanskih odnošajev navedem še besede, ki jih je ob obletnici beograjskega pakta med Jugoslavijo in Italijo zapisal v posebni jugoslovanski številki ugledne italijanske revije »Illustrazione Italiana« direktor tržaškega »Piccola« Rino Alessi v članku »Priateljstvo in nova dejstva«: »... Od Brenerja do Drave gre vzporednik, ob katerem imajo Italijani in Slovani enak položaj in enake interese. Diafragma, ki deli Tretji rajh od Jadrana, znaša komaj kakih sto kilometrov; železnice, ki so iz nove nemške Vzhodne marke speljane proti jugu, gredo tako preko jugoslovanskega

kakor italijanskega ozemlja; preosnova nemškega naroda na rasni osnovi zanaša nemški imperij v doslej še nedosežene smeri. Nova osnova našega prijateljstva je jasna: lojalno braniti načelo, da ni onkraj mejnih kolov, kjer se danes srečujejo Italijani, Slovani in Nemci, mogoča nobena hegemonija.« Rino Alessi še posebej opozarja, da tvorijo »Italija, Jugoslavija, Madžarska in Poljska eno samo črto od juga proti severu, ki deli Evropo, ne morda z namenom, da bi jo razcepila, marveč da bi jo združila v okviru novih dejstev, ki ne morejo prezreti obstoja nemškega rajha, združenega po načelu 'en poglavar, en narod, en imperij'; del te črte pa je tudi »balkanska prečnica, ki spaja države in narode v en sam program soodelovanja«.

In končno še nekaj besed o Madžarski. O njej se je mnogo pisalo takoj po »anšlusu« zaradi novega sosedstva z Veliko Nemčijo in pa zaradi nevarne desničarske propagande v njeni notranjosti; pisalo se je o njej v zvezi s češkoslovaško krizo in v zvezi s poljskimi načrti o nevtralnem bloku od Baltika do Črnega morja; pisalo se je končno o njej v zvezi z novo italijansko politiko v tem predelu Evrope in v zvezi s težnjo po ureditvi naših odnošajev ž njo. Madžarska je danes v položaju, da se zanj v enaki meri zanimajo Nemčija, obe zapadni velesili in Italija, toda, kakor se zdi, v treh različnih smereh, ki odgovarjajo današnjim pozicijam navedenih velesil glede na njih interese v podunavskem področju. Sodeč po izjavah madžarskega zunanjega ministra Kanye skuša Madžarska za sedaj še ohraniti položaj (vedno manj sigurnega) ravnovesja med vsemi interesiranimi silami, naslanjajoč se na eni strani na Poljsko, na drugi na Italijo, na tretji pa še vedno na Nemčijo, vendar s tendencami zbliževanja z Jugoslavijo z italijanskim in z Rumunijo s poljskim posredovanjem. Glede na močno notranjo agitacijo desničarskih elementov se ne sme končno prezreti, da je nova Imre dyjeva vlada pokazala izredno odločnost v zatiranju vseh desničarskih pokretov. Položaj Madžarske bo v bližnjem srednjeevropskem razvoju nedvomno predmet izredne pozornosti vseh ev-

ropskih velesil. V zadnjem času kaže zanj in sosedno Rumunijo posebno zanimanje zlasti Anglija, ki razvija vzporedno s svojo širšo evropsko akcijo posebno aktivnost v vsem jugovzhodnem evropskem predelu tja do Turčije. O rezultatih te akcije pa bo mogoče spregovoriti šele čez čas, dasi so njeni simptomi že sedaj precej vidni.

Panorama Evrope ob češkoslovaški in španski krizi pa bi ne bila popolna, če bi ne upoštevali tudi vplivov na evropsko politiko iz izvenevropskih področij, saj se razdalje v današnjem vsestransko razgibanem in dinamičnem svetu krčijo vedno bolj. Med Kitajsko in Japonsko se boji nadaljujejo v vedno širšem obsegu. Japonska se bolj in bolj pogreza v kitajsko celino, kjer se čedalje bolj izčrpava, kar seveda veseli vse »tretje, ki se smejejo«: predvsem Rusijo in Ameriko, pa tudi Anglijo, ki je glede na Daljni vzhod že precej razbremenjena v svoji evropski politiki, dasi mora še vedno pazljivo zasledovati razvoj nemško-japonskih in znabiteljnih bolj italijansko-japonskih odnošajev.

Dočim se je Rusija v zadnjem času vsaj navidezno nekoliko »potegnila« iz Evrope in se glede na novi razvoj dogodkov na Daljnem vzhodu kažejo pri njej celo neki še nedoločni obrisi tendenc zbližanja z Zedinjenimi državami Severne Amerike (ta težnja ruske diplomacije se je manifestirala zlasti ob zelo prisrčnem slovesu ameriškega poslanika Daviesa iz Moskve), so se na drugi strani močno približale Evropi ameriške Zedinjene države. Njih uradni predstavniki (zunanj minister Hull večkrat) so s svojimi izjavami vzbudili na starem kontinentu vtis, da se Amerika polagoma oddaljuje od svoje politike stroge nevtralnosti in izolacije. Celo v sam razplet češkoslovaške krize je ameriški zunanj minister Hull posegel tik pred drugo etapo češkoslovaških občinskih volitev dne 27. maja tega leta z izjavo o potrebi mirnega reševanja vseh mednarodnih sporov in z opozorilom na Briand-Kelloggov pakt, ki ga je med drugimi državami podpisala tudi Nemčija. Svarilo očividno ni bilo prelišano, kajti nemško časopisje je na Hullove izjave ostro reagiralo...

Dr. Branko Vrčon

Oris francoskega političnega življenja

Pariz, v začetku maja. 1938

Ni lahka reč doumeti in pravilno oceniti francosko javno življenje. Francija je ena izmed sedmih držav, ki imajo po svoji razsežnosti, zgodovini, kulturi, civilizaciji, vojaški premoči ali notranji vrednosti — vsaka na svoj način — vodilno vlogo na svetu. Temu primerna je obsežnost in raznovrstnost postavljenih problemov. Še težje pa je Francijo doumeti zaradi njenega režima. Demokracija je kompliciran sistem. Njena počasnost pri reševanju odločilnih vprašanj postaja zanjo vprav življenjsko nevarna. Njena najodličnejša vršina, samokritika, dobiva obliko dvoreznega meča.

To je prva težkoča, ki jo občutijo vsi, ki hočejo spoznati francosko javno življenje. Druga, verjetno še večja, je v nas samih. Velika večina ljudi ima natakjene naočnike: kapitalist vidi v Franciji boljše vizem, marksist pa mančesterski liberalizem. Človek, ki gleda z belimi, rdečimi ali črnimi naočniki na francosko javno življenje, ga ne bo nikdar pravilno doumel.

Tema dvema težkočama se pridružuje še tretja, ki je čisto tehničnega značaja. Zaradi kompliciranosti današnjega življenja je nemogoče prikazati njegovo bistvo v kratkem publicističnem orisu. Viri, iz katerih bi lahko spoznali različne struje in vplive na francosko javno življenje, k nam često niti ne sežejo. Tudi jih ni mnogo, ki bi to veliko demokracijo lahko opazovali iz bližine. Koliko napačnih predstav in nepravilnega gledanja na Francijo opazamo pri nas! Dobršen del pač zaradi neobveščenosti, še več zaradi podtalne nasprotne konkurenčne propagande.

* * *

Demokracija je v francoskem javnem življenju ona gonilna sila, ki mu daje posebno barvo in poseben značaj. Francoz je individualist in ljubi svobodo nad vse. Nikoli ne bo dopustil, da bi mu jo kdo kratil. Vsak poizkus propade. Tako n. pr. je pred leti propadel

desničarski poizkus zatiranja časopisne svobode. Prav tako se je žalostno končal podoben levičarski poizkus ob koncu lanskega leta.

Nekoč so trdili, da sta pglavitni odliki francoske politike mirnost in stabilnost. Tako je gotovo bilo nekoč. Danes ne moremo več govoriti o obeh. Zaradi nastopa nekaterih novih doktrin je zavladata v demokratskem javnem mišljenju velika nervoza. V politični literaturi se je pojavilo nešteto knjig, ki obravnavajo »krizo demokracije« in podobno, (gl. tudi dr. Jovana Đorđevića sociološko-pravno razpravo »Savremena francuska demokracija«). Po mnenju mnogih je demokracija na kapitalistični podlagi doigrala svojo vlogo. Država, ki dopušča, da nekateri kapitalisti — neomejeno in nekaznivo uganjajo najnemoralnejše finančne transakcije ter hoté podpirajo narodnega sovražnika, drugi pa, proletariat, stavkajo, kadar se jim zljubi, taka država, ki je povrh še v sosedstvu totalitarnih držav, ne bo več mogla dolgo računati s svojo vodilno vlogo v svetu.

Demokracija v duhovnem življenju se s človeških in etičnih zreliš smatra še vedno kot edina dostojna oblika človeškega sožitja, demokracija v materialnem življenju pa ni več mogoča. Najti sintezo obeh, — to je problem bodočnosti. Niso ga rešili totalitarni režimi, niti levi niti desni, kajti ukinili so demokracijo v duhovnem življenju in jo zamenjali z nadvlado surove sile in zločinov. Demokracije v materialnem življenju pa niso znali zamenjati z ničemer, kar bi bilo boljše kot prej: jalovi so izgovori, da je treba počakati še nekaj desetletij! Demokratske države pa tudi šele iščejo nove oblike.

* * *

V Franciji se je za časa vlad »ljudske fronte« pojavilo mnogo načelnih problemov. Nekateri so čisto gospodarskega značaja, drugi obćepolitični. Najznačilnejše je nemara vprašanje francoske Severne Afrike, problem, ki so ga posebno desničarji strastno izrabljali proti levičarjem.

Bivši socialistični minister Violette je izdelal osnutek, ki je dobil po njem tudi ime in ki daje domačemu prebivalstvu, Arabcem in drugim, mnogo večje pravice, kakor jih ima sedaj. Projekt je izdelan čisto v smislu socialističnih idealov. Takoj so se uprli francoski koloni, ki so glavni nosilec kolonialne moči. Župani so v večini alžirskih mest odstopili in nastala je težka kriza.

Vprašanje je čisto načelno: Ali je treba vse te domačine, ki so francoski **podložniki**, smatrati za enakopravne s koloni, ki so francoski **državljeni**? Z etičnega stališča gotovo. Na to zrelišče se je postavil tudi socialistični minister. S pravnega in političnega vidika pa prav tako gotovo ne. S pravnega zato ne, ker ima državljan čisto drugačne pravice in dolžnosti kakor podanik. S političnega zrelišča je stvar bolj zapletena. Vsaka država, ki spada v krog velesil, mora imeti kolonije, če hoče ohraniti položaj ne samo v prestižnem, marveč še mnogo bolj v gospodarskem oziru. Čisto vseeno je, kakšna je politična oblika države: demokratska, fašistična ali komunistična. Angleži kakor Rusi izkoriščajo podložna ljudstva in narode. Vsak poizkus ne samo gospodarske, temveč celo kulturne osamosvojitve krvavo zatro. V dokaz naj služi Indija in krvavo obračunavanje Rusov z muslimani v Taškentu. Tu ne bomo razpravljali, ali je to krivično ali pravično: tako je v zgodovini vedno bilo, je in verjetno tudi bo.

Poglavitna sila, na kateri sloni vsa moč države v kolonijah, so njeni državljani, ki so se tja preselili z domače zemlje in ki tam žive kot farmerji, trgovci in podobno. Na nje se država opira in njim mora dajati tudi privilegiran položaj nasproti domačinom. Če tega zaradi socialističnih idealov noče storiti, ji preostane kot najboljšje sredstvo za preprečitev nepotrebnih nadaljnjih stroškov takojšen odstop vseh kolonij. »Dajte svobodo vsem svojim podložnikom, prepustite jih eventualno drugim velesilam, ki so žejne kolonij, sami pa se potegnite v Evropo in postanite iz velesile država druge ali tretje vrste!« Tako so ironizirali v Franciji zgrešeno kolonialno politiko.

Drugi problem kapitalne važnosti je **delavsko vprašanje**. Položaj francoskega delavca je najboljši na vsem svetu. Ne samo, da povprečno zasluži 20% več kot učitelj in 30% več kot podporočnik francoske vojske, marveč ima tudi vsako leto plačane počitnice in po večini samo 5 dnevni delovni teden po 40 ur. Njegov položaj je dober ne samo zaradi teh zunanjih okoliščin, temveč v mnogo večji meri zaradi njegove notranje vrednosti same. Ves internacionalizem in, kar je z njim v zvezi, mu je samo lahka odeja. Kot Francoz je v osnovi štedljiv. Tretjino svoje plače nosi v hranilnico, kupuje z njo delnice in druge vrednostne papirje, ali pa shranjuje doma v nogavico. Njegov življenjski standard je, če ga primerjamo z našim, v višini boljšega obrtnika. Polnoma pravilno se zaveda, da je mogoč doseči tak položaj in da ga bo mogoč ohraniti samo v demokraciji. Vendar nastaja vprašanje: če dela francoski delavec 40 ur na teden ter zasluži 2.000 frankov, njegov sosed pa najmanj 48 ur za 1.000 frankov, koliko časa še pojde tako? Pojemanje produkcije, ki se je izkazalo nevarno posebno v zvezi s potrebami narodne obrambe, kaže, da ta razvoj ni pravilen. Nova vlada Edouarda Daladiera, ki mora popravljati napake svojih prednikov, je takoj v začetku izdala ukrepe o povišanju delovnega časa. S tem misli vsaj nekoliko omiliti nevarnost, ki preti francoskemu narodnemu gospodarstvu in s tem tudi delavstvu.

* * *

Kaj pa **politično življenje**? V Franciji, ako izvzamemo morda komunistično in socialistično stranko, ni organiziranih strank. Tudi tu se pozna francoski individualizem: svoboden človek težko prenaša strankarsko disciplino. Zato pa je bil parlament do pred kratkim še strogo ločen na levo in desno. Med njima je zijal nepremostljiv prepad. Zadnje mesece se je začela ta ostro začrtana meja brisati in ne bo nikogar presenetilo, če se bosta okoli radikalov, ki imajo danes vso odgovornost za dvig zavoženega državnega voza, zbrali zmerna leвица in zmerna desnica. Ta nova parlamentarna grupacija

izven »ljudske fronte« in tudi proti vsaki »nacionalni fronti« bi tvorila nekak centrum. Od njega zavisi bodočnost Francije. Danes je videti, da so radikali na pravi poti, vendar bi bil vsak sklep še prenagel.

* * *

O francoski desnici je komaj vredno izgubljati besede. Vanjo spadajo sami reakcionarji, ki so se z zlorabo imena krstili za »nacionaliste«.

Kot dokaz za te trditve nam bodi pripravljena in odkrita zarota C. S. A. R.-a, tajne organizacije desničarjev, ki je dobavila orožje iz Franciji sovražnih držav. Vmes je bilo tudi nekaj atentatov in umorov. Vendar je treba poudariti, da je bil ta poizkus dokaj neresen. Levičarji so ga izkoristili in napihili, ker jim je pač prinesel dovolj obtežilnega materiala proti nasprotnikom. Enako so proti levičarjem izkoristili desničarji Staviskjske afero.

V parlamentu ima leвица po volitvah iz 1. 1936. 393 poslance, sredina in desnica 222 (po Mihailu Petroviču: »Francuska politika i vlade narodnog fronta«, biblioteka »Politika i društvo«, Beograd). Danes bi bila slika nekoliko drugačna. Leвица in desnica sta precej izgubili v korist sredine. Desnica ima svoj pomen edino še zaradi finančne podpore, ki jo dobiva od velekapitalizma in časopisja, ki je v njegovi službi, kajti sicer je tako razdeljena v sovražne si tabore, da si je ž njo nemogoče zamisliti »nacionalno fronto«.

Čisto na desnici je v francoskem javnem življenju klerikalno-rojalistična skupina okoli lista »l'Action Française«. Njena ideologija je mešanica romantizma, verske netolerance in fašizma. Vodita jo stari Charles Maurras in Léon Daudet, sin znanega pisatelja Alphonse Daudeta. Daudet je v Franciji že 30 let na glasu kot najbolj surov polemik: njegovi članki so polni psovka, zasramovanj in podtikanj. Ministra Sarrauta n. pr. redno imenuje »gorilo«. Za njegov stil je značilna fraza, ki jo je izrekel na velikem shodu svojih pristašev: »Jaz nisem proti Blumu samo zato, ker je Žid, temveč predvsem zato, ker je kretén!«

In ljudje s tako kulturo se borijo za monarhijo in katoliško moralo! Zaradi tega so se jim že skoro vsi odrekli: pred leti papež in letos celo pretendent na »francoski prestol«, Guiški knez. Njihovi pristaši imajo tudi poseben način propagiranja svojih idej. Kadar se pojavijo po pariških ulicah njihovi lepaki, se postavi gruča mladih klerofašistov pred oglase ter posluša komentarje pasantov. Če kdo izreče kakšno zasmehovalno besedo na račun njihovih voditeljev, planejo vsi po njem in ga pretepejo, potem pa »junaško« pobegnejo.

Takoj za njimi je treba omeniti fašistični stranki PSF in PPF. Prva (Parti Social Français) je nadaljevanje »Ognjenih križev« polkovnika in grofa de la Rocqua. Šef stranke je bil zapleten v silno umazane afere, vendar ima njegova stranka še dosti pristašev. Fašističnega značaja je tudi stranka komunističnega disidenta Jacquesa Doriota (PPF).

Popularnim demokratom pod vodstvom Ernesta Pezeta pripisujejo nekateri klerikalni značaj. To pa ne drži. Imajo samo 13 poslancev, in čeprav so v ozki zvezi in odnosih z duhovščino, nimajo nikakršnih »klerikalnih« stremiljenj. Klerikalizma v Franciji danes praktično ni. Odkar je celo voditelj francoskih katolikov kardinal Verdier ponudil komunistom roko v spravo (vse seveda od strahu pred fašistično nevarnostjo), je že vsaka misel na kakšno klerikalno akcijo nemogoča. Razen v reakcionarni Bretagni in Vendéiji, med Baski ter sporadično po oddaljenih vaseh, nima duhovščina v Franciji nikakega političnega vpliva in ga niti ne mara imeti, ker so ji še predobro v spominu krvavi politični boji med njo in radikali, iz katerih so ti izšli kot zmagovalci. Vloga duhovščine je danes zreducirana na prvotni namen in izključuje vsako politično delovanje. S tem si je položaj bistveno popravila.

Glavni predstavnik desničarjev in najmočnejša desničarska grupacija v parlamentu pa je **demokratska in republikanska unija**. To je stranka, ki zastopa izključno interese velekapitala in bogatih slojev francoskega naroda. Danes pomenijo imena desničarskih voditeljev Laval, Louisa Marina in Flan-

dina rdečo cunjo za vse demokratske elemente v Franciji. S svojo politiko so se praktično onemogočili, posebno v zadnjem času Flandin.

* * *

Položaj na levi je dosti bolj zapleten. Glavna moč leve je »ljudska fronta«. Danes lahko rečemo, da je ta poziklus popolnoma propadel. Režimi te koalicije levičarskih strank so Franciji prinesli sama ponižanja in notranje boje. Vendar je tu treba govoriti o vsaki stranki posebej.

Najbolj kameleonsko vlogo so igrali komunisti. Ne samo, da so se iz taktičnih razlogov odrekli svoji ideologiji in svojim političnim geslom, marveč so v zadnjih letih storili tudi nekaj čisto poniževalnih stvari. Spominjamo se še pisanja njihovega glavnega glasila »l' Humanité« za časa Sacca in Vanzettija, nekako pred desetimi leti. Iz stolpcev tega lista so dnevno zivali gnojnice na francosko armado in na vse, kar je bilo narodu svetega. Glasovali so proti vojnemu proračunu, rušili poslušnost v vojski in podžigali revolucionarne elemente v kolonijah. Kakšna razlika danes! Če zamenjaš podpise političnih člankov današnje »l' Humanité« z najbolj nacionalističnimi in militarističnimi časopisi pred desetimi leti, najdeš le to razliko, da je danes »l' Humanité« bolj papeška kakor papež... V njej čitamo prave hvalospeve francoski in ruski armadi, o vseh onih političnih parolah, ki so pred desetimi leti prevladovale, pa ni niti sledu.

Mučen vtis med samimi komunisti je zapustila oprostilna razsodba, ki jo je izrekla apelacija po tožbi »l' Humanité« proti Jacquesu Doriotu, predsedniku stranke PPF. Doriot je bil svoje dni komunistični poslanec. Pozneje je svoje prijatelje zapustil ter ustanovil Parti Populaire Français, stranko na fašistični podlagi. Seveda je vsakomur jasno, s čigavim denarjem. Danes je v najodločnejši borbi z bivšimi tovariši. Večkrat jim je očital, da so plačani iz Moskve. »L' Humanité« ga je tožila in sodišče ga je oprostilo, ker je s pričami dokazal, da je glavno komunistično glasilo samo v enem letu prejelo 6 milijonov frankov naravnost iz Moskve. Vtis

te razsodbe je bil toliko mučnejši, ker se je baš »l' Humanité« vedno najbolj borila proti desničarskim listom, češ da jih finansira velekapital.

Nelojalnost so komunistom očitali tudi člani USR (Union Socialiste Républicaine), majhne, socialistični glavni stranki S. F. I. O. sorodne skupine. USR, katere predsednik je do nedavnega bil Paul Boncour, je imela enega samega senatorja. Ko je v začetku letošnjega leta njen senator umrl, so člani te stranke zahtevali, da naj vsi levičarji glasujejo v smislu svečane obveze »ljudske fronte« za njenega kandidata pri nadomestnih volitvah. Komunisti, ki so imeli večino volilcev, pa so se polakomnili na mandat in vzdržali kandidaturu svojega človeka. Posledica te nelojalnosti je bila, da so se radikali in del socialistov vzdržali glasovanja, del članov USR je glasoval celo proti komunistu in tako je po trikratnem glasovanju bil izvoljen za senatorja desničar Constant, čeprav so levičarji imeli ogromno večino volivnih upravičencev.

Komunisti so končno prišli še v odprt konflikt s socialisti. Videli so namreč, da jim socialisti jemljejo delavske mase ter so zato odšli v ekstrem, kakor že dve leti ne. Medtem ko se je Blum s svojo vlado obupno boril proti senatu, so komunisti molčali kakor riba in igrali na gramofon prijetnejše in lažje melodije okoli intervencije v Španiji. Komunistično prizanašanje reakcionarne senatu ter intrige proti socialistom so privedle celo do odkrite časopisne borbe. »Le Populaire«, glavno socialistično glasilo, se je spraševal, kaj naj pomeni to očitno prizanašanje senatu in je označil to za novo komunistično intrigo.

Komunistična stranka vzbuja po daljšem opazovanju vtis, da se hote poslužuje čiste demagogije. Kakšen smisel bi drugače imelo alarmiranje delavcev nekako že ob koncu španske državljanske vojne, ko so se baš levičarske vlade pokazale kot nesposobne, da bi pomagale republikanski Španiji?! S skandiranimi klici: »Des avions pour l' Espagne!« so stavkajoči delavci demonstrirali po ulicah in na shodih, čeprav so dobro vedeli, da aeroplanskih motorjev

še Franciji sami primanjkuje in da se bo z večnimi stavkami oboroževanje Francije, ki je za njeno varnost neobhodno potrebno, samo še zavleklo.

* * *

Najmočnejša stranka v parlamentu je socialistična S. F. I. O. (Section Française de l'Internationale Ouvrière), ki ima 156 poslancev. Vodi jo Léon Blum. Ta stranka ima zelo veliko pristašev, primanjkuje pa ji močnih osebnosti, manjka ji »inteligence«. Léona Bluma ne smatrajo za »spodobnega, da bi občutil pulz socialističnih množic«, ker ni izšel iz socialističnih vrst, vendar je to njihov edini človek visokih kvalit.

Danes je že povsem jasno, da socialisti na vladi niso uspeli. Vzroki so različni. Vendar bo držalo pravilo, da so socialisti mnogo boljši in koristnejši v opoziciji kakor na vladi.

Léon Blum je prišel na vlado v najtežjih časih francoske politike. V notranji politiki je sprva dosegel predvsem za delavstvo velike uspehe, ki so pa danes zaradi kočljivega zunanjega položaja silno problematični. Sem spada povišanje plač in 40-urni delovni teden. Delavcem so povprečno zvišali plače za 20% in znižali delovni teden od 48 na 40 ur. Zaradi tega se je življenje neverjetno podražilo. Dober del k podražitvi so prispevali tudi kapitalisti, ki so sistematično rušili francosko valuto. Blum je bil stalno brez denarja, ker mu ga desničarski senat ni hotel dati. Danes vidimo, da delavci niso ničesar pridobili, ker se je življenje podražilo za 40%.

Še hujša je zunanje-politična bilanca. Res je, da je bila Lavalova politika za Francijo poniževalna. Prav tako je nesrečni slučaj pokvaril Blumovo zunanjo politiko, tako da ga danes napadajo od komunistov do desničarjev vsi ter celo velik del njegovih pristašev.

Padec zadnje Blumove vlade je bil za Bluma vprav tragičen. Komunisti so ga napadali zaradi Španije. Desničarji so vprizorili pod vodstvom Josepha Caillauxa v senatu pravi pogreb njegove vlade. In končno še revolucija v lastni hiši! Energični in ekstremni Marceau Pivert, član vodstva socialistične stranke in absolutni gospodar pa-

riških sindikatov, si je dovolil taktično sicer razumljiv napad na senat in njegove privilegije, ki pa je vrgel čudno luč na spoštovanje demokratskih načel ter je postavil tudi njegovo frakcijo med odlične pristaše demagogije kot političnega sredstva. Marceau Pivert je javno razglasil in napovedal demonstracije pred senatom. V študentovskem kvartu in okoli Luksemburške palače, kjer senat zaseda, se je zbralo več tisoč po večini sumljivih individuev, ki jih je moralo orožništvo razganjati. Tak nedovoljen pritisk socialistov na senat, ki so imeli svojega predsednika za prvega ministra, je seveda dovedel do razcepa med socialisti. »Pivertiste« in njihovega voditelja je glavni socialistični odbor disciplinarno strogo kaznoval, nakar so »pivertisti« zasedli strankine glavne prostore. Tako je doživel Blum upor ne samo v Španiji, nego tudi v lastni stranki. Sledila je izključitev Piverta iz stranke in kongres v Royanu je to izključitev potrdil.

Blumova usoda je v toliko tragičnejša, ker se je v resnici pokazal pravega patriota. Ker ni dovolil španske avanture ter je s tem rešil Francijo nepredvidenih zapletitajev, so ga napadli celo najožji pristaši, toda Blum se je dejansko pokazal mnogo boljšega Francoza kot oni »nacionalistični« poslanci, ki so ga celo v parlamentu napadli z najgršimi psovkami, s katerimi so aludirali na njegovo židovsko poreklo.

Blum je namreč po poreklu alzaški žid. Njegovi predniki so bili v Alzaciji, kakor kažejo patentne listine iz l. 1784., »tolerirani«. Njegov oče se je po padcu Alzacije in Lorene preselil v Pariz. Ne toliko iz židovske zavesti kolikor zaradi pomanjkanja nežidovskih inteligentov v socialističnih vrstah, je Blum v svoje vlade vzel tudi nekaj židov. Znano je, da je največ židov v obeh ekstremih: največji kapitalist je žid, a tudi največji marksist je žid. Značilno za današnje čase je, da so se zdaj prvič po Dreyfussovi aferi pojavili v Franciji protižidovski glasovi, čeprav so jih vsi takoj odklonili. Vsi ti neuspehi socialistov in aprioristično odklanjanje komunistov od zmernih krogov do desnice, so privedli na vlado tretji faktor v »ljudski fronti«, radikala-

le. Njihovo homogeno vladno pod vodstvom energičnega Daladiera so v začetku vsi pozdravili. Nekateri sicer z grenkim nasmehom (predvsem velekapital, bančniki ter komunisti, ker je Daladier njihov nasprotnik), vendar v glavnem dobro. Vsi se namreč zavedajo, da je glavna dolžnost za rešitev Francije iz njene osamljenosti in letargije, v katero je zapadla v času vlad »ljudske fronte«, samo oborožitev in povečanje narodne varnosti.

Franciji ne manjka denarja za oboroževanje. Njena vojska je najodličnejša armada na svetu. Mornarica v zvezi z angleško nadkriljuje vse druge. Vendar se že opaža posledica 40-urnega delovnega tedna. Medtem ko so totalitarne države gradile bojne ladje po 154 ur na teden, torej v 3 oddelkih po 8 ur dnevno, so Francozi delali le po 40 ur tedensko. Če izračunamo še čas, ki so ga izgubili, da so spravili stroje v normalni tek, smo si na jasnem, zakaj je n. pr. oboroževanje na morju že močno v zaostanku. Še slabši položaj je pri letalstvu. Medtem ko nekatere totalitarne države izdelajo 400 do 600 bojnih letal mesečno, jih v Franciji niso izdelali niti 100.

Angleški zgled, kjer so se z neverjetno energijo vrgli na povečanje oboroževanja, je vzdramil tudi Francoze. Glavna naloga dolgoletnega vojnega ministra in današnjega predsednika Edouarda Daladiera, ki ima v vojnih zadevah neomajno avtoriteto, bo vsekakor povečanje narodne obrambe vzporedno z normalizacijo razmer v notranji politiki. Nov pokret vsega javnega življenja že kaže, da je vlada na pravi poti.

Radikali so drugače v Franciji stalno »pri vladi«, če ne že »na vladi«, da uporabimo nekdanjo Radićevo frazo. So najstarejša francoska stranka in predstavniki srednjih slojev, obrtništva, male buržoazije, uradništva in večine kmetov. Med raznimi odličniki sta voditelja Herriot in Daladier na levi in Chautemps ter Bonnet na desnici. Stranka, ki ima svoje člane že čisto na levi (prof. Albert Bayet) in obratno čisto na desnici (Émile Roche, Joseph Cail-iaux), je v resnici zelo elastična. Niti ni to stranka v srednjeevropskem smislu besede. Nikjer nima večjih organi-

zacij. Mandate dobi le s posameznim pristopanjem izvoljenih poslancev. Tudi nima svojega časnika, kakor ga imajo socialisti in komunisti. Čeprav trdi André Siegfried (*«Tableau des partis politiques en France»*), da je »napredek« itni na levo, t. j. v socializem in komunizem, bomo vendar lahko šele l. 1940, ko bodo nove volitve v parlament, videli, koliko so njegova opažanja v današnjih časih vredna.

Radikale so zaradi njihove »zmerne« politike mnogo napadali, tako komunisti kot desničarji. Prvi zaradi zagovarjanja malega kapitala, buržoazije ter kmetov, drugi čisto po sebi umevno zaradi pristanka na socialistične zahteve. Najsi bo že kakor hoče: radikali so stranka s tradicijo, z velikim številom visoko inteligentnih voditeljev, ter stranka, ki v svojem delu še najmanj uporablja demagogijo kot politično borbena taktiko.

* * *

Demagogija je drugače nekaj najbolj navadnega med narodom, ki je strasten v vsem svojem življenju. Le redko najdeš časopis, ki bi ne bil pisan v demagoškem duhu. Tu si lahko podajo roko vsi ekstremi. Francozi so rojeni govorniki. Toda množica kaže, da ni dovolj kritična. Človek se čudi, s kakšnimi plehkimi triki in govorniškimi frazami uživajo politiki svoje poslušalce. Potem pa »klake! Na vsak večji shod privleče prireditelj več sto kričočev in prav nobene razlike ni med onimi, ki kriče »Thorez au pouvoir!«, ter drugimi, ki vpijejo »Maurras au pouvoir!«.

Politična morala francoskega časopisja ni zavidanja vredna. Če si hočeš biti na jasnem, kako je bilo s kakšnim shodom, skupščinsko debato ali političnim procesom, moraš prebrati vsaj 10 časopisov. Toliko časa seveda nihče nima. Kdor čita več časnikov, končno nikomur nič ne verjame. A prav tu je jedro: Francoz je politično ustaljen in ne niha kot Anglež po političnem položaju zdaj levo, zdaj desno; On čita samo časopis, ki ustreza njegovi politični smeri, in pa »informativni« tisk, ki se bavi zelo malo s politiko, pa zato več z umori, filmom, senzacionalnimi re-

portažami, kriminalnimi romani, sodiščem in »domačo zabavo«.

V ogromnem številu časopisja predstavljajo samo štirje, pet časnikov pravo voljo političnih strank, medtem ko so vsi drugi ali »nevtralni«, ali pa v rokah posameznikov, bank in velikih industrijskih kartelov. Med prve spadajo komunistična »l' Humanité«, socialistični »le Populaire«, fašistična »le Petit Journal« ter Liberté in klerikalno-rojalistična »l' Action Française«. Pri teh točno veš, kaj ljudje, ki jih predstavljajo, mislijo. Vsi drugi zastopajo zelo različen krog ljudi in še večkrat — denarja.

Zadnje čase so začeli ceniti važnost lista po njegovih zunanjepolitičnih člankarjih. Na levici se odključeta socialist Leroux ter gospa Geneviève Tabouis (»l' Oeuvre«), v sredi je Pierre Dominique (»la République«) in čisto na desni Léon Bailby (»Le Jour-Echo de Paris«) ter grof Wladimir d' Ormesson (»le Figaro«). Nekoč najuglednejši zunanjepolitični članek Pertinax po stopitvi klerikalnega »Echo de Paris« z »Le Jour«-om ni več v skupni redakciji. Njegovi zunanjepolitični pogledi so bili namreč diametralno nasprotni konservativni politiki njegovih gospodarjev. Sedaj ureja tedensko revijo »L' Europe Nouvelle«.

Kdor hoče slediti vsem odtenkom notranje in zunanje politike, mora čitati vsaj »le Populaire« in »l' Oeuvre« na levici, »la République« v sredini in »le Figaro« ter »le Jour-Echo de Paris« na desnici.

Poleg vseh že omenjenih časopisov in pod pogojem, da ne čitaš notranjepolitičnih uvodnikov (ki so pisani v interesu velekapitala), je najodličnejši pariški list »le Temps«, ki je v neverjetno visoki meri objektiven (vesti pri naša redno iz obeh nasprotujočih si izvorov) in potem že lahko sam presodiš, komu sčasoma lahko več verjameš in komu manj. Seveda pa je pisan suhoparno in resno in ni list za množice, temveč za inteligenco. Zato ima tudi sorazmerno majhno naklado: izpod 200 tisoč, kar je v primeri z milijonskimi številkami drugih listov zelo malo. Sicer pa ima nizko število izvodov tudi

najuglednejši angleški list, istoimeni »The Times«.

* * *

S tem kratkim pregledom nekaterih glavnih sil francoskega političnega življenja še zdavnaj ni izčrpan seznam javnih in tajnih vplivov. Masonske lože, mednarodni kapital, slepa pokornost Moskvi in še toliko drugih vplivov bi zahtevalo podrobnega orisa. Toda to je po francoskih virih težavna naloga. Splošno propadanje morale je prineslo s seboj tudi dekadenco v književnosti: knjige, ki obravnavajo politična vprašanja, so spisane večinoma s strankarsko-političnega vidika in le malo je publicistov ter pisateljev, ki bi se pošteno povzdignili nad dnevno politiko.

Bojan Ribnikar

Novi pogledi na francosko zgodovino

Pariz, koncem maja. 1938

Nedavno je eden izmed vodilnih francoskih sociologov prof. C. Bouglé v svoji »Bilanci sodobne francoske sociologije« omenil, da se je zadnja leta v Franciji še bolj kot v drugih državah pojavilo novo gledanje na zgodovino, njene metode, njen objekt in »tendenčni« ali »nepristranski« karakter. Prof. Bouglé vidi predvsem v vojnih potresih in povojnih neredih vzrok novega gibanja. Mnogo vzgojiteljev je začelo obdolževati dosedanje poučevanje zgodovine kot vzrok, da se je vnelo toliko strasti in sovraštva med različnimi narodi. Napredni zgodovinarji so se skušali dogovoriti preko slučajnih mej raznih držav: začeli so čistiti zgodovinske učbenike in so postavili na indeks tiste, ki se jim zdijo nevarni za svetovni mir. Razen tega so začeli tudi pisati nove učbenike, ki naj jemljejo za osnovo predvsem soodvisnost narodov, sličnost njihovih kultur, skratka, postavili so se na »univerzalistično« stališče.

Sijajen poizkus takega novega gledanja narodne zgodovine predstavlja delo slovečega francoskega zgodovinarja Charlesa Seignobosa »Histoire-sincère de la Nation française«. Njegova nad pet sto strani obsežna knjiga je skoro brez letnic in imen. Kulturi in njenemu razvoju je dan prvenstveni pomen.

Njemu sledi s pravkar izdano »Histoire de France« (ed. Sagittaire) prof. Albert Bayet, eden najsvetlejših umov sodobne Francije, kulturni delavec na različnih poljih javnega življenja in odličen sociolog-moralist. Njegova knjiga pomeni pravo revolucijo v gledanju na zgodovinski razvoj Francije. Na levo in desno je vzbudila nešteto odobravanj in napadov. Ker je že sám način, kako je knjiga spisana, odprl važno načelno vprašanje, je vredno, da polzkusimo dati o njej kratek pregled in oceno.

Prof. Albert Bayet je vzel za izhodišče materialistično gledanje zgodovine. V posameznih poglavjih se sicer njegov materializem umakne na črto realizma in celo idealizma, zato pa prehaja drugje kar očitno v cinizem. Dal nam je nešteto novih pogledov na zgodovinski razvoj ne samo Francije, marveč vsega sveta. Uživa v tem, da ruši večinoma do sedaj priznanih zgodovinskih avtoritet. Njegova najostrejša borba velja »legendam«, t. j. zgodovinskim neresnicam, ki so si jih izmislili različni ljudje in pokreti, vse seveda sebi v prid. Če ga gledamo s tega stališča, mu ne moremo odreči idealizma: postaviti hoče ljudi pred nepotvorjena dejstva, biti hoče objektivni glede preteklosti, kar je prav tako težko in nevhvaležno, kakor biti nepristran v sedanjosti. Bayet je človek, ki se ne uklanja dogmam in nasilju, za njega ne drži oni stari »Aristoteles ait« — slepemu verovanju predpostavlja racionalizem. Sicer pa pogledjmo nekatere njegove nove poglede in sporne točke!

Predrimski Marseille na primer je imel dva znana potovalca Euthymena in Pytheasa. Prvi je raziskaval afriške obale, drugi zapadno in severno Evropo. Marsejsko civilizacijo omejujejo nekateri zgodovinarji na francoski jug. Prof. Bayet obratno ugotavlja, da so vsi galski narodi uporabljali grški alfabet. Iz tega sledi vsekakor nov pomen, ki ga moramo dati staremu Marseillu v kulturnem krogu tedanje- ga človeštva.

Galiji je prof. Bayet napisal pravi panegirik. Pravi, da je zmotno mnenje,

da so prišli Rimljani v Galijo kakor kulturni ljudje med barbare. V nekaterih gospodarskih panogah so razni galski narodi prekašali Rimljane. Na predavanju sredi maja v Parizu, kjer je prof. Bayet javno zagovarjal svoje stališče in so ga nekateri desničarji prav tako javno napadali, je vzel Galijo za vzor zgodovinskih »legend«. Posebno znana je tista, da je »Cezar zavzel Galijo«. Prof. Bayet trdi, da je to enostavno izmišljeno. Prvič Galija kot politični pojem sploh ni obstajala, marveč je bila samo geografski pojem. Na tem ozemlju je živel več narodov, galskih sicer, vendar drug drugemu sovražnih. Eden izmed njih, Heduijci, je prosil Cezarja za pomoč. Le-ta je prišel k njim, pravi prof. Bayet, kakor Angleži l. 1914. na pomoč Francozom in Belgijcem v boju proti Nemcem. Z večšo politiko je kmalu pridobil na svojo stran tudi ostale narode, med najvažnejšimi Arverne. Vercingetorix, Arvernijec po rodu, je bil izprva rimski vojak, častnik v službi rimske vojske. Ker pa je videl, da Cezar podpira le Heduijce, se je uprl. Z njegovim propadom se zdaleč ni »propadla Galija«, ker je le neznatno število galskih narodov podpiralo upornega Vercingetorixa. Da niso bili Galci sovražni Rimljanom, dokazuje že število rimskih vojakov, ki jih je Cezar pustil v Galiji, (600) in pa za tiste čase ogromna vojska galskih domačinov (60.000), ki so stopili v službo Rima.

Prof. Bayet slika razmere v Galiji z najlepšimi barvami. Kakorkoli so njegovi argumenti prepričevalni, ima vendar človek vtis, da je pozabil na najvažnejše. Galija je za Rim koncem koncev bila le kolonija, zato je malo verjetno, da je Rimljani ne bi izkoriščali.

V popolnoma novi luči kaže pisec Rimljane. V šolah so nas učili, da so bili versko netolerantni ter da so v krvi zadušili vse druge vere. Bayet je nasprotno mnenja, da so bili vzor verske strpnosti. Galske svečenike, Druide, so odstranili le, ker so imeli politične ambicije. V vsem imperiju so spoštovali tuje bogove: v Grčiji grške, v Egiptu egipčanske, v Galiji pa Belenose, Teutate in Esose. Kristjane so preganjali

le zato, ker so žalili druge priznane veroizpovedi.

V prvih treh stoletjih našega štetja je bilo veliko preganjanje kristjanov. Zakaj? Prvič zato, ker je bilo krščanstvo židovska stvar — v začetku se zdi celo, da je bilo orodje židovske ekspanzije. Zaradi neuspehov Vespazijana, Tita in Hadrijana proti Židom se je že takrat pojavil antisemitizem. Drugič zato, ker so imeli nekateri kristjani revolucionaren program — država pa tega ni mogla trpeti, kakor ne more tudi dandanes. Tretjič zato, ker so preklinjali in pobijali brez razlike vse druge bogove. Stare veroizpovedi so bile tolerantne in so se med seboj spoštovale. Kristjani so vnesli v rimsko življenje duh nestrpnosti in prav zaradi tega so jih cesarji preganjali.

Ali pa naj navedemo po prof. Bayetu še to:

Rimskemu imperiju je bila potrebna notranja kohezija. Mithriacizem in cybelizem, dve v različnih dobah priznani rimski veroizpovedi, mu je nista mogli dati, predvsem zaradi svojega bojevitiga značaja. Cesarji so mislili, da mu jo bo dalo krščanstvo.

V šolah smo se učili, da je cesar Konstantin z milanskim ediktom l. 314. dal kristjanom svobodo kulta in da je to eden največjih dogodkov starega veka. Prof. Bayet zanika prvo in drugo. Svobodo kulta je dal že l. 311. edikt cesarja Galere. Konstantin je kristjanom samo ponudil pomoč, prav kakor so razni njegovi predniki podpirali cybelizem in mithriacizem. Konstantin seveda tudi ni zastoj ponudil kristjanom državne podpore. Koncil v Arlesu l. 314. določa, da bo vsak kristjan, ki bi dezertiral, kaznovan z najhujšo kaznijo, z izobčenjem. Cerkev je pristala na pomoč cesarju in zavzela stališče proti Judom, drugim veroizpovedim: smrtna kazen za čaščenje poganskih bogov (l. 343), smrtna kazen za kult idolov (l. 356), prepoved »sprehajanja okoli templjev« (l. 391), prepoved čaščenja v domači hiši larov in penatov (l. 392), ukaz za rušenje templjev v podeželju v mestih (l. 407).

Desničarji in katoličani napadajo prof. Bayeta, češ da je napisal »antikrščansko« zgodovino Francije. Pravi-

jo, da je večino cerkvenih dostojanstvenikov ožigosal za morilce in nemoralne ljudi. Posebno jih pečejo razkritja o škofu Gregorju iz Toursa, največjem in tako rekoč edinem zgodovinskem viru zgodnjega srednjega veka. Prof. Bayet sicer pravi, da v tedanji splošni nemorali dela škof Gregor vtis poštenega človeka. Vendar pa nas njegovo poročanje o raznih zločestvih danes neprijetno zadene: brez vsakega ogorčenja in celo s tonom odobravanja poroča o najbolj ogabnih zločinih.

Napadi desničarjev na prof. Bayeta gotovo niso umestni. Kaj more ta zgodovinar za to, da so bili različni visoki cerkveni dostojanstveniki in celo svetniki pokvarjenci ali zločinci — taka je bila doba in razni svečeniki se niso prav nič razlikovali od kraljev ali navadnih razbojnikov. Obratno, prof. Bayetu bi morali biti samo še hvaležni za njegova razkritja, kajti vsakdo si reče, kadar odloži njegovo knjigo: no, hvala Bogu, saj danes niti ni več tako slabo, kakor v starem in srednjem veku!

Odkritje Amerike? Dozdaj so ga cenili predvsem po materialnih posledicah, ki jih je zapustilo v Evropi. Prof. Bayet daje prednost duševnim posledicam: za učene ljudi ni bilo čudno to, da Amerika obstaja, nenavadno se jim je zdelo le, da niso o nji ničesar vedeli in ne slutili Aristoteles, preroki, Kristus, sveti očetje, papeži in druge učne glave. Finalizem, ki je bil glavni znak dotedanje znanosti, je bil smrtno zadet. Za znanost so se porajali novi časi, ki jih karakterizira opazovanje dogodkov.

Nov udarec sta doživela Aristoteles in sv. pismo s Kopernikovim odkritjem, da se zemlja suče okoli svoje osi in okoli sonca. Zastoj je bila mračna reakcija dogmatizma. Vsako stoletje je prineslo nov napredek. Kopernik je dal Galileja, le-ta Newtona in od njega do Einsteina je bil samo še korak. Znanost je bila končno osvobojena dogmatizma in je postala v sledečih 400 letih velika revolucionarna sila.

Popolnoma v skladu z ostalimi ocenami zgodovinskih osebnosti in tudi s splošnim današnjim mnenjem je prof. Bayet očrtal Ludovika XIV. in Napo-

leona. Zavzetju Bastilje daje pravičen moralni pomen. (Pariško ljudstvo je že dvakrat prej zavzelo to »nezavzetno« trdnjavo, l. 1413 in l. 1418, pa se vendar ni nič spremenilo v toku stvari, ker še ni bilo moralnega pomena: zmagovalci obakrat niso vedeli, kaj hočejo, dočim si je tretjič javno mnenje bilo prav dobro na jasnem in voditelji pariških upornikov so brez dvoma poznali moralni pomen zavzetja osvorožene stare jetnišnice.)

Nadalje omenja pisec, da je Avstrija l. 1914. pod pritiskom sv. stolice napovedala vojno Srbiji.

*

Iz množice originalnih pogledov in zanimivih dokazov smo izbrali le neznaten del. Prof. Bayetova zgodovina ni pregled dogodkov, marveč v veliko večji meri opis različnih dob. Pisana je za ljudi, ki zgodovino že poznajo, vendar so žejni novih odkritij.

Glede ljudi pravi prof. Bayet, da se v načelu motijo, ali pa lažejo. Cezar je v svojih opisih galskih vojn nesramno lagal in hvalil svoje vojaške sposobnosti. Pisec navzlic negiranju prvenstvene važnosti velikašev, kraljev in vojn ne pada v drugo napako, da bi jih čisto izključeval. Vsi omenjeni zgodovinski »velikani« in dogodki so samo znamenja časa. Piscu ne moremo odreči idealizma: Francijo ceni največ po tem, kar je dala človeštvu. To si je vzel za nalogo in v tem je vsaj v neki meri uspel.

Kot glavno zamero moramo na koncu knjige omeniti čisto osebno napadanje političnih nasprotnikov. Po našem mnenju de La Rocque pač ne zasluži, da se sploh omenja v knjigi, ki govori o zgodovini Francije. Tudi nekateri nerešeni problemi sedanosti so gledani s političnega stališča, ki ga pisec zagovarja v dnevnem časopisju (»l' Oeuvre«). Če ima prav in če bo taka najnovejša zgodovina, bomo pa šele videli **Rr.**

P O R O Č I L A

Dr. Janko Šlebinger: Slovenski časniki in časopisi, bibliografski pregled od 1797-1936.

Založila ljubljanska sekcija »Jugoslovenskega novinarskega združenja«, leta 1937.

Ob novinarski razstavi na ljubljanskem velesejmu jeseni 1937 je izdal naš znameniti bibliograf, direktor ljubljanske študijske knjižnice **dr. Janko Šlebinger** v zborniku »Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937« celotno bibliografijo vsega slovenskega časopisja od začetka Vodnikovih »**Lublanjskih Novic**« l. 1797. do konca 1936. leta. Razen tega je izšla bibliografija še v posebnem odtisu, ker je prevažen kašipot, vsebinsko in idejno tehten informator pri sistematičnem in pri podrobnem študiju naše tiskane besede v časopisju in še bolj onega najvažnejšega, kar hrani zapisana beseda s svojo skrivnostno močjo: kulturnih, gospo-

darskih, političnih, socialnih in še sto drugih problemov našega narodnega življenja.

Šlebingerjeva bibliografija ni naveden »seznam«; tudi skromni podnaslov »bibliografski pregled« kaže bolj znanstvenikovo mirnost in resnost kakor pa tisto veliko in globoko vsebino, ki diha iz tega brezprimerno vestnega sistematičnega pregleda. To je pregled našega duhovnega življenja v časopisju. Z nepojmljivo natančnostjo je dr. Šlebinger vdihnil suhim podatkom v naslovih listov miniaturne biografije s tem, ko navaja pri imenih listov poleg letnice in urednikov tudi one drobne spremembe v raznih dobah listov, ko so n. pr. spremenili podnaslov, ali so pešali pri izhajanju ali po obsegu, ali so doživljali krize v pogostih demisijah ali sponzijah urednikov, pri mnogih navaja tudi literaturo in še z marsikako drobtinico ti razkriva življenje časo-

pisa. To je nele ogromno tehnično delo v sestavljanju zapiskov, marveč zahteva tudi temeljitega poznanja dogodkov, o katerih na široko pisana zgodovina ne govori, ki pa so zakopani v uredniških predalih in so v kupih dopisov sodoločali in mnogokrat popolnoma odložili usodo časopisa, to se pravi: pokreta, za katerega ali proti kateremu je časopis živel. Podatki razodevajo avtorja kot izrednega polyhistorja.

Tudi neletterarnemu izobražencu je Šleibingerjeva bibliografija prezanimiv poučen pregled. Že same številke letnic pripovedujejo mnogo. Gotovo vidi že koj v začetku vsakdo več ko samo 4 letnice: 1797 Vodnikove »Novice«, potem do Bleiweisovih »Kmet. in rok. Novic« 1. 1843. — nič! Praznina 43 let kriči. Za tem 1. 1846. le še 1 dijaški rokopisni listič in šele revolucijsko 1. 1848. zbudi ob četrtem poskusu pravo kulturno pomlad, čeprav je med tem narodu že dorastel in delo dokončal Prešernov genij. — Da, v bibliografiji ni Kranjske čebelice, pesniškega almanaha, ker ne spada med časopise. V uvodu je bibliograf razložil, da med časopise ni vštel takih periodičnih tiskov, ki so izhajali letno ali v daljših razdobjih (koledarjev, pratik, almanahov, letnih poročil, zbornikov,) pač pa vidimo, da je s čebelico marljivostjo zbral in uvrstil v bibliografijo tudi vse rokopisne časopise, kolikor je sploh mogel prodreti do virov in zanesljivih podatkov.

Enako lahko brez posebnega truda razbereš zanimivo sliko tako zvanega pokrajinskega časopisja, vsaj v večjih obrisih. V Avstriji politično razkosana slovenska zemlja na 7 pokrajin odmeva v borbi za življenje tudi iz bibliografije časopisja. Prav tako opazi lahko vsakdo nenavadno velik porast časopisja konec prejšnjega stoletja, a kar čezmerno še več po vojni. Kdor količ kaj pomisli, se mora ob tem dejstvu ustaviti. Številke tu preveč kriče o samoprevari, ako bi hotel kdo iz tega sklepati na veliko — kulturo. To niso kakor števila šol ali izvodov knjig, tam bi bilo drugače. Ta števila pa govore prezgovorno vsaj o domišljavosti, če bi že ne hoteli priznati prokletstva, ki ždi

v tem boleznem, patološkem razpoloženju. Koliko lokalnega, strankarskega, osebnega, verskega, društvenega in družbenega sovraštva pričajo ta števila. Da, tu smo — veliki. Vsak problemčič vidimo, a le malokateri problem. Seveda, saj nas je 1 milijon doma, drugimi milijon smo pa brezobrestno in nepovratno posodili vsemu svetu. In svet je tako pravičen, da nam bo gotovo dal, kar nam gre — vse po naši vrednosti in zasluženju. V to grenko spoznanje sije za zdaj vsaj ta žarek upanja, da je mnogo, mnogo tistih varljivih števil naših časopisne kulture prav tako hitro skopnelo, kakor jih je jesenskim gobam podobno naplavil na beli dan trenutni vrišč enodnevnih muh. Sreča, da bolno odмира, ako noče ozdraveti.

Iz gradiva časopisne bibliografije bo črpal i kulturni i politični zgodovinar, in ne manj narodni gospodar ali pa statistik katere koli stroke v zvezi s časopisjem. Zanimiva bi bila tudi študija, kako je časopisje rastlo in usihalo, poiskati vzroke, učinke in posledice. Za 1074 imeni od začetka živi zdaj okrog 200 časopisov. To je ena petina vsega časopisja v naši državi. Koliko sega to do ljudstva, bi povedale morda nekaj številke naročnikov, a vpliv vodilnega časopisja na manj izvirne liste in vpliv preko posredujočih prosvetnih delavcev v društvih, predavalnicah in v podrobnem delu najrazličnejših ustanov bi mogel razbrati kulturni zgodovinar v kritični analizi pojavov v generacijah, kakor je storil to v mnogih razpravah dr. Ivan Prijatelj; omenimo tu n. pr. »Borbo za individualnost slov. književnega jezika« v prvem desetletju naše časopisne tradicije, v 1. 1848—57, ali o Mladoslavencih, o Klasju in Ljubljanskem Zvonu i. dr.

Naše časopisje živi prav za prav šele 90 let, torej še niti eno stoletje, pa tak razmah, da nam vsiljuje po razgledih tudi teh dvoje načelnih vprašanj: kakšne so naše sile in kako gospodarimo z njimi? V 90 letih 1070 časopisov, danes jih živi nekaj preko 200. Genialen naš mislec je rekel, toliko nas je, da bi mogli imeti n. pr. vzorno literarno revijo, če bi imeli samo — eno. Dobro, da ga ni slišal tisti narod, ki se rad celó v cestnih vprašanjih igra vsaj dva

naroda, a v kulturnih po sedemkrat toliko, pobili bi ga. Bibliografija pa neusmiljeno oznanja okrog 850 mrtvih in le nekaj preko 200 živih v 90 letih enega milijona.

A kakor da je k vsemu temu logično, zaklepamo v založniška skladišča ravno tisto, kar je dobrega. Tako tudi Šlebingerjeve »Bibliografije« še zdaj ni na knjižnem trgu, čeprav se bliža že druga jesen. Kar so je prodali na sejmu ob novinarski razstavi, je prišlo med ljudi, bilo je kakih 300 izvodov, drugo pa kakor da je neprimerno celo za ljudske in šolske knjižnice, je shranjeno morda za pametnejše čase.

Dr. Šlebinger pa se trudi dalje, dopolnjuje s korekturami malenkostne lapsuse v morju podatkov in sestavlja dopolnilo o novem časopisnem tisku.

Inko

Mijo Mirković: Flacius

(Hrvatska naklada 7—8. Znanstveni radovi. Zagreb 1938. 213 strana Cena din 20).

O Matiji Vlačiču, ki je pod imenom **Mathias Flacius Illyricus** v vsem kulturnem svetu znan kot ena najbolj značilnih osebnosti iz dobe reformacije, so že skoro štiri stoletja veliko pisali Nemci, Francozi in Italijani. Le v njegovem materinem jeziku ni bilo doslej nobenega obširnejšega spisa o njem, tako da je bil med nami skoroda neznan. To vrzel je izpolnil sedaj njegov ožji rojak Mijo Mirković. Mirković ni ne zgodovinar ne teolog, temveč profesor gospodarskih ved in pesnik. Samo istrski rojak je mogel pisati o Vlačiču s tako ljubeznijo in s takim spoštovanjem, le on, ki pozna dušo Labinčana, ga je mogel tako globoko doumeti in tako jasno prikazati čitateljem. Pesnik Mirković pa je dal spisu tako obliko in tak jezik, da čitaš knjigo skoro kakor kak biografski roman, kakršni so sedaj v modi. Gospodarstvenik Mirković pa se odkriva skozi vso knjigo tam, kjer osvetljuje socialne in ekonomske prilike dobe, v kateri je Vlačič živel. Pri tem je knjiga vendar strogo znanstvena, dasi ni avtor tega nikjer posebej poudarjal.

Mirkoviću je bilo v prvi vrsti na tem, da oriše značaj Matije Vlačiča in da osvetli manj jasne momente v njegovem

življenju. On je videl, kakor piše v uvodu knjige, že od prvih gimnazijskih razredov na narodno ogroženih istrskih tleh v Vlačiču osamljeno svetilo v naših kulturnih stremljenjih in najlepši, kristalno čisti lik, ki ga je mogla dati Istra in ki gotovo ne zaostaja za Gordanom Brunom, Galilejem, Savanarolom, Husom, Lutrom ali Melanchtonom.

Vlačič je bil čakavec iz Labinščine. Čakavci iz tega okoliša pa so, pravi Mirković, »trvdoglavi, imajo fiksne ideje o ispravnosti svoga gledišta i radije propadaju i umiru, nego što od njih odstupaju. ... Oni su neobično osjetljivi i u njihovom unutrašnjem životu krije se duboka osjećajnost, ali se ona izživljava u njima... Ali u tim osjetljivim ljudima koji osjetljivost zatomišu dugom strpljivošću svoje jake volje, provaljuje nekad bijes, koji je bio u njima komprimiran, i uvjerenje o ispravnosti njihove stvari izaziva u njima vulkansku erupciju, koja je u stanju da pali kuće neprijatelja, da na komade siječe susjedске mreže, da opsjedne grad labinske gospode, da ubija, ili da svrgava sa visokog prijestola krive proroke iz Wittenberga«. Tako karakterizira Mirković svoje rojake in s tem tudi Matijo Vlačiča. Taki so bili čakavci na Labinščini za časa reformacije, taki pa so ostali tudi do danes. O tem dovolj jasno priča krvavi upor v Krnici spomladi leta 1921.

Po tej karakterizaciji lahko popolnoma razumemo delovanje in nehanje Vlačiča, ki je bil vedno proti vsakemu plovčarstvu in taktiziranju ter je prav zaradi tega po Lutrovi smrti edini on mogel dati reformaciji, ki se je že razblinjala v nekem sladkobnem kompromisarstvu s Rimom, hrbenico in odporno silo, da se je ohranila in razvijala. Pri tem pa se ni ustrašil nikogar in ničesar. V svoji neizprososti si je osvojil Rim, nemške kneze in cesarja, pa tudi omahljive protestantske pastore. Ni sicer končal življenja v ječi kakor nekaj let pozneje njegov sovrstnik in sorojak nadškof Markanton de Dominis (Gospodnetić) z Raba, ki ga je sveta inkvizicija še po smrti sežgala na Campu dei Fiori v Rimu, ali kakor Vlačičev stric frančiškan Baldo Lupetina, katerega je rimska inkvizicija po štiri-

najstih letih ječe v drugič obsodila na smrt in v temni noči »occulte, secrete, sine sonitu et sine strepitu« utopila v beneškem zalivu. Mandić pa je moral, preganjan od katoličanov in protestantov, s številno družino bežati iz kraja v kraj, dokler ni umrl v dokajšnji bedi, toda z neuklonjeno voljo v nekem samostanu v Frankfurtu, kjer je našel zasilno, dasi osporovano zavetišče.

Mirković pa je hotel v Vlačičevi biografiji prikazati tudi tragiko našega človeka, ki je dal vse, kar je mogel dati razvoju človeške misli, drugemu narodu in je kljub svojim velikim zaslugam vendarle ostal tujec med tujci. To je tista tragika, ki jo srečamo tudi v življenju drugih naših velikanov: pri Rudjeru Boškoviću, ki je pod dojmom, da ni našel zasluženega priznanja, v duševni temi zaključil svoje življenje, pri Josipu Stefanu, ki se je prav tedaj, ko je zaslovel po svojem znanju, zaprl sam vase in nehal pesnikovati in pisati v materinem jeziku. Nedvomno je podobna tragika izoblikovala tudi značaj našega velikega izumitelja in učenjaka Nikole Tesle.

Vlačić je bil za Melanchtona in druge Wittenberžane »Illirya bestia, scura, sceleratus« in »furiam Germaniae Wittenbergam ex pestillissima ora Illyriae, quae sanos homines proferre non potest, appulsa« (furija, ki jo je usoda prignala v nemški Wittenberg iz najbolj okuženega dela Ilirije, ki sploh ne more dati zdravih ljudi). Zbirka psolv, s katerimi so ga obsipali katoličani in nasprotni mu protestantje, bi lahko bila v zgled celo Mencingerju za njegovo abecedo v »Cmokavzarju in Ušperni«.

»Labinjani, Labinke još više, pravi Mirković, su pobožan svijet. Ali dok se kod žena ta pobožnost pretapa u vjernost, u postojanost i radinost, u odricanje, u najveću materinsku nježnost i dobrotu, kod muškaraca ona izaziva tvrdoću u životu, skepsu prema svijetu i neko vjersko sektaštvo. Ljudi vjeruju u Boga i sumnjaju u popa i mnogi pop je već iz labinskih sela netragom pobjegao od straha od onih ljudi, što ne kunu, ne viču, ne hvale se, ne isprsavaju se, ali koji su u stanju da mnogo više urade, nego što obećaju ili kažu. Pobožnost

izaziva u njima smisao za žrtvu i za pravicu.« Ta notranji nagon do resnice je gnal Vlačića že v rani mladosti v svet. Šel je v Benetke k svojemu sorodniku Lupetini, da bi ga sprejel v samostan, kjer bi se poglobil v spoznanje resnice. Toda Lupetina ga je odvrnil od tihe meniške celice in ga je napolil v Nemčijo, kjer je pravkar bila reformacija na pohodu. Mladi Vlačić se je z vso dušo in z vsem razumom vrgel v to gibanje, tako da je po Lutrovi smrti dejansko bil duhovni vodja protestantizma. On je napisal reformaciji novo sistematično teologijo in on ji je dal prvo kritično cerkveno zgodovino. Vlačić pa ni bil samo učenjak in pisatelj, bil je istočasno tudi učitelj in borec, vse to pa za Nemce, ne za svoje rojake. Vlačić kakor sin Istre je morda najbolje spoznal, kako je katoliška cerkev v teku časa postala prava italijanska politična oblast in je prav zaradi tega bil v boju proti njej do skrajnosti dosleden ter je odklanjal vsak kompromis. Tri stolet pozneje je moral tudi istrski škof Dobrila, kakor pripominja Mirković, veliko več znati v pogledu katoliške cerkve, kakor je zapisanega v njegovi zapuščini. »Ako ne drugega, je moral on znati, zakaj je pred šestdesetimi leti izgubil vero v Rim.« »Pa tudi krški škof Mahnič, nadaljuje Mirković, je v italijanski internaciji l. 1919 moral občutiti, kako težko je biti dober Hrvat (ali Slovenec) in obenem dober škof rimske cerkve.«

Vlačić je pretrgal vezi z Rimom in popolnoma prešel k reformaciji. Ni mu pa uspelo, da pritegne za seboj Hrvate. »Hrvatje iz Istre, pravi Mirković, so bili z njim, Primož Trubar je vsekakor bil pod njegovim teološkim vplivom in Sebastjan Krelj je bil Vlačićev učenec v Jeni. Vlačić je mislil na ustanovitev akademije za Hrvate in Slovence, najprej v Regensburgu, pozneje v Celovcu. Poleg akademije je nameraval ustanoviti tudi tiskarno. Toda vsi ti njegovi načrti kakor tudi prizadevanje Matije Klombnerja, da bi baron Ungnad Vlačiću poveril vodstvo pri izdaji slovenskih in hrvatskih protestantskih knjig, se niso mogli uresničiti, kajti »slovenski in hrvatski protestantski književni pokret je bil v finančnem pogledu docela zavisen od nemških fevdalcev« in

volilni knez Avgust Saški je z vsemi sredstvi skušal zatreti sleherni načrt Matije Vlačića.

»Škof Vergerij in baron Ungnad, ugovarja Mirković, sta mislila, da zadostuje ustvariti zavod za prevajanje biblije, nemških katekizmov in postil. Imela sta dobro voljo, toda nista mogla doumeti, v koliki meri je protestantsko gibanje nemško nacionalno gibanje in da se tako gibanje ne more enostavno prenesti na drugo ozemlje, temveč da se mora tam na enak način kakor v Nemčiji porajati in izživljati.« Vlačić pa je vedel, da ne morejo Hrvatje (in Slovenci), ako hočejo prelomiti z Rimom, samo prevzeti nemške reformacije, temveč da si morajo ustvariti lastno reformacijo. »Za Nemce in Angleže, trdi Mirković, je bila reformacija sredstvo za jačanje njihovega odpora proti Rimu. Za Hrvate (in analogno tudi za Slovence) pa je morala biti sredstvo za odpor i proti Rimu i proti Dunaju, proti uniformnosti katolicizma in proti germanizaciji. To je pomenila češka reformacija za Čehe. Za Hrvate (pa tudi za Slovence) je bilo prav tako važno kakor za Čehe, v koliki meri bo reformacija dvignila njihovo samozavest in njihovo prepričanje, da morejo nekaj pomeniti tudi brez Rima in Dunaja, da, ako je potrebno, tudi proti Rimu in Dunaju.«

Četudi niso jugoslovenski protestanti tega dosegli, je njihovo delo bilo vendarle veliko. Matija Murko se ni ustrašil postaviti jih celo nad najvišjimi vladarji južnih Slovanov, saj je v svojem spisu o pomenu reformacije in protireformacije za duševno življenje južnih Slovanov napisal te besede: »Kako visoko stoje jugoslovenski protestantje celo nad največjima vladarjema južnih Slovanov, nad bolgarskim carjem Simeonom in srbskim carjem Dušanom, ki nista imela smisla za združitev južnih Slovanov, temveč sta gledala le na carigrasko cesarsko krono, kakor so nemški cesarji največje žrtve doprinesli ideji nemškega cesarstva.«

Podobno misel je izrazil dobrih petdeset let prej bibliotekar dvorske knjižnice na Dunaju Ivan Kostrenčić, ki je trdil, da »bi bila reformacija lahko izbrisala verske razlike med Srbi in Hr-

vati ter izbrisala tudi jezikovne razlike med raznimi hrvatskimi kraji in tudi med Hrvati, Slovenci in Srbi«. Tako bi se bila pač še pravočasno popravila razlika, ki je, kakor omenja Ferdo Šišić v svoji najnovejši knjigi »Jugoslovenska misao«, nastala med Hrvati in Srbi že pred razkolom v krščanski cerkvi, ko so Hrvatje stopili v trajno zvezo z zapadno cerkvijo in Rimom, s čimer je bila za ves poznejši čas jasno začrtana smer njihove narodne zgodovine.

P. P.

Alojz Gradnik: Večni studenci

Pesmi 1938. Založba Modre ptice v Ljubljani. Originalne lesoreze izdelal Božidar Jakac. Knjigo je avtor posvetil spominu svoje matere.

Pomen naslova »Večni studenci« nam je jasen iz pesnikovega razgovora (objavljenega v »Jutru« 16. aprila 1938) z urednikom Božidarjem Borkom: Avtorju »Večnih študentov« moreta samo vera in umetnost utešiti vprašanje »Odkod, kam in zakaj«. — Pesnikovo besedo osvetljuje v podobi osem Jakčevih lesorezov, svojevrstnih resničnih umetniš. Naslovna slika: človek s sklojeno glavo sedi na pragu, roke ima sklenjene k molitvi, pred njim noč in razprostrto zvezdno nebo. Vodi nas v uvodno pesem »Večni studenci«, ki daje ime vsej zbirki: »Skloni se v molku in moli in pij, / v sveti omami in v blaženi veri / sebe in večnosti meje premeri, / plašne ne bodo več tvoje oči.« — Nadaljnjih sedem slik kaže vodilne misli namesto naslovov posameznih skupinam pesmi.

Prva slika, pesnikova mati, k ciklu pesmi »Mrtvi materi«. Našel je njeno pot, kjer so še vse tople kaplje njene krvi, in ob poti križ. To bo tudi sinova pot in materin prečisti sij mu sije v plamenu gorečem od veka. Za materino srce ne najde zamene ne v osipljivem cvetu ust ženskih, ne v opojnosti petja in pira, ne v brezdelici. »Vse to je prazno in ni srca želi / uteha nobena in mine kot kaplja na veji,« le z materinim spominom živi in ona mu je odprla vrata v božji vrt.

Druga slika: Jakčeva umrla mati, za njo ura, iz mrtve noči govori nemi, blede materin obraz, in ura na črni

steni. »Zagrebi, kar je bilo in zdaj proč je. / Speréti mora vse, kar se rodi, / sveteti more znova iz prsti / samó, če v njeno vrne se naročje.« — Vsi človekovi naporí so zaman, vsi boji in vse revolúcije, vse se umíri, kar se premika, le »jaz (ura) nikdar ne bom na cilju.« — V življenjském nemiru osrečijo le molčeče ure, ure brez imena, a v »Villonovi baladi« se pogréza pesnik s sarkazmom v pesimizem: Le lažniku verjame vsako stvar, le vsak kvar mu je koristen čin, a »resnica, videz, pojdi se solit!«

Tretja slika: cesta na pokopališče v nóci. V »Pogóvoru« razkriva ljubezen dvoje src, užganih v kres in v žar samo enega zublja, a »Prišel bo čas«, ko bo srca studenec prazen hiral le ob spominih na »njo«. Pesmi o minljivosti zaključuje dvoje nagrobnih napisov; zadnji, za sestro slikarja B. Jakca, pravi: vsi smo le iskre, večni je le plamen in večno je le ognjišče trenutnega življenja.

Četrta slika: Noč Vseh svetih v Brdih; domači sede okrog prostornega (pri-morskega) ognjišča in mólijo, ogenj na sredi riše obraze in sklonjene postave ostro v blede lise in v črne sence, izpod nape (= strehe) visi prazna veriga. — Pesem »Slovenska zemlja« je prvi opti-mističnejši zvok v tej zbirki. Čeprav je vsa ta naša zemlja polna sledov biča in kopit in je bila kot krma roparskih korit, »ostala vendar plodna si in vedra« in »ko zareže plug se v tvoja sladka nédra, kali že v tebi žetve blagoslov«. Pesmi Triglavu in Trubarju posvečeni izražata hvaležnost. Popolna resignacija je v pesmi »Kraška pom-lad«. O, sejmo, le sejmo, zadnji orači pred smrtjo povejmo: še zadnje prgišče posejmo in če ne bo nam, naj bo zem-lji zdravilo, a če sejmo le za vrane in za črve, nam zemlja povrne vsaj kam-ne za pokopališče. — Pogumnejši je pesnik ob misli na septembrske žrtve: »bolj od življenja smrt je rodovitna.« Pretresljiva je zaključna pesem tega ci-kla »Noč Vseh svetih v Brdih«. Od zunaj neznan klic groze, ljudje ob ognjišču molče in v blede obraze še-peta tišina.

Peta slika: Plug, nad polji jutranja zora, iz tal na griču se vzpenja križ.

V pesmih govori kmet domači grudi, nevesti, detetu v zibelki, sinu, materi, zemlji, plugu, hlapcu, drevesu in nazad-nje — sođniku. Z vsemi se pogovarja o smrti, pa o laži v življenju, nazadnje razodene sođniku, da je našel skrivno-sti razodetje: »Prekladal spet si sem in tja / zavitih zakonov uteže / in zdaj si stehal nam pravico. / Mar našel s tem si že resnico?« Pravica je meč, ki reže, a dvoma nam ne razvoža. Sa-mo zemlja je pravična: »cesarje, kmete in preroke / vse večno kliče v isti red.«

Šesta slika: Kmet govori Bogu. Na kómolce oprt sedi za mizo, s prsti in dlanmi se opira na knjigo, pred njim je vrč, kozarec, hleb kruha in nož, a njé-mu nasproti za mizo je — prazna klop, prostor za Boga. V pesmih govori kmet učenjaku, duhovniku, menihu, kiparju, pokojni ženi, svojemu krogu, mastil-cem grozdja, nazadnje — Bogu. Enako govori z vsemi temi o smrti, nazadnje želi obračuna z Bogom: Moj srp je re-zal Tvoje bilke, častil sem grozd in tra-vo, srp, koso, sode, klet in kravo, moj plug oral je Tvoja polja, Ti pa si oral moja lica. Glej, »še za-Te je na mizi žlica. / Prisedi, z mano povečerjaj, / potem pa ves svoj dolg izterjaj. / In naj zgodi se Tvoja volja.«

Sedma slika: Pogreb in vstajenje. Kmet govori sebi, pripravljen je na pot v zemljo. Ko pa je stopil »trd in raven, kot je bil vse dni, med kralje in med kneze,« kílje vrh zemlje novo življenje, »Nespremenjena življenja re-ka / teče dalje, nihče ne opazi, / da nek-do ji kapljo je odpil.«

Po večini so to nove pesmi, v tej zbirki prvič objavljene. Vsebinsko tvorijo zaokroženo enoto. Snov pesniku sta zemlja in kmet, v njiju išče, religioz-nega posvečenja' in v tem navede odgo-vor na zadnja vprašanja: Odkod, kam in zakaj? — Iz smrti — v smrt — za-radi večno novega življenja. Zemlja ostane, iz nje raste in vanjo pada člo-vek. Zemlja in kri sta najbolj zvezana v kmetu.

Gradnikova pesem je mehka lirika v besedi, a vsebinsko polna težkih misli, bolj temna ko svetla, mnogokrat otož-na do pesimizma, čisto sorodna Stri-tarjevemu svetožalju. V tej solzni do-lini smo samo »začasni gostje«. Na zem-

lji se tehta pravica z mečem, resnico pa hrani zemlja. — Tudi oblikovno spominja Gradnik na Stritarja in Gregorčiča. Formalno je strogo pravilen, natančen, verzi so mu umerjeni z ambiciozno marljivostjo, in vendar je stavek v verzu mnogokrat težak, besede goste, in v rimah celo nepričakovane: posebno v sonetih: »Ne bom se sločil ko oplet vrbine, / le kvišku rastel bom, neskrotovičen, / . . . In če podre me brušena sekira, ves samorasel, samo sebi sličen, / naj zrušim se na svoje korenine.« (69) Ali: »Vsem so nam potrebni vrči / . . . vsem so nam potrebni krči / strasti in molitve vdane: / saj če duša v temi tone, / oproščena zmot vseh spon / v še čistejši zarji vstane.« (85) Ali izraz »črne truge« (= krste) zaradi rime: »tuge« (29) »vrti« (= vrtovi) zaradi rime: »trti« (46) enako: »ročke« (= ročice) za rimo z »očke« (27) in marsikje moti umetno preobtežen verz in izraz: »Sneži . . . / na ptice, polja in ljudi, / na bilke, veje in opeke (!), / na rože, ribnike in reke.« (23). Iz ljudskega govora zajeti tuji izrazi motijo eleganco jezika, n. pr. »na parah« = na mrtvaškem odru (93), tembolj, ker je sicer Gradnikov jezik lep in dovolj bogat.

V celoti so »Večni studenci« izraz pesnikove močne individualnosti, krepkega misleca v borbi za pravico, odtok umerjenost, da ne plane v entuziazem intuitivne lirike, marveč postavlja tudi smrtni pogubi nasproti mirno, tolažilno besedo. Problemov ne pušča čitatelju, čeprav se z njim pogovarja onih, rešuje jih sam, a njemu jih rešuje mistika. Gradnikova pesem je miselna lirika o zadnjem vprašanju življenja.

Inko

Dr. Fr. Ilešić: Hrvatska dobrovolja i popevka od kmetiskoga stališa preštimanja

Lansko leto je izdala »Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti« v Zagrebu hrvatske vesele narodne in ponarodele pesmi pod naslovom »Hrvatska dobrovolja u popijevkama, zdravicama i napitnicama prošlih vjekova«. Uredil jih je in v daljšem uvodu skušal razložiti nastanek in širjenje pesmi univ. prof. dr. Franjo Fancev, a znanstveno

zasnovano snov je postavil pod take premise, da je prišel glede pesmi celo v prehodnem kajkavsko-hrvatskem narečju do zaključka, da je ves hrvatski razvoj popolnoma neodvisen od vsakega zunanjega vpliva. S tem je hotel Fancev dokazati popolnoma samostojno individualnost hrvatskega naroda v preteklosti in da je imelo celo preprosto ljudstvo hrvatsko narodnopolitično zavest že pred ilirskim pokretom. Na prvi pogled bi bilo vse prav in Slovenci bi ne bili prav nič slabši zaradi tega, četudi bi bilo vse tako res, kakor razlaga Fancev, da so oni od Hrvatov prevzeli veselo ljudsko pesem o dobri volji in o slavi kmetijskega stanu. Tudi bi noben pameten človek ne mogel zameriti A. M. Slomšku, ker je »po hrvaški osnovni« pesem »Gorica« in to še korajžno in pošteno povedal v podnaslovu. Zato pa je razprava drja. Fanceva tem bolj zgrešena, ker je hotela vse to povedati ravno nasprotno, čeprav je že sama premisa popolnoma napačna, kajti ravno najbolj značilne pesmi so sprejeli Hrvati od Slovencev — a zato pač ne bo noben pameten Slovenec očital Hrvatom morda kake manjvrednosti, in sicer ne glede na to, čeprav bi se kaj takega ne dogajalo obojestransko, kakor se je.

Dr. Fran Ilešić pa je na vse to napisal študijo, v kateri je neovrgljivo dokazal ravno za najbolj značilno »pesem o kmetiškem stanu«, da je njem avtor »veseli pesnik Slovenskih gor« Leopold Volkmer, ki je v tisku objavil »Pesem od kmetstva« že l. 1807. v knjižici »Hvala kmetijskega stana ino tobačije trave . . .«, a v rokopisu se je širila ta pesem vsaj že 1795. l. in morda celo 1789. l. — Fancev pa o tem gradivu ne pove drugega ko to, da je pesem »ispjeval zlatarski župnik Ladislav pl. Forko u suradnji s jednim štajerskim župnikom«. V resnici je hrvatski tekst le prevod, natančen po tekstu, naslovu in tudi v ritmu in kiticah. Še bolj je čudna trditev drja Fanceva, češ da je »dobra volja« »nešto specifično hrvatsko«, kakor da bi Slovenci poznali in dobili ta izraz in njegov pomen šele od Hrvatov. A odkod so ga potemtako dobili Čehi in Poljaki?! — Dr. Fr. Ilešić postavlja natančno od stavka do stavka gradivo za utemeljene svoje trditve in dokaže,

da ravno to gradivo izpričuje velik medsebojni vpliv med obmejnimi štajerskim in kajkavsko-hrvatskim ljudstvom, torej nasprotno od tistega, kar je dr. Fančev želel dokazati popolnoma brez potrebe. Mar je pravo hrvatstvo manj lepo, če se preliva v pesmi nepokvarjene prirodne ljudske duše v kulturno narodno jugoslovansko enoto? — Sicer pa, čemu fantazija še tam, kjer je resnica lepša.

Inko

Ivan Pucelj: Vesela Pisarija

Narodna tiskarna v Ljubljani, 1938.

Originalna knjižica originalnega avtorja! Ivan Pucelj, eden najvidnejših politikov v osvobodjeni Jugoslaviji, poslanec, minister, senator, izredno talentiran ljudski govornik, ki ume spret, ne sukati tudi pero in celo v verzih, je naslikal ob svoji šestdesetletnici gale-rijo satiričnih slik iz političnega polsveta. Drobne zgodbice ob dozdevno neznatnih dogodkih, pogosto ob besednih igrah, kažejo v prvi mah močan humor, a v smeh padajo udarci satire na tisti publikum, ki je njega spremljal na trideset let dolgi poti političnega življenja, ga slavil in klet, ga hvalil in se ga bal, kakršno je bilo pač slučajno razporejenost javnega mnenja. Politik mora biti pokonci-mož, močan in nežen, preprost in junaški, dober in zvit, vse kakor Martin Krpan. Potem ti ne zameri, če si ga klet, ker je bilo tako »moderno«, čeprav njega še poznal nisi, prej bi ti zameril hvalo, naučeno iz namišljenega strahu, če bi ne vedel, da so krivi tisti, ki so ti vbili v dušo čut. manjvrednosti, da te ustrašujejo zase. Politik, namreč resničen politik, je predvsem človek z dušo in srcem. Takšen te vabi Ivan Pucelj k Sv. Roku nad Laščami; tam se razglej po čudovito lepem koščku zemlje slovenske, ki ti jo razkazuje v prijateljskem kramljanju avtor »Vesele pisarije« po gričih in gorah tja do Kamniških planin, na cesti sem od Reke ti pokaže Martina Krpana s kobilico, po cesti na Reko te spomni na »malnarjevega Primožka«, Trubarja, ki so ga odvedli tja v šolo, da je potem učil »vse prelube Slouence« domačega pisanja in branja. In Levstika in berača Pikinega

Jožka in Stritarja, pa Močilarjevega vnuka in Junteza, vse ti razkaže tam s trate pri Sv. Roku, kjer je tudi pokojni profesor dr. Ivan Prijatelj bral s toliko toplino prve bukve slovenske kakor nikjer drugje. Ko si se razgledal, se razveže pripovedovalcu humor: »pri- sten, zdrav, nepokvarjen humor; časih jedek, časih blag, kakor je pač razpolo- žen njegov oče, ki se imenuje življe- nje«. Potem ti jih nadrobi sedem »do- mačih« zgodb, nad katerimi odmeva oni tipični »tekst naše kulture«, (ponatis- njen iz »Slovenca« z dne 9. julija 1937), katerega je brez komentarja avtor po- stavil namesto uvodne besede k svoji knjigi in s tem zadel groteskno satiro po- polnoma. Za »domačimi« zgodbami raz- grinja avtor tipe iz doline šentflorjan- ske, včasih hudomušno kakor rajni Mil- činski, včasih še bolj jedko kakor Can- kar, kakor pač teče življenje med va- lovi političnega prerivanja med krikom in tožbami, med smehom in solzami. Iz zatišja je spregovoril politik - pisatelj, pisatelj - satirik. Da, tudi Lašče so pre- čuden kraj.

Inko

Dr. Prvislav Grisogono: Ujedinjena Jugoslavija

(Od plemena in regionalnih koncep- cija do nacionalne države.) Ljubljana, 1938, Narodna tiskarna.

Avtor je prikazal v kratkih, pregled- nih potezih evolucijo našega narod- nega vprašanja v borbi z velikimi na- rodnimi pokreti evropskih narodov, med katerimi smo si morali sami pri- boriti pot do sonca v svobodi, ter z zgo- dovinskimi dejstvi utemeljuje rešitev celotnega jugoslovanskega vprašanja v emotni narodni in državni politiki ze- dinjenega Jugoslovanstva. Ne gre za naziranje kake stranke, marveč za biti ali ne biti narodu.

V predgovoru pravi avtor, da je hra- nil te beležke, iz katerih je nastala ta knjiga, za »svoju decu i uži krug po- znatih inu omladinaca«. Ker pa nihče izmed bolj poklicanih (kakor pravi sam,) ni napisal temeljite razprave o tem važnem vprašanju, je porabil ak- tualno gradivo za javno razpravo v knjigi. Obravnava jugoslovansko zgo- dovino od 9. stoletja do danes s poseb-

208

nim poudarkom, kako se je zbudila in razvijala jugoslovanska narodna zavest. Tu omenimo le snov poglavij: Turska najezda i jugoslovensko nacionalno jedinstvo; preteče (od dubrovnškega narodnega preporoda, do Strossmayerja pa do okupacije Bosne in Hercegovine); reakcija na avstrijski dualizem, ideja: Srbija-Pijemont; Narodno Veće SHS; 1. december. Od 1918—1929 nacionalna država; disparatni elementi. Politička fizijonomija današnje Jugoslavije; skupna fizijonomija jugoslovanske celine. — Vsebinsko kritično poročilo o tej knjigi priobčimo prihodnjič.

Spomenica I. kongresa ekonomistov

Od 19. do 21. julija 1937 se je vršil v Zagrebu kongres jugoslovanskih ekonomistov. Referati s tega kongresa so izšli sedaj v obsežni spomenici; obravnavajo številna vprašanja, ki se tičejo gospodarstva v širšem smislu, poleg tega tudi stanovska vprašanja. Med referati je nekaj izvrstnih prispevkov za našo gospodarsko literaturo, vendar bi smotrnejša razdelitev tém in strožja redakcija znatno pripomogli k trajnejši vrednosti te zanimive publikacije.

Največ referatov se bavi s problemi našega poljedelstva. Tako razpravlja dr. Mirković o sodobnih problemih jugoslovanskega poljedelstva, Davidović o organizaciji poljedelskega kredita, dr. Pačić in Živanić o žitnem problemu Podonavja. Poleg tega razpravljajo dr. Belin o kontroli uvoza, dr. Bulat o problemu industrijalizacije, Jurković o tujem kapitalu, dr. Štolfa o turizmu, Kemura o etažni lastnini, katero vprašanje je ravno sedaj zelo aktualno (o njem smo poročali v naši reviji že leta 1935). Več referatov se bavi s stanovskimi vprašanji ekonomistov, njihovimi šolami in njihovim področjem. Kongres je namreč sklenil, naj bi se ustanovil poseben, svoboden akademski poklic gospodarskega svetovalca.

Izmed slovenskih referatov je posebno pozornost zbudil referat Pippa o gospodarski reviziji in komunalni kontrolni službi. Poleg njega je referiral dr. Vl. Murko o davčnih oprostitvah in olajšavah ter Zdenko Knez o finansiranju gospodarskih podjetij. B.

Hrvatje in „slovenska“ industrija

V »Kurierju Varšavskem« piše iz Zagreba neki »Slavus«, da se Slovenci boje izgubiti Hrvatsko kot polje svoje industrijske ekspanzije. Po njegovem mnenju je v rokah Slovencev najbolj razvita jugoslovanska industrija, kar je posledica premajhnega zanimanja Srbov in pa težav hrvatskih gospodarstvenikov v zvezi z obstoječim političnim sistemom. Slovenci so svojo industrijo razvili na račun ostalih delov države in imajo v nekaterih strokah prav za prav monopol, ki omogoča bogatenje Slovencev in otežuje razvoj industrije v ostalih delih države. To, kar plača Slovenija drugim pokrajinam za žito, je mnogo manj, kot pa plačata Hrvatska in Srbija za industrijske izdelke. Nadalje pravi, da bi prenehale sedanje ugodne razmere za slovensko industrijo, če bi Hrvatska postala samostojna, kajti potem bi se pobrigala za avtarkijo.

Tako »Slavus«. Slovenci imamo res smolo. Očitajo nam stvari, ki jih pri najboljši volji nismo mogli zagrešiti, ker smo vsi skupaj — prerevni. Ta revščina je tudi vzrok, da smo pri velikih podjetjih v naši ožji domovini udeleženi le kot slamnati možje, ki naj ščitijo tujce, da laže izkoriščajo našega človeka, državo in naše že itak prazne žepe. Če abstrahiramo onih malo res domačih podjetij, ki pa so po vrsti majhna v primeri s podobnimi podjetji v industrijsko razvitih državah, vidimo, da obstoji »slovenska« industrija, ki jo ima »Slavus« v mislih, iz samih podjetij, katerih lastniki etnično niso Slovani, kaj šele Slovenci. Nam so v njih dovoljena pač samo delavska in kvečemu potniška in — tu pa tam — tudi še nekatera nižja uradniška mesta.

In kako je s »hrvatsko« industrijo? Ali si morda upa »Slavus« trditi, da so Hrvatje — etnično, ne morda glede na državno pripadnost — kaj na boljšem? Ali pa Srbi na slabšem, ker take »svoje« industrije baje nimajo? In v takih razmerah naj kdor koli v naši državi govori o avtarkiji kake pokrajine?! L.-c.

Uredništvo je prejelo:

Brošure in knjige:

Alojz Gradnik: Večni studenci. Pesmi. Založba Modre ptice v Ljubljani, 1938, str. 98.

Dr. Prvislav Grisogono: Ujedinjena Jugoslavija. (Od plemena i regionalnih koncepcija do nacionalne države.) Ljubljana 1938, str. 154 in 2 zemljevida.

Slovenska šolska Matica je izdala za l. 1937 tri knjige:

1. **Pedagoški zbornik SŠM** za l. 1937, XXXIII. zvezek, uredil dr. K. Ozvald. (Vsebuje krepke kritične orise nekaterih nedavno umrlih velikih osebnosti: Masaryka, nadškofa Jegliča, drja Ivana Prijatelja, drja Ljudevita Pivka, šol. nadzornika Ludvika Černeja in Frana Gabrška, zraven pa vsebinsko pestre članke o različnih problemih vzgoje.)

2. **Albert Žerjav: Sodobni zgodovinski pouk.** Izbrana poglavja iz posebne didaktike zgodovinskega pouka v ljudskih, meščanskih oziroma nižjih srednjih šolah v teoriji in praksi.

3. **Vaclav Přihoda: Ideologija nove didaktike.** Prevedla L. Vedralova. (Priročna pedagoška knjižnica, XX. zvezek.)

Knjižnica Mladinske Matice je izdala za naročnike »Našega roda« ob sklepu šol. leta 1937/38 tri zvezke povesti:

(39. zvezek) **Venceslav Winkler: Hribčev Gregec.** Povest za mladino. Ilustriral Maksim Sedej.

(40. zvezek) **Davorin Ravljen: Grajski vrabec.** Dolga pesem o njegovih prigodah. Ilustriral Hinko Smrekar.

(41. zvezek) **Oskar Hudales: Zgodbe o bombažu.** Ilustriral Fran Mihelič.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. III. 1931. Knjiga II. Prisutno stanovništvo po veroispovesti. Opšta državna statistika. Min. unutr. poslova, Beograd 1938.

Časopisje:

Henrik Batowski: Karyntja (Zgodovinski, politični, statistični in geografski podatki o Koroški) Odtis iz »Encyklopedji nauk politycznych« v Krakovu, zvezek 1., del III.

Dr. V. Měrka: Odišiel vel'ký priateľ nášho národa. Dr. Ivan Lah mrtvy... Nekrolog s sliko, objavljen v tedniku »Nezávislosť« v Nitri 26. maja 1938.

»Slovenská brazda«, kulturny mesačník v Nitri, je objavila nekrolog o † drju Ivanu Lahu kot uvodnik v 10. številki 8. junija 1938. Podpisan je s šifro »m.« in opremljen s sliko, ki kaže drja Laha na bolniški postelji v Vinohradski bolnici leta 1917 in zraven njega njegovega tovariša Rasta Pustoslemška na obisku.

»Vidici«, (nov) polumesečni časopis za kulturna, socialna, privredna i politička pitanja. Godina I., br. 1, 10. juna 1938, Beograd, Topličin venac 11.

La Porta Orientale, rivista mensile di studi Giuliani e Dalmati. Trieste (Trst) Via XXIV Maggio, 4, leto VIII., štev. 1—2, 3—4, 5—6, 1938.

Uprava „MISLI IN DELA“

prosi cenjene gg. naročnike za poravnavo naročnine.

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

Kreditni zavod

za trgovino, obrt in industrijo.

Ljubljana, Prešernova ulica št. 50
(v lastnem poslopu)

Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84.

Brzjavni naslov: KREDIT LJUBLJANA.

**Obrestovanje vlog, nakup in pro-
daja vsakovrstnih vrednostnih pa-
pirjev, deviz in valut, borzna naro-
čila, predujmi in krediti vsake vrste,
eskompt in inkaso menic, kuponov,
nakazila tudi v inozemstvo, Safe —
deposits itd.**

»JUGOSLAVIJA«

**največja domača delniška
zavarovalna družba**

zavaruje: za življenje, proti požaru, vlomski tatvini in nezgodam, dalje transport, steklo,
avtomobile in živino.

**Lastne palače in zgradbe v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku in Petrogradu.
Ravnateljstva v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku, Novem Sadu, Petrogradu,
Sarajevu in Splitu.**

**Podružnice in ekspoziture v vseh večjih krajih države.
Pojasnila daje**

**RAVNATELJSTVO ZA DRAVSKO BANOVINO V LJUBLJANI,
Tyrševa cesta 15, in vse njegove podružnice in krajevna zastopstva.**